

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**KURUM BAKIMINDA KALMIŞ YETİŞKİNLERİN
DENEYİMLERİ VE EŞ SEÇİMİ STRATEJİLERİ**

TUNA ÇAĞLAR TOPGÜL

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2023

**KURUM BAKIMINDA KALMIŞ YETİŞKİNLERİN DENEYİMLERİ VE EŞ
SEÇİMİ STRATEJİLERİ**

Tuna Çağlar TOPGÜL

**DOKTORA TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2023

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Tuna Çağlar TOPGÜL

06.06.2023

TEZ ONAY SAYFASI

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Programı Doktora öğrencisi Tuna Çağlar TOPGÜL tarafından hazırlanan “Kurum Bakımında Kalmış Yetişkinlerin Deneyimleri ve Eş Seçimi Stratejileri” Başlıklı tez çalışması 06/06/2023 tarih ve 14.00 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

	Kabul	Ret
Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN / Hacettepe Üniversitesi:	☒	☐
Prof. Dr. Serdar SAĞLAM / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi:	☒	☐
Prof. Dr. Hacer TOR / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐
Doç. Dr. Fahri ATASOY / Gazi Üniversitesi	☒	☐
Doç. Dr. Murat ŞAHİN / Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi	☒	☐

KURUM BAKIMINDA KALMIŞ YETİŞKİMLERİN DENEYİMLERİ VE EŞ SEÇİMİ STRATEJİLERİ

(Doktora Tezi)

Tuna Çağlar TOPGÜL

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2023

ÖZET

Çalışma, Türkiye’de ‘Korunmaya Muhtaç Çocuk’ olarak adlandırılan, çocukluk ya da ergenlik çağının tamamını veya bir kısmını, kurum bakımında geçirmiş olan yetişkinlerin kurum bakımı deneyimlerini ve kurumdaki ayrıldıktan sonraki yaşantılarını ortaya çıkarma amacıyla planlanmıştır. Kurum bakımında yetişmiş ve 18 yaşını doldurmuş bireylerin, kurumdaki ayrıldıktan sonraki yaşantılarındaki ‘eş seçimi’, ‘evlenme’, ‘aile kurma’ ve ‘çocuk yetiştirme’ davranışlarının kurum deneyimleriyle ilişkili olma durumları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada, kurumda kalan bireylerin kişisel bilgilerinin bakanlık tarafından korunuyor olması sebebiyle örnekleme oluşturacak bireylere sivil toplum kuruluşları, sosyal medya grupları ve bu gruplar aracılığıyla gerçekleştirilen organizasyonlar takip edilerek ulaşılmıştır. Çalışma grubunu oluşturacak kişiler belirlenirken daha sağlıklı verilere ulaşmak için en az 5 yıl kurum bakımında kalmış olması şartı aranmıştır. Bu kapsamda, Türkiye’nin beş farklı ilinde (Konya, Eskişehir, Ankara, Adana ve Bursa) gerçekleştirilen organizasyonlardan yararlanılarak, 10 erkek ve 10 kadın olmak üzere toplamda 20 gönüllü katılımcıyla, yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda; kurum bakımı deneyimi olan bireylerin, kurum bakımı sonrasında yaşadıkları, etiketlenmelere maruz kaldıkları, dışlandıkları, bu sebeple toplumsal hayata uyum süreçlerinde problemler yaşadıkları, sosyal hayatlarını kendilerine denk gördükleri kişilerden kurdukları, eş seçiminde ve çocuk yetiştirme davranışlarında kurum bakımı deneyimlerinin etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

Bilim Kodu : 113802
Anahtar Kelimeler : korunmaya muhtaç çocuk, eş seçimi
Sayfa Adedi : 169
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Serdar SAĞLAM

EXPERIENCES OF ADULTS IN INSTITUTIONAL CARE AND MATE SELECTION
(PhD Thesis)

Tuna Çağlar TOPGÜL

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

June 2023

ABSTRACT

The study was planned with the aim of revealing the institutional care experiences of adults who have spent all or part of their childhood or adolescence in institutional care, and their lives after leaving the institution, which are called 'Children in Need of Protection' in Turkey. The relationship between 'mate choice', 'marriage', 'family formation' and 'child-rearing' behaviors in the lives of individuals who were brought up in institutional care and completed the age of 18, after leaving the institution, were examined in detail. In this study, in which the qualitative research method was used, the individuals who will form the sample were reached by following the non-governmental organizations, social media groups and the organizations carried out through these groups, since the personal information of the individuals staying in the institution is protected by the ministry. While determining the people who will make up the study group, it was sought that they should have stayed in institutional care for at least 5 years in order to reach more reliable data. In this context, interviews were conducted with a total of 20 volunteer participants, 10 men and 10 women, through semi-structured interview forms, using the organizations held in five different provinces of Turkey (Konya, Eskisehir, Ankara, Adana and Bursa). As a result of the negotiations; It has been revealed that individuals with institutional care experience are exposed to stigmatization and exclusion in their lives after institutional care, therefore they experience problems in their adaptation to social life, they establish their social life from people they see as their equals, and institutional care experiences have an effect on their choice of spouse and child rearing behavior.

Science Code : 113802
Keywords : mate selection, children in need of protection
Number of Pages : 169
Thesis Advisor : Prof. Dr. Serdar SAĞLAM

TEŞEKKÜR

Araştırmamda beni yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Serdar SAĞLAM'a, araştırmam boyunca sosyolojiye dair birikimleriyle, hatalarımı düzelten, sabırla ilgilenen ve yönlendiren Prof. Dr. Hacer TOR ve Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN'a, teőekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Sürecin en başından, en son gününe kadar 'var' olan, kendi yoğun iş yükünü bırakıp benimle ilgilenen, hatalarıma rağmen sabırla ve güler yüzle destek olan, yüreklendiren, umutlandıran, her başarımın ortağı eşim Çağla TOPGÜL'e, sürecin kısa bir kısmına yetişip, hayatıma hiç bilmediğim renkleri ve tatları katan oğlum Arda Çağın TOPGÜL'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. ÇALIŞMANIN KAPSAMI	5
2.1. Araştırmanın Konusu ve Problemleri.....	5
2.2. Araştırmanın Amacı	7
2.3. Araştırmanın Önemi.....	7
3. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	9
3.1. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı	9
3.1.1. Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihi.....	10
3.1.1.1. Dünyada çocuk koruma hizmetleri tarihi.....	11
3.1.1.2. Türkiye’de çocuk koruma hizmetleri tarihi.....	12
3.1.2. Günümüzde Uygulanan Koruma ve Bakım Modelleri	15
3.1.2.1. Çocuğun kendi ailesi yanında desteklenmesi.....	16
3.1.2.1.1. Danışmanlık tedbiri.....	16
3.1.2.1.2. Sosyal ve ekonomik destek.....	17
3.1.2.2. Kurum bakımı	17
3.1.2.2.1. Kurum bakımı modelleri.....	19
3.1.3. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar	22

3.2. Aile, Eş Seçimi, Evlilik ve Eşler Arası Uyum	24
3.2.1. Eş Seçimine Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar	26
3.2.1.1. Filtre teorisi – Robert Winch.....	27
3.2.1.2. Homogami eş seçimi teorisi – David Buss, Garth Fletcher	27
3.2.1.3. Uyarın, değer, rol teorisi- Bernard Murstein	29
3.2.1.4. Sosyal rol teorisi- Alice Eagly	29
3.3. Grup Kavramı.....	30
3.4. Sosyal Kapanma Kavramı	33
3.5. Sosyal Dışlanma Kavramı	35
3.5.1. Sosyal Dışlanmanın Paradigmaları – Hillary Silver	35
3.5.1.1. Dayanışma paradigması	35
3.5.1.2. Uzmanlaşma paradigması	36
3.5.1.3. Tekelleşme paradigması.....	37
3.5.2. Sosyal Dışlanma – Ruth Levitas	37
3.5.2.1. Yeniden dağıtımcı söylem.....	37
3.5.2.2. Sosyal bütünleşmeci söylem	38
3.5.2.3. Alt sınıflar ve ahlak söylemi	38
3.6. Sosyal Sermaye Kavramı	38
3.6.1. Habitus – Pierre Bourdieu	39
3.6.2. Yaratıcı Yıkım – Joseph Schumpeter.....	40
4. KONUYLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	41
5. YÖNTEM.....	47
5.1. Araştırmanın Modeli	47
5.2. Araştırma Grubu.....	48
5.3. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği.....	49
5.4. Araştırmanın Veri Toplama Süreci	51

Sayfa

5.5. Araştırmanın Veri Analizi	51
5.6. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler	53
6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	55
6.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	55
6.2. Katılımcıların Kurum Deneyimi ve Sosyal Kapanma Süreçleri	61
6.3. Yeni Aidiyet ve Eski Benliğin Yıkımı	63
6.4. Kurum Dışı Dünyadan Uzaklaşma, Suçlama ve Reddetme	66
6.5. Mülksüzleşme ve Tek Tipleştirme	70
6.6. Yerleşme ve Uyum	72
6.7. Günlük Kurum Yaşamı ve Yeni Benlik	75
6.8. Ziyaretçiler ve İkinci Terk Edilme	78
6.9. Yoksunluğun Ortaklığında Birliktelik	81
6.10. Yeni Yuva, Yeni Aile ve Yeni Kardeşler	83
6.11. Personelle Olan İlişkiler	87
6.12. Kurum Bakımının Sona Ermesi ve Ayrılma Süreçleri	89
6.13. Tekrar Uyum Sağlama Süreci	92
6.14. Damgalanma ve Dışlanma	95
6.15. Kurum Bakımının Ardından Sisteme Bakış	102
6.16. Kurum Bakımına Özgü Dil	105
6.17. Grup Kültürü ve Sosyal Kapanma	107
6.18. Eş Seçimi ve Aile Kurma Stratejisi	115
6.19. Kurum Bakımında Kalan Bireyler İçin Aile	116
6.20. Eş Seçimi ve Aile Kurma	121
6.21. Çocuk Yetiştirme Stratejisi	127
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	135
KAYNAKLAR	149

	Sayfa
EKLER.....	161
EK-1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	162
EK-2: Katılımcılar İçin Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu.....	165
EK-3: Etik Komisyon Onayı	167
ÖZGEÇMİŞ	169

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. 2012 – 2021 Yılları Arası Korunmaya Muhtaç Çocuk Sayıları	3
Çizelge 3.1. Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklara Uygulanan Güncel Bakım Modelleri	16
Çizelge 6.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	56

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklara Hizmet Veren Kurumların Tarihi ...	15
Şekil 3.2. Türkiye’de Kurum Bakımı Modellerinin Tarihi.....	19
Şekil 5.1. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Tekniğinin Aşamaları	49
Şekil 5.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	50
Şekil 5.3. Betimsel Analiz Basamakları	51
Şekil 5.4. Miles-Huberman Modeli	52

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar**Açıklamalar**

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKT	Aktaran
ANY	Ayni / Nakdi Yardım
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BKZ	Bakınız
ÇEV	Çeviren
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KMÇ	Korunmaya Muhtaç Çocuk
OSM	Osmanlıca
SED	Sosyal ve Ekonomik Destek
SSÇ	Suçta Sürüklenen Çocuk
UNICEF	United Nations Children's Fund

1. GİRİŞ

Olağan koşullarda ailesi tarafından hayata hazırlanması beklenen çocuğun; yoksulluk, aile birliğinin bozulması, ihmal, sağlıksız çevre şartları, istismar gibi olumsuz durumlara maruz kalması hem çocuğu hem de içinde bulunduğu toplumu doğrudan etkilemektedir. Her toplum, bireylerini korumak ve devamlılığının zarar görmesini engellemek amacıyla kurumlar ve/veya vakıflar aracılığıyla dezavantajlı konumda olan çocuğun bakımını üstlenmektedir. Türkiye’de, devlet kontrolünde bakımı ve koruması gerçekleştirilen bu çocuklar, “korunmaya muhtaç çocuk” kapsamında değerlendirilmektedir (Yolcuoğlu, 2009).

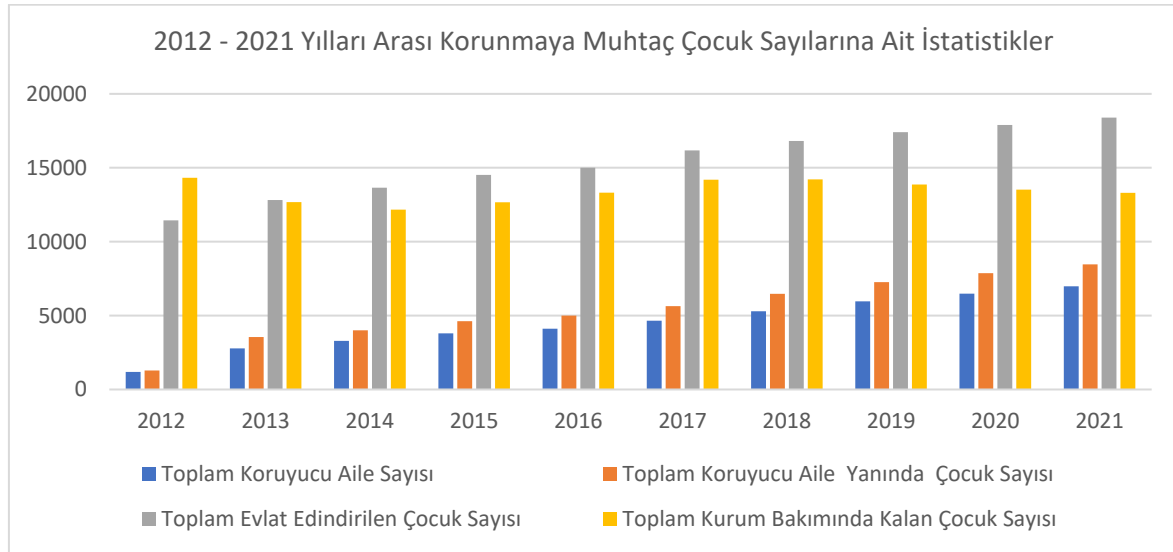
Dünya’da korunmaya muhtaç çocuk kavramı, 16. ve 17.yy’da ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda bakıma muhtaç tüm gruplar yaş, cinsiyet, engellilik ya da muhtaçlık durumu ayırt edilmeksizin aynı mekanlarda bakılırken 19.yy’dan itibaren alana dair gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar ve artan ihtiyaçlar doğrultusunda çocuklar yaş ve ihtiyaç durumlarına uygun mekanlarda kışla tipinde oluşturulan yapılarda barınmaya başlamışlardır. 21.yy’dan itibaren çalışmalar kurum bakımı modellerinin etiketlenme, dışlanma, toplumsal uyum vb. sorunlara sebep olduğunu ortaya çıkarmış ve bu bakım modellerinin mümkün olduğunca terk edilerek çocuğun bir aile yanında desteklenmesine dair politikalar izlenmeye başlamıştır.

Türklerde ise; benzer ilk örneğe Selçuklular döneminde rastlanmakta olup, dini vakıflar aracılığıyla sunulan bu hizmetin bakım ihtiyacı duyan tüm yaşlılara, çocuklara, engellilere aynı mekanda hizmet verildiği sağlandığı görülmektedir. 17.yy’dan itibaren devlet politikasına giren bakım ve koruma hizmetinin ayrı bir mekanda gerçekleştirildiği ilk örnek ise 19.yy’da, kendisine ait bir yasal düzenlemesi ve sandığı olan Darüşşafaka ile başlamıştır ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde ise yeniden düzenlenen sosyal politika uygulamaları ile anayasal haklar kapsamında sunulan hizmet modellerinde yaş, cinsiyet, akrabalık, engel durumu vb. kriterler göz önünde bulundurularak farklı uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Günümüzde bu hizmet modelleri, çocuğun öncelikle aile yanında sağlıklı bir ortamda yetiştirilmesini, bu koşulun mümkün olmadığı durumlarda ise ev ortamına benzer mekanlarda uygulanan hizmet modellerinde bakım, çocukların koruma ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlamaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuklar, ortak amacı çocuğun sosyal ve psikolojik gelişimini sağlıklı bir biçimde sürdürmesini amaçlayan; uygulanışı yönüyle birbirlerinden farklılık arz eden uygulamalara tabi tutulurlar. Türkiye’de çocuklara yönelik sağlanan koruma ve bakım yöntemleri; çocuğun kendi ailesi yanında desteklendiği sosyo-ekonomik destek-danışmanlık tedbiri, yeniden aile sahibi olmasının sağlandığı koruyucu aile veya evlat edindirme sistemi ya da kurum bakımında koruma ve bakım altına alınmasını içeren çocuk evleri sitesi olarak sayılabilmektedir (Akman, 2002).

Koruyucu aile ve evlat edindirme hizmet modellerinde, çocuğun biyolojik ailesinin dışında bir aile kazanması ve gelişim sürecini aile ortamında geçirerek sağlıklı bir yetişkin olması amaçlanmaktadır. Kurum bakımı hizmet modelinde ‘yetiştirme yurdu’, ‘çocuk yuvası’, ‘sevgi evleri’ ve ‘çocuk evi’ olarak adlandırılan farklı dönemlerde hizmet vermiş ve birbirlerinden farklı özelliklere sahip yapılar bulunmaktadır. Bu modellerde çocuk yalnızca bazı yönleriyle aile ortamını deneyimleyebilmektedir. Bünyesinde yöneticilerin, meslek elemanlarının ve bakım personelinin bulundurulduğu bu sistemde, çocukların toplumsal hayattan kısmen ya da tamamen izole edilmiş bir grup olarak tekrar topluma kazandırılması, ailenin eksikliğini kurum çalışanları tarafından doldurulması beklenmektedir (Cılga, 1989).

Korunmaya muhtaç çocuklar ve kurum bakımı modeli, dünyada önemi giderek artan bir problem alanıdır. Çocukluk dönemi, hayata karşı deneyimler edinmeye, yönlendirilmeye ihtiyaç duyulan bir dönemdir. Bu nedenle, bu dönemin sosyalizasyon süreci tesadüflere bırakılmayacak kadar ciddi bir meseledir. Bu kapsamda, sürecin bilimsel, sistematik bir organizasyon ile yönlendirilmesi ihtiyacı farklı bakım yöntemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bakkaloğlu, 2010). Çocuğa yönelik tehdit karşısında sosyal devlet gerçekleşecek olumsuz duruma müdahale ederek meydana gelmesi muhtemel sosyal problemleri engellemeyi amaçlamaktadır. Bu durum, meşruiyetini aldığı toplumu koruyan, aynı zamanda kendi yararını da gözetten bir sosyal politika faaliyetidir. Türkiye’de bu görevi üstlenen Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın korunmaya muhtaç çocuklara dair yayınlamış olduğu istatistiklerden görüldüğü, gibi sayı her yıl artış göstermektedir. Çizelge 1.1.’de 2012 ve 2021 yılları arasında korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin verilere yer verilmiştir.

Çizelge 1.1. 2012 – 2021 Yılları Arası Korunmaya Muhtaç Çocuk Sayıları¹

Grafikte; mavi renk ile gösterilen “Toplam Koruyucu Aile Sayısı”, sütünü hali hazırdaki koruyucu aileler ve talepte bulunan ailelerin toplam sayısını; turuncu renkli sütunlar, ‘Toplam Koruyucu Aile Yanında Çocuk Sayısı’ nı; gri renkli sütunlar korunmaya muhtaç çocuk statüsünde olup bir aileye evlat edindirilen çocuk sayısını, sarı renk ile gösterilen sütunlar ise kurum bakımında bulunan çocuk sayılarını göstermektedir.

Kurum bakımı sürecinin getirisi olan toplu yaşam biçimini, çocukluğunun ve/veya ergenliğinin bir döneminde deneyimlemiş, çalışmanın yürütüldüğü dönemde yetişkin olan bireylerin, bu deneyimlerinden şekillenen yaşamları farklı bir sosyal çevre anlayışı sunabilmektedir. Çalışmanın amacı, bu deneyimlerin sonuçlarını anlayabilmek ve kurum bakımı sürecinin; eş seçimi, aile kurma, akrabalık ilişkileri ve çocuk yetiştirme gibi sosyal hayatlarının akışındaki davranış ve tutumlarına nasıl yansıdığını ortaya çıkarmaktır. akışındaki eylemlerde yarattığı sonuçları sunmaktır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulguların, tarihi uzun bir geçmişe dayanan, bu sosyal yapıların toplumsal etkilerini göstermesi, sosyal politikaların oluşturulmasına ve uygulanmasına dair katkı sağlayarak önerilerde bulunması adına önemli olduğu söylenebilmektedir. Çalışma, nitel araştırma olarak kurgulanmış olup, amaçsal örnekleme belirlenen 10 erkek ve 10 kadın katılımcıya yarı-yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Veri toplama aşaması sonrasında, katılımcıların kendi ifadeleri ile konuya ilişkin diğer kaynaklardan elde edilen veriler

¹ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2012 -2021 yılları arasında yayınlanan “Faaliyet Raporları”ndan yararlanılarak oluşturulmuştur. (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022).

doğrultusunda betimsel analiz yoluyla temalar oluşturulmuş, bu temalar altında bulgular açıklanarak sonuca ulaşmıştır.

2. ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın konusu, problemleri, amacı ve önemi verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Konusu ve Problemleri

Kamusal yapılar tarafından yürütülen politikalar, sosyoloji alanı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çevre politikaları, sanayileşme ve ekonomi politikaları gibi birçok program; süreç ve sonuçları itibari ile toplumsal yapıyı da etkilemektedir. Zorlayıcı sebeplerle ailesinden uzak kalan ve yetiştirilmesinde kamu kurumlarının sorumluluk üstlendiği çocuklar için yürütülen sosyal hizmet politikaları da sosyoloji için önem arz etmektedir. Bu önem, sosyal politikanın bir parçası olan kurum bakımının, bizzat bireylerin yetişmesi sorumluluğunu üstlenmesinden ileri gelmektedir.

Türkiye’de 1921 yılından bu yana devlet tarafından yürütülen kurumsal bakım faaliyetlerinin toplumsal zeminde çok kişiyi etkilemiş olması kaçınılmazdır. Bu kapsamda, çalışmanın cevap aradığı sorular üzerinden durumun hem toplumsal hem de birey açısından sonuçları anlaşılmalı çalışılmıştır.

Erving Goffman’ın dört farklı makalesinden oluşan 1961 tarihli ‘Asylums: The Social Situation of Mental Patients’ isimli eserinde, dış dünyadan soyutlanmış, kendi kuralları bulunan, bireylerin kendi hayatlarına dair sınırlı söz haklarının bulunduğu ve neredeyse tüm sosyal faaliyetleri bünyesinde barındıran kurum “total kurum” olarak tanımlanmıştır (Goffman, 1961).

‘Total kurum’ bireyler üzerinde bazı etkiler bırakmaktadır. Goffman, bu etkilerin yabancılaşmış, dışlanmış ve sosyal sermayeden yoksun hissetmek olduğunu ifade etmiştir (Goffman, 1961). Bunlar, dış dünyadan soyutlanmanın ve kurum içinde kontrol edilebilir bir düzen yaratmak adına uygulanan kuralların birer etkisidir. Çalışmada, kurum bakımında yetişmiş olan bireylerde bu etkilerin var olup olmadığı, varsa bu etkinin sebebinin kurum bakımı sırasında uygulanmış pratikler ile bağlantısının olup olmadığı katılımcıların kendi ifadeleri üzerinden ele alınmıştır.

Goffman, total kurumun kişilerin benlikleri üzerine etki ederek onları kurum kurallarına uyumlu olmaya mecbur kıldığını ifade etmektedir. Bu tanım üzerinden Joseph Alois Schumpeter'in yaratıcı yıkım teorisi sosyolojik açıdan değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, kurum bakımında kalan kişilerin benliklerinin 'yıkılması' ardından kuruma uyum sürecinde tekrar yapılandırılması ve maruz kalınan bu ortak sürecin kurumdaki diğer kişilerle bir birliktelik / grup aidiyeti oluşturup oluşturmadığı araştırılmıştır. Bu aidiyetin oluşup oluşmadığının denetimi adına bireylerin kendi ifadelerinde;

- Kurum bakımı süresince kurum dışındaki diğer kişilere olan bakışları,
- Kurum bakımında yasal düzenlemelere ve çalışanlara ilişkin görüşleri,
- Kurum bakımında bir arada olduğu diğer bireylerle olan ilişkilerinin sosyal grup özelliği taşıyıp taşıyamaması,
- Kurum dışında bulunan sosyal hayata karşı mesafeli, muhafazakar, geçmişini gizleyen bir yaklaşım sergilemek, mümkün olduğunca kendine denk bir sosyal çevrede barınmak gibi 'sosyal kapanma' öğelerinin varlığı araştırılmış ve buna sebep olan süreçlere cevaplar ve açıklamalar sunulmuştur.

Aile kurumunun kişinin hayatı boyunca etkili olduğu düşünüldüğünde, kurum bakımında kalanların kurguladıkları bir aile yapısı olup olmadığı ve bunun kurum bakımında ve sonrasında nasıl tezahür ettiği araştırılmıştır. Ailenin bireyleri bir arada tutan, birbirlerine destek olmaya teşvik eden, kültürü gelecek nesillere aktarma işlevi olan bağlar kurduğu düşüncesiyle araştırma konusu kapsamında bu yapının kurum bakımında kalmış kişilerde ne ölçüde var olduğu sorusuna Pierre Boudieu'nun Habitus kavramı üzerinden cevap aranmıştır.

Eş seçimi ve evlilik süreçleri de sosyal hayata ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Çalışmada kurum bakımında kalmış kişilerin eş seçiminde dikkate aldıkları hususlarda, evliliği tanımlama biçimlerinde, çocuk yetiştirme davranışlarında kurum bakımı deneyimlerinin izlerini araştırılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmenin sunduğu esneklik ile görüşmecilere kendi çocuklarının da kurum bakımında yetiştirme ihtimaline ilişkin bakışları da çalışmaya dahil edilmiştir.

2.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, kurum bakımı altında yetişmiş bireylerin, kurum bakımı deneyimleri sonrasındaki yaşamlarında kurdukları sosyal ilişkilerde, eş seçme, aile kurma, evlenme stratejilerinde kurum bakımı altında yetişmiş olmanın etkisinin olup olmadığının tespit edilmesidir. Çalışma, kurum bakımı yönteminin ya da kurum bakımındaki çocuk yetiştirme biçimlerinin ‘olumlu-olumsuz’ yönlerinin eleştirisi üzerinden değil, bireyin kurum bakımına alınma ve yetiştirme süreçlerinde yaşadığı sosyal, psikolojik etkilerin kurum sonrası yaşamına yansımaları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, bireyin kurum bakımında kalmış olmasının yanı sıra ‘toplumun arasına sonradan dahil olan yetiştirilmiş kişi’ olarak toplum tarafından etiketlenmesinin yaşam içerisindeki seçimleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, bir sosyal politika öznesi olan “kurum bakımı” modelinde yetişen bireylerin sosyal bir grup olarak tanınmasının mümkün olup olmadığı incelenmiş ve kendi benliğini korumak ve devam ettirmek isteyen tüm gruplar gibi ‘aile kurma’, ‘eş seçimi’, ‘evlenme’, ‘çocuk yetiştirme’ stratejileri ve alışkanlıkları değerlendirilmiştir.

2.3. Araştırmanın Önemi

Çalışma, önemini her geçen gün arttıran bir sosyal politika uygulaması olan kurum bakımı hizmet modelinin toplumsal sonuçlarını tartışmakta, dışlanma, sosyal kapanma, sosyal sermaye ve eş seçimi kuramları üzerinden değerlendirmeler sunmaktadır. Kurum bakımı deneyimi ve sonrasını, bireylerin kendi ifadeleri üzerinden ortaya koymakta ve çalışmanın sorularına yanıt aramaktadır. Bu sayede kurum bakımının bireyin benliğine olan etkisinin, toplumun kurum bakımında kalmış bireylere bakışının ve bireyin kendisini ait hissettiği sosyal statünün; anlatımlar yoluyla ortaya çıkarılması mümkün olacağından çalışma önem arz etmektedir.

Konu üzerine gerçekleştirilen çalışmaların büyük oranda kişinin kurum yaşantısı sırasında yapıldığı, kurum sonrasını ele alan çalışmaların az sayıda ve genellikle psikoloji alanında olduğu görülmüştür. Güncel, sınırlı sayıda çalışmanın kurum bakımı deneyimi olan bireylerin toplumsal entegrasyonuna yönelik konuları ve kurum bünyesinde çalışanların mesleki deneyimlerini işlediği görülmüştür. Mevcut çalışmaların, bu olgunun ne tür sonuçlar doğurabileceği, aile kurumunu ne yönde etkilediği, eş seçme, evlenme ve çocuk yetiştirme

stratejilerini nasıl etkilediği konularında yeterince aydınlatmadığı ve bilimsel alanda yetersiz olduğu kanaati oluşmaktadır. Kurum bakımında kalmış ve topluma çeşitli politikalar yoluyla entegre edilmeye çalışılan bireylere ilişkin nitel bir araştırma olarak tasarlanan ve sosyolojik bir bakış açısıyla yorumlanan çalışma, alandaki önemli gördüğü bu eksiği gidermeyi amaçlamaktadır. Ayrıca çalışmanın sonuçları ve çözüm önerileriyle kurum bünyesinde çalışan ve sosyal hizmetin uygulanmasında görev yapan tüm personel için de bir kaynak görevi görmesi hedeflenmektedir.

3. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde, korunmaya muhtaç çocuk kavramının tanımı, toplumsal ve yasal dayanakları, Türkiye’de ve Dünya’da korunmaya muhtaç çocuk kavramı ve uygulanan bakım modelleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. İkinci bölümünde ise; kurum bakımı, grup, sosyal kapanma, sosyal dışlanma ve eş seçimi kavramlarına ilişkin kuramsal yaklaşımlar ele alınmıştır.

3.1. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı

İnsanoğlu, dünyaya geldiği andan itibaren biyolojik sebepler başta olmak üzere birçok etken nedeniyle yaşamını kendi başına idame ettiremeyecek durumdadır. Aile üyelerinin varlığı, maddi imkanları, sosyal statüleri fark etmeksizin doğan tüm bebekler, erginliğe erişip birey vasfını elde edene dek korunmaya muhtaçtırlar. Aile, yetiştirme, topluma hazırlama ve asgari düzeyde çocuğun korunması ve gözetilmesinde birincil sorumluluk sahibidir. Aile kurumunun işlevini çeşitli nedenlerle gerçekleştiremediği durumlar, çocuğun temel bakımı, topluma hazırlanması, korunması ve gözetilmesindeki yetersizlik ve ihmal, çocuğun her açıdan sağlıklı bir yetişkin olmasını engelleyen sebepler arasındadır. Bu durumun sonuçları karşımıza fiziksel gelişimin geri kalması, ahlaki yetersizlikler, sosyal uyum problemleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu muhtaçlık durumunun karşılanamama tehdidi fark edildiğinde, toplumlar arası değişen gelenekler ya da yasalar yoluyla bireyin beden, ruh ve fikir güvenliğinin tehlikeye düşmesi engellenmeye çalışılmaktadır. Bu durum da ortaya “korunmaya muhtaçlık” kavramını çıkarmaktadır (Şenocak, 2005). Konuya ilişkin hukuki metinler incelendiğinde, Medeni Kanun, Çocuk Koruma Kanunu, Sosyal Hizmetler Kanunu ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde korunmaya muhtaç çocuk kavramı tanımlanmıştır (ASHB, 2020). Çocuk haklarına dair sözleşme, *‘geçici ya da sürekli olarak aileden uzakta kalan ya da kendi yararı için bu ortamda bulunmasının zararlı olduğu durumlarda çocuğun koruyucu aile bakımına verilebileceği, evlat edindirilebileceği veya çocuğun bakımı görevini üstlenen bir kuruluşa verilebileceği’*ni belirtmektedir (UNICEF, 1995).

Türkiye’de mevzuat, çocuğun korunmaya muhtaçlığını bazı şartlara bağlamıştır. Bu şartlar arasında “genel şart” olarak tanımlanan ise çocuğun bedensel, ruhsal, ahlaki gelişiminin veya şahsi güvenliğinin tehdit altında olmasıdır. Bedensel gelişimin tehdidi, çocuğun fiziki

yapısının ve dış görünüşünün tehdit altında olması, yetersiz beslenme ya da giyinme, vücut bütünlüğüne zarar verecek ölçüde ağır şartlara ya da cezalandırmaya maruz kalması, hastalıklara karşı dirençsiz bırakılmasıdır. Ruhsal gelişimin tehdidi, çocuğun süregelen psikolojik baskılara, bozucu duygusal bunalımlara zorlanmasıdır. Ahlaki gelişimin tehdidi, çocuğun cinsel istismara, dilencilığe, hırsızlığa, narkotiklere, zorlanması buna teşvik edilmesi, tehdiide açık bırakılmasını içermektedir. Bunun yanında eğitime devam etmeme, yalan söylemenin sürekli hale gelmesi de ahlaki gelişimin tehdidine dâhil edilir. “Özel şartlar” olarak anılan mevzuat maddelerinde ise;

- Anne ya da babadan en az birini kaybetmiş çocuklar
- Anne ya da babadan en az birinin belirsiz olduğu çocuklar
- Anne ya da babadan en az birisi tarafından terk edilmiş çocuklar
- Anne ya da babası tarafından kötü muameleye maruz kalmış, ihmal edilmiş çocuklar maddeleri yer almaktadır (2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983).

Türkiye’de bu ölçütler yoluyla bildirimde bulunmak, ilgili birimlere duyurmakla yükümlü olanlar mahalli mülki amirler, sağlık kurum ve kuruluşları, kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurlardır. Ayrıca basın yayın organlarında yer alan korunmaya muhtaç çocuklar ile ilgili tüm bildirimlerde, sorumlu il müdürlükleri ve sosyal hizmetler birimleri işlem başlatmakla yükümlüdürler. Vatandaşlar ise bu konuda zorunlu tutulmamış ancak duyuruda bulunacakları “Alo183” gibi kanallar kullanıma sunulmuştur. İhbarları değerlendirmek ve “korunmaya muhtaç” tanımını verebilme yetkisi ve görevinde olan kurumlar Aile Mahkemeleri ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’dır.

3.1.1. Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihi

Çalışmanın bu bölümünde, korunmaya muhtaç çocuklara dair günümüzde uygulanan koruma ve bakım sisteminin tarihçesi ve bugün uygulanan hizmet modelleri dünyada ve Türkiye’de bulunan örnekleriyle açıklanmıştır.

3.1.1.1. Dünyada çocuk koruma hizmetleri tarihi

Modern anlamda çocukluğun insan yaşamının bir evresi sayıldığı dönem tarihsel olarak 17. ve 18. yüzyıla denk düşmektedir. Kişinin çocukluk dönemi tecrübelerinin yetişkinlik dönemini de etkilediği, sağlıklı geçen bir çocukluğun sağlıklı bir yetişkinlik getireceği düşüncesi bu dönemde gelişme göstermiştir (Karadoğan, 2019). Çocuğun korunmaya ihtiyacı olduğu fikri ise 19. Yüzyılda ortaya çıkmış ve yasal zeminde çocuk kavramı ilk defa tanımlanmıştır. İlerleyen dönemlerde Freud, Erikson, Watson, Skinner, Piaget, Kohlberg, Bowlby ve Bandura gibi psikologlar, çocukluğun sınırlarını çizen ve dönemlerini açıklayan çalışmalarıyla alana dair akademik zeminin oluşmasına katkı sağladıkları gibi yasalar için de öncül fikirleri oluşturmuşlardır (Mutlu, 2017). Avrupa’da 16. ve 17. yüzyılda dini vakıflar ve kilise tarafından sağlanan bakım ve koruma hizmeti, çoğunlukla ailesiz kalan çocukların yoksul yetişkinlerle birlikte barındığı mekanlarda sürdürülmüştür.

18. ve 19 yüzyılda savaşlar ve ekonomik buhranlarla birlikte ailesiz ve terk edilmiş çocukların sayısı artmış ve devletleri merkezi önlemler almaya mecbur bırakmıştır. Bu kapsamda, İngiltere’de 1601 yılında yürürlüğe giren “Act for the Relief of the Poor” (Yoksullar Yasası) ile ilk defa çocukların korunmasına yönelik bir yasal düzenleme yapılmıştır (Heywood, 2003). ‘Güçsüzler’ yurdunda diğer yetişkinlerle birlikte bakılan çocuklara dair ilk düzenlemeler yaş ve ihtiyaçlarına uygun yetimhanelerin açılmasıyla 1800’lü yıllarda başlamıştır (Heywood, 2003). Bu yıllarda çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı yetimhaneler açılmış bir yandan da ihtiyaç sahibi çocukların bir aile yanına kaldıkları ve çalıştıkları koruyucu ev kurumları oluşturulmuştur.

Avrupa ve Amerika’da 20. yüzyıldan itibaren gelişen sosyal devlet anlayışıyla birlikte, korunma ihtiyacı olan çocuk tanımının kapsamı genişletilmiş, çocuk haklarını koruyacak yasalar arttırılmış ve koruma modellerinin yanında önleyici tedbirler de alınmıştır. Büyük grupların bir arada kaldıkları kışla tipi kurumların sayıları azaltılmış ve daha az sayıda çocuğun, toplumdaki koparılmadan yaşadığı alternatif koruma ve bakım modelleri oluşturulmaya çalışılmıştır. İstismar ve ihmal durumları hariç çocuğun kendi ailesinin yanında korunması öncelikli hedef olarak belirlenmiştir (Yolcuoğlu, 2009).

3.1.1.2. Türkiye’de çocuk koruma hizmetleri tarihi

Türklerde koruma ve bakım hizmetlerine dair ilk örnekler Gazneliler tarafından 10. yüzyılda kimsesiz ya da suça yönelen çocuklar için açılan kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine hakim olan yapı ise vakıflar eliyle yürütülen kurumlardır (Çifci, 2009). Modern anlamda gerçekleştirilen ilk çalışmaların tarihi, genellikle dini kurumlar ile bağlantılı olarak açılan yetimhanelere ilişkin olarak 1850’li yıllara dayanmaktadır. Bu dönemin çalışmaları diğer dezavantajlı gruplarla birlikte bakım altında olan çocukların yaşam koşulları üzerine olup, çocukların yaş ve ihtiyaçlarına uygun koşullarda bakılmasına dair fikirler bu dönemde ortaya çıkmıştır

19. yüzyıla kadar olan dönemde vakıflar, dezavantajlı grupların bu durumunu ortadan kaldırmaya yönelik desteklerde bulunmuş, kimsesiz çocukların lonca ve ahilik teşkilatlarından faydalanarak meslek edinmelerini sağlamıştır. 19. yüzyıldan itibaren çocuk koruma hizmetlerinde batı etkisinde bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişim devletin birincil derecede sorumluluk aldığı günümüzün modern uygulamalarına benzer biçimde gerçekleşmiştir. Bu dönemde savaşlar sonucu, ailesiz kalan çok sayıda çocuk için kurum bakımı zorunlu hale gelmiştir. Tanzimat döneminde “Eytam Nizamnamesi (Yetimler Tüzüğü)” çıkarılmış ve yetim çocukların bakımlarına kaynak sağlanması için “Eytam Sandıkları” kurulmuştur. 1863 yılında ilk ıslahhaneler kurulmuş ve ayırım yapılmaksızın tüm yetim ve öksüz çocuklara barınma ve meslek edinme imkanı sunulmuştur (Türkiye Diyanet Vakfı, 1995).

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuk kavramını içeren ilk çalışmalar, 1860’larda Tuna Valisi Mithat Paşa’nın vakıflar eliyle kurulmasını talep ettiği tamamen kimsesiz çocuklara yönelik müesseselere dair hazırlatılan nizamnamedir (Reçber, 2019). Bu nizamname kışla bakım modelini tanımlamakta ve hizmet alması planlananların tespitine yönelik kanun maddeleri önermektedir. Bu kapsamda, öksüz ve yetim çocukların eğitimi için 1863 yılında “Darüşşafaka²” kurulmuştur. 1895’te kimsesiz ve muhtaç çocukların bakıldığı 400 kişilik “Darülaceze” kurulmuştur. Darülaceze, kışla tipi bakımın bir örneğidir. 1917’de I. Dünya Savaşı’nın etkisiyle artmış olan savaş yetimleri için, Darüleytamlar kurulmuş ve ülke

² Osmanlıca Şefkat Yuvası

genelinde yaygınlaştırılmıştır. 1926'da Darüleytam şubelerinin ve gelir kaynaklarının birçoğunun ülke toprakları dışında kalması sebebiyle kapatılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk sosyal hizmet kuruluşu, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 30 Haziran 1921'de Ankara'da kurulmuştur. Bu cemiyet aynı zamanda sosyal hizmet politikaları üretmeyi de amaçlamıştır.

“Cemiyet evvela şehit çocuklarıyla, saniyen harp malullerinin ve harp felaketzedelerinin çocuklarıyla iştigal eder.” ve *“Cemiyet, bunun haricinde alelumum etfalin himayesine ait hususat ile meşgul olur.”* (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasi,1926).

Bu yönüyle cemiyet; aşevleri, süt damlaları³, gündüz bakım evleri, poliklinikler, ana bakım evleri ve ana kucakları açmıştır. Kurumun, korunmaya muhtaç çocuklara dair barınma hizmeti modeli çok sayıda çocuğun bir arada kaldığı kışla tipi bakımdır. 1935 yılında kurumun ismi Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir. 1937 tarih ve 1223 sayılı bakanlar kurulu kararı ile kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanmıştır. 1949 yılında 5387 sayılı kanun ile koruma tedbiri tanımını getirilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na yasal görev ve sorumluluklar vermiştir.

“Beden, ruh, ahlak gelişmeleri tehlikede olup ana ve babasız, ana ve babası belli olmayan ve Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocukların mahkeme kararıyla ve reşit oluncaya kadar bu kanunla belli edilen şartlar içinde bakılma ve yetiştirilerek meslek sahibi edilmeleri köy ihtiyar heyetleri, mahalli belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'na sağlanır.”(5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun, 1949).

Kamu yararına çalışan dernek statüsünde bulunan ve maddi kaynaklarını fonlarla sağlayan kurum 1980 yılında ekonomik sıkıntılar yaşayarak kapanış sürecine girmiştir (Çifci, 2009). 1981'de feshedilerek görevleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na devredilen kurum 1983 yılında, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu ile tekrar kurulmuştur (Reçber, 2019). Bu kanunla birlikte Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğü kurulmuş ve Sağlık Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet vermeye devam etmiştir.

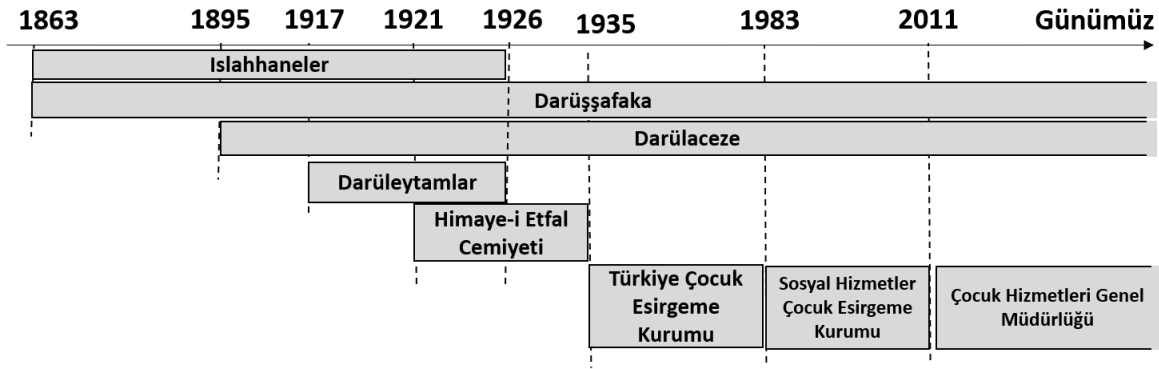
³ Süt Damlaları: Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından ilk kez 1923'te kurulmuş, yeni doğan çocukların sağlıklı beslenmesi, bakımı ve korumasını sağlayarak bazı illerde %80'e varan bebek ölüm oranlarını düşürmeyi amaçlayan kuruluştur.

5387 sayılı kanunun içeriği 1987 yılında değiştirilerek “Korunmaya Muhtaç Çocuk” kavramı genişletilmiştir.

“Korunmaya Muhtaç Çocuk: Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana ve babasız; ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan; ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen; ana veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu (...) tanımlamaktadır.”
(5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun,1987).

Kurum, 1991 yılında çıkartılan Kanun hükmünde kararname ile Başbakanlığa bağlanmıştır.

3 Haziran 2011 tarihli ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Kurum bu tarihten itibaren faaliyetlerini bakanlığın bünyesinde bulunan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne devretmiştir (T.C. Resmi Gazete, 03 Haziran 2011, sayı 27958). Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklara hizmet veren kurumların tarihsel süreç itibariyle yapılarındaki değişim Şekil 3.1.'de verilmiştir.

Şekil 3.1. Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklara Hizmet Veren Kurumların Tarihi

1863 yılında Osmanlı Devleti’nde Islahhaneler, Darüşşafaka ve Darülaceze ile başlayan ilk kurum bakımı modelleri günümüzde halen devam etmektedir. Diğer taraftan taraftan da Darüleytamlar 1917 yılında ve Himaye-i Etfal Cemiyeti’de 1921 yılında korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermeye başlamıştır. 1926 yılında Islahhaneler ve Darüleytamlar kapanmış, Himaye-i Etfal Cemiyeti de 1935’te Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu adı altında faaliyetlerine devam etmiştir. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunda 1983’te isim ve statü değişikliğine gidilerek Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu adı altında faaliyetlerine devam etmiş, 2011’de ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde hizmet vermeye başlamıştır

3.1.2. Günümüzde Uygulanan Koruma ve Bakım Modelleri

Aile, kişiyi sağlıklı bir yetişkin olmaya hazırlayacak olan kurumdur. Ailenin, bu işlevini yerine getirememesi durumunda bireyin sağlıklı biçimde yetiştirilebilmesi görevini devlet üstlenmektedir. Bu hususta ise; günümüzde üç ana hizmet modeli bulunmaktadır (Bilen, 2009). Bunlar; çocuğun kendi ailesi yanında desteklenmesi, çocuğun kurum bakımına alınması ve çocuğun başka bir aile yanında gelişiminin sağlanmasıdır (Çizelge 3.1.). Aşağıda hizmet modellerine detaylı bir şekilde değinilmiştir.

Çizelge 3.1. Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklara Uygulanan Güncel Bakım Modelleri

Çocuğun Kendi Ailesi Yanında Desteklenmesi	Kurum Bakımı	Çocuğun Başka Bir Aile Yanında Gelişiminin Sağlanması
- Danışmanlık Tedbiri	- Çocuk Evleri Sitesi	- Koruyucu Aile
- Sosyal ve Ekonomik Destek	- Çocuk Evleri	- Evlat Edinme
	- Çocuk Destek Merkezi	

3.1.2.1. Çocuğun kendi ailesi yanında desteklenmesi

Sosyal hizmet modellerinde temel ilke önceliğin çocuğun kendi ailesi ya da akrabası yanında korunmasına yöneliktir (Cılga, 1984). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK’nın 2. Maddesinin (g) bendinde; “öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal desteklerle güçlendirmek” Bakanlığın görevi olarak gösterilmiştir. Bu politika sayesinde çocuğun aile ile olan bağlarının kopmaması sağlanırken, kurum bakımı modeline göre daha az kaynak gerektirmektedir.

3.1.2.1.1. Danışmanlık tedbiri

Bu tedbir yaşı itibarıyla çocuk statüsünde olan kişilerin korunmaya ihtiyaç duyacak durumda olmaları, suça sürüklenmeleri durumlarında öncelikle sosyal çalışma görevlilerinin mevcut olmadıkları halde ise aile hekimi, psikiyatrist, pediatri gibi meslek personeline uygulanan tedbirdir. Bu hususta görevliler, problemi tespit eder, çözüm sürecini planlar ve uygulayarak sonuçlarını adli makamlarla paylaşır. Danışmanlık Tedbiri Kararlarının Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ’in 4(ğ) maddesinde şu şekildedir. “Çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye yönelik rehberlik tedbirleridir.”

Danışmanlık tedbiri, ilgili mahkeme veya çocuk hakimine sunulmasının ardından üçer aylık periyotlar halinde denetlenir. Görevli meslek personeli ve mahkemenin talebi doğrultusunda çocuk hakkında tedbirin sonlandırılmasına karar verilebileceği gibi çözümün yetersiz kaldığı görüşüyle koruma ve bakım tedbiri de verilebilmektedir.

3.1.2.1.2. Sosyal ve ekonomik destek

Korumaya muhtaç durumda olan çocuğun, muhtaçlığının asıl sebebinin ekonomik yoksunluk olması durumunda devreye giren destek olup, aile birliğinin korunması ve çocuğun sağlıklı bir ortamda büyümesini amaçlamaktadır. Bunun yanında sunulan psiko-sosyal destek hizmeti de çocukların yaşamlarını muhtaç olmadan yürütebilmelerini sağlayacak gerekli sosyal desteğin de sunulduğu hizmet modelidir. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik'in 1. Maddesinde sosyal ve ekonomik destek; *“yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla verilecek sosyal ve ekonomik destek hizmeti”* olarak açıklanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 03 Mart 2015, sayı 29284).

Sosyal yardımlar, gereksinim duyan kişilere karşılaştıkları güçlükleri çözümlenebilecek kadar kaynak sağlayacak biçimde bir yıl ve üzeri süreli yardımları kapsamaktadır. Bu süreçte aileler takip edilerek yardımların uygun biçimde harcanmasının sağlanması, devamına ya da sonlandırılmasına karar verilmesini sağlayacak denetimler yapılmaktadır.

3.1.2.2. Kurum bakımı

Kurum bakımı, korunmaya muhtaç çocukların, yetkili mahkemelerin belirlediği tedbirler altında özel ya da resmi kurumlarca geçici ya da sürekli olarak bakım altında bulunmasına verilen isimdir. Türkiye’de geçmişten bugüne, kurum bakımının tanımı ve kurum bakımına dahil olan kuruluşların yapıları, yönetim biçimleri, bağlı oldukları üst yapı çok defa değişikliğe uğramıştır. Tümünün ortak noktası, kan bağı bulunmayan diğer koruma altındaki çocukların, ebeveynlerinin yerine görevlendirilmiş kişilerce bakımı ve yetiştirilmesi üstlenilen, kamusal bir mekânda gerçekleşen bakım biçimi olarak tanımlanmasıdır (Taştekil, 1992) (Uslu, 2004). Aile yanında verilen desteğin yetersiz kalması ya da çocuğun aileden uzaklaştırılmasını zorunlu kılan sebepler söz konusu olduğunda kurum bakımı hizmet modelleri devreye girmektedir.

Kurum bakımı iki farklı kategoride incelenebilir. İlki kurumların dışarıyla bağlantıları üzerinden tanımlanan kapalı ve açık kurumlar diğeri ise; yapı ve planlama özelliklerine göre işleve sahip kurumlardır.

Kapalı tip kurumlar: Çocuğun kapalı bir ortamda, dış bağlantılardan tamamen yalıtılmış olduğu ve tüm ihtiyaçlarını kurum bünyesinde bulunan olanaklardan karşıladığı kurum tipidir. Genellikle çocuğun kendisi ya da çevresinin faydası için uzak tutulması gerektiği durumlarda bu tip kurum bakımı tercih edilmektedir.

Açık tip kurumlar: Çocuğun, sosyalleşme ihtiyaçlarını kurum dışından da karşılayabildiği, topluma dahil olmasında sakınca olmayan, yalnızca barınma ve bakım ihtiyacını kurumda karşıladığı, toplum ile olan bağının kopmadığı kurum tipidir.

İkinci kategorilendirme biçimi ise; kurumların yapı ve planlama özellikleri dikkate alınarak yapılmıştır.

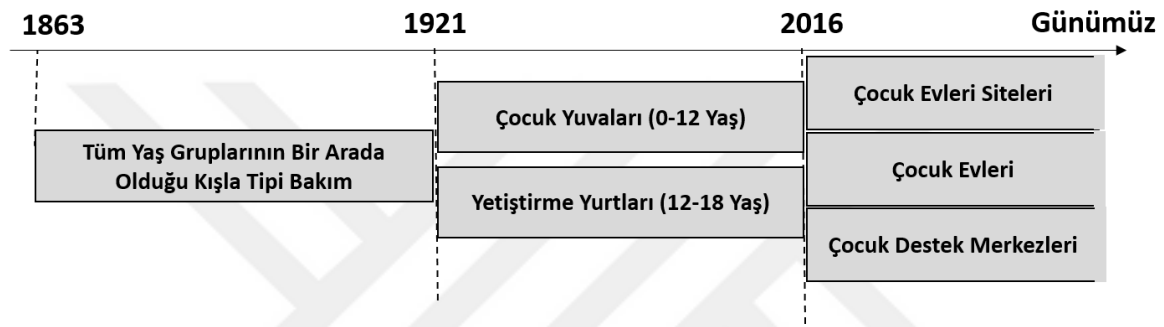
Kışla tipi kurumlar: Büyük ve genellikle çok odalı/bölümlü yapıdan oluşan binalardır. Bir tabela altında oluşu ve korunmaya muhtaç çocukları toplumdaki soyutladığı için gelişim süreçlerinde uygun görülmemektedir. Çok sayıda çocuğun barındığı bu kurumlarda eğitim, sağlık ve sosyalleşme ihtiyaçları olabildiğince tek bir merkezde karşılanmaya çalışılır. Bu yapı geçmişte kurumların en temel bakım tipi olarak uygulanmakta ise de bugün olabildiğince terk edilmiştir. Benzer tip kurumlar günümüzde toplumsal hayattan önce ciddi rehabilitasyon süreçleri geçirmesi gereken, daha az sayıda çocuğun daha geniş bir kampüste hizmet aldığı noktalara dönüşmüştür.

Okul tipi kurumlar: Kurumsal anlamda geçiş aşaması olarak görülebilecek kurum tipidir. Toplumsal hayatla yarı iletişim hali söz konusudur. Suça sürüklenme, zihinsel/ruhsal engel durumu ya da sosyal davranış bozukluklarının mevcut olduğu durumlardan toplum içinde var olabilecek hale gelmeye giden süreci gerçekleştirmeyi amaçlayan kurumlardır. Yapısı itibariyle bir eğitim-öğretim kurumu olarak görülebilir.

Ev tipi kurumlar: Koruma süreçlerinin toplumsal hayata en çok yaklaşılabilir yapısıdır. Kişiler bu tip kurumlarda, bir ailede olduğu gibi küçük gruplardan (4-10 kişilik) oluşur, çocuklar ise az sayıda kişiyle paylaşılan odalarda barınarak, sosyal hayatın içinde bir yaşam sürdürmektedir. Bu tip kurumlar, kurumsal yapının kurum bakımında vardığı tarihi en genç, olumlu yönleri en fazla olan bakım tipi olarak kabul edilmektedir (Şenocak, 2010).

3.1.2.2.1. Kurum bakımı modelleri

Türkiye’de kurum bakımı modelinde, birbirlerinden farklılık gösteren, farklı durumlara hizmet eden yapılarla korunmaya muhtaç çocuklara hizmet verilmiştir ve vermeye devam etmektedir. Çalışmada tanımlanan “Yetiştirme Yurtları” ve “Çocuk Yuvaları” günümüzde yerini “Çocuk Evleri”, “Çocuk Evleri Siteleri” ve “Çocuk Destek Merkezleri” ne bırakmıştır. Bu dönüşümün tam olarak tamamlandığı 2016 senesine kadar bu kurumlardan on binlerce çocuk yetişmiş ve toplumsal hayata dahil olmuşlardır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Türkiye’de Kurum Bakımı Modellerinin Tarihi

1863’te Osmanlı Devleti’nde başlayan kurum bakımında, tüm yaş gruplarının bir arada olduğu kışla tipi bir bakım modeli mevcutken, 1921’de yaş gruplarının 0-12 ve 12-18 olarak ayrıldığı Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları modeline geçilmiş ve 2016 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiştir. 2016’da ise; yaş gruplarının kendi içlerinde “aynı evde/yaşam biriminde kalacak yedi yaş ve üzeri çocuklarda yaş farkının en fazla üç olması ve hemcins olması şartı aranır⁴” maddesine uygun olacak biçimde oluşturulmuş olan Çocuk Evleri Siteleri, Çocuk Evleri ve Çocuk Destek Merkezleri olmak üzere 3 farklı kurum bakımı modeline geçilmiştir.

⁴ 06.09.2022 tarih ve 31945 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usül ve Esasları Hakkında Yönetmelik”in 25. Maddesinin 5. Fıkrasında bulunan tam hali: “Çocukların birimlere yerleştirilmesinde; aynı evde/yaşam biriminde kalacak yedi yaş ve üzeri çocuklarda yaş farkının en fazla üç olması ve hemcins olması şartı aranır. Aynı evde/yaşam biriminde kalan çocukların tamamının kardeş olması halinde, yaş ve cinsiyet farkı şartı aranmaz. Farklı kardeş grubundan çocuklar olması hâlinde, sadece aynı cinsiyet grubunda olan çocuklar bir arada kalabilir.

Yetiştirme Yurtları

Kışla tipi bakım modellerinden biri olan bu yapı, dış yapıyla ilişkisi sınırlı, kendi içinde ihtiyaçları karşılayacak birimlere sahip, geçmişte şehrin dışında bulunsa da zamanla şehir içinde kalarak zoraki bir sosyalleşme süreci yaratan ve 2016 yılından itibaren yerini çocuk evleri ve çocuk evleri sitelerine terk etmiş bir hizmet modelidir. Çok katlı olarak planlanan bu binalar, alt katlarında ya da ayrı bir birimde “sosyal servis”, “müdüriyet” ve “danışma” birimlerini bünyesinde barındırmıştır. Çocuklar 8 kişiye kadar mevcudiyeti artan odalarda üniteler halinde kalır, yemekler “yemekhane” biriminde tek seferde çok miktarda yapılır ve masalarda yenilir, giyim ihtiyaçları yaz, kış ve okul dönemleri olmak üzere yılda üç defa ihale ile ya da Devlet Malzeme Ofisi yoluyla karşılanır. Dışarıyla iletişim ünite sorumluları eşliğinde ve kurum aracı vasıtasıyla gerçekleştirilir. Kurum bünyesinde atölyeler ve zanaat edinmeye yönelik kurslar bulunabilir, yurtlar bazı zanaatlarda birbirinden farklı ihtisaslaşabilirler.

Çocuk Yuvaları

1921 yılında faaliyete geçirilen fakat günümüzde işlevselliğini kaybetmiş olan bir bakım tipi olan çocuk yuvaları, daha önce tüm yaş gruplarının bir arada olduğu kurum bakımı modelinin aksine çocukların gelişim çağını göz önünde bulundurarak 0-12 yaş aralığındaki korunmaya muhtaç olan çocuklara hizmet veren bir kuruluş olarak faaliyet göstermiştir. Bu kurumlarda fiziksel, sosyal gelişim ön planda olup, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin önem verilmektedir. Aksi bir durum söz konusu olmadıkça çocuğun ailesiyle görüşebildiği bu kurum tipinde, çocuğun aileye dönüşünün mümkün olup olmadığı sıklıkla araştırılır, eğer bir kardeşi varsa yine bu dönemde kardeşlerin birlikte yetişmelerine önem verilerek 12 yaşına gelen çocuk kapasite dahilinde yine aynı ilde bulunan yetiştirme yurtlarına geçirilir (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği, Resmi Gazete 23576 (07.01.1999)).

Sevgi Evleri / Çocuk Evleri Sitesi

Çocuk evleri siteleri, bulunduğu ilin sosyal ve kültürel açıdan çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde yer alan, okul ve hastanelere yakın olacak şekilde geniş bir alana konumlandırılmış, içerisinde tek katlı evlerin bulunduğu yerleşkelerdir. Her odada 3 kişi,

toplamda ise en fazla 12 kişinin kalabildiği bu yapıların bünyesinde atölyeler, salonlar ve oyun alanları bulunmaktadır. Evler kardeşlik durumu haricinde yaşlara göre gruplandırılmıştır. Çocuk evleri sitesi kuruluş bakımı yerine daha küçük birimlerde, aile ortamına benzer bir ilişki sistemi içerisinde çocukların yetiştirilmesini amaçlamaktadır. 2011 yılında Sevgi Evleri olarak adlandırılan bu modelin ismi 2016 yılında Çocuk Evleri Sitesi'ne dönüştürülmüştür. (Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete 31945 (06.09.2022)).

Çocuk Evleri

Çocuk evleri, sevgi evlerine benzer biçimde bulunduğu ilin sosyal, kültürel açıdan çocuk yetiştirmeye uygun, eğitim ve sağlık imkanlarına erişimin kolay olduğu bölgelerinde kiralanmış ya da satın alınan dairelerde 5 ila 8 çocuğun bir arada kaldığı evlerdir. Aile yaşamına uygun biçimde, alışverişlerin ev halkıyla birlikte yapıldığı, yemeklerin konuta ait mutfakta pişirildiği, komşuluk ilişkilerinin yürütüldüğü toplumsal hayata hazırlık konusunda etkili olduğu düşünülen bir bakım modelidir (Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete 27015 (05.10.2008)). Bu bakım modeli kışla tipi bakım modelinin aksine çocuğun sosyalleşmesine doğrudan hizmet etmektedir. Bu evlerde barınan çocukların komşuluk ilişkileri ve mahalle kültürü içinde sosyalleşmelerine imkan sağlamaktadır. Bu evlerde tek görevlinin olması, herhangi bir tabela ya da resmi logonun bulunmaması çocukların kendilerini aile ortamı içinde hissetmeleri açısından oldukça önemli görünmektedir.

Çocuk Destek Merkezleri

Çocuk destek merkezleri; suça sürüklenmesi, suçun mağduru olması ya da diğer sosyal tehlikelere maruz kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocukların ihtiyaç duydukları psikososyal desteğin sağlandığı yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Çocuklar burada kaldıkları süre içinde aile, çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik destek görmektedir.

Temel amaç, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak, fiziksel duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak, aile ve yakın çevrelerine dönmelerine ya da farklı sosyal hizmet modellerine yönlendirilmelerini sağlayacak hizmet sunmaktır. Çocuk destek merkezleri,

dışa kapalı bir kampüs içinde, villa tipi evlerden, atölyeler, spor alanları ve görüşme odaları gibi alanlardan oluşmaktadır (Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği, Resmi Gazete 29310 (29.03.2015)).

3.1.3. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar

Bakım modellerinin tümünün en üst noktasında kamu hizmeti ve kamu kaynakları yer aldığından kurumlar da bu doğrultuda bürokratik ilişkiler ağının bir parçası olan örgütsel bir yapı barındırmaktadır. Max Weber, bürokratik örgütü tanımlarken; iş bölümü, otorite hiyerarşisi, yazışmalar, yazılı kurallar, dosyalamalar, gayri şahsi bir yapı terimlerini kullanmıştır (Weber, 2007). Yapısı itibarıyla aile kurumunun ilişkiler sürecinde farklılık arz eden bu yapı, korunma ve bakım ihtiyacı içinde bulunan çocuğun temel fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılama çabası farklı bir sosyolojik süreç yaratacaktır. Bu toplumsal örgüt, kişilerin, toplumun isteklerine uygun şekillenmelerini, karar vermelerini, sadakat duymalarını ve bunun sosyalizasyon sürecinde tekrar yaratılmasını istemektedir. Bu sebeple kurum bakımındaki bireyin amaç ve hedeflerinin kurum ve yapıların çizdiği sınırlar, seçtiği seçenekler dâhilinde olması beklenmektedir.

Toplumsal bir yapının zorunlu gördüğü kurum bakımı modelleri geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumsal yapının içinde tümüyle dış dünyadan yalıtılmış kurumlar olduğu gibi dışarıyla bağlantısını açık bir biçimde sürdüren kurumlar da mevcuttur. Toplumsal hayatın varlığıyla birlikte varlık kazanan bu kurumlar birçok düşünür tarafından işlenmiştir. Weber'in 'Demir Kafes'⁵i, Foucault'un 'Disipliner Kurumlar'⁶ı, Agamben'in 'Kamp'⁷ı kontrol altında tutulan kişilere ilişkin kavramlardan bazılarıdır. Bu kurumlara ve barınanlarına ilişkin beş madde ile yapılmış bir sınıflandırma, çalışmanın konusu olan gruba ilişkin bulunulan konumu daha anlaşılır kılacaktır.

Kurum bakımına yönelik bu kategorilerden ilki – çalışmanın konu edindiği kişileri de içine alan-, aciz, zararsız, istismar ihtimaline açık kişilerin bakımına tesis edilen; engelli, yaşlı ve evsizler gibi kişileri daha iyi şartlara ulaşana dek barındıran, dış dünyayla iletişimin sınırlı biçimde devam ettirildiği kurumlardır.

⁵ Bkz. Max Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, 1905

⁶ Bkz. Michael Foucault, Hapishanenin Doğuşu, 1977

⁷ Giorgio Agamben, Kutsal İnsan, 1995

İkincisi, kendi inisiyatifleri dışında topluma zarar verme ihtimali olan kişilerin barındığı kurumlardır. Bu sınıflandırmaya örnek olarak, uzun dönemli tedavi gerektiren ve toplumsal tehdit içeren tüberküloz, cüzzam gibi hastalıkların bakım ve tedavilerinin gerçekleştirildiği hastaneler gösterilebilir.

Üçüncü kategori, topluma karşı kasti tehdit oluşturan tecrit edilmiş kişileri barındıran kuruluşlardır. İslahevleri, hapishaneler, esir kampları bu kurumlardandır. Bu kurum tipinde kişinin refahından, toplum lehine vazgeçilmiş, diğer kurumların aksine öncelik olmaktan çıkmıştır.

Dördüncü kategori, ortak bir görevin bir toplulukla, kurallar bütünü içerisinde gerçekleştirilmesi için kurulan ve bazı değerler üzerinden meşrulaşan kurumlardır. Askeri kışlalar, gemiler, yatılı okullar bu sınıflandırmaya örnektir. Son kategori ise, inançları doğrultusunda inzivaya çekilen kişilerin barındığı dini eğitim merkezleri, manastırlar, tekke ve zaviyeler gibi kurumlardır (Goffman, 2016, s. 17).

Çalışmada konu edilen kurum bakımının bir cezaevi gibi fiziksel sınırlar bulundurmaması, barınan kişilerin dış dünya ile bağlantılarının asgari düzeyde de olsa devam ediyor olması gibi nedenlerle Erving Goffman'ın "On the Characteristics of Total Institutions"⁸ isimli makalesinde geçen "Total Institutions" kavramını karşıladığı değerlendirilmiştir. Toplumun genelinden uzun ya da belirsiz süreli olarak ayrılmış kişilerin, benzer durumda olan çok sayıda bireyle birlikte, resmi olarak düzenlenmiş, kurum tarafından kuşatılmış ve dış bağlantıları sınırlandırılmış bir alanda yaşam döngülerini sürdürdükleri ikamet yeri, makalede "total institutions" (Total Kurumlar) olarak açıklanmaktadır (Goffman, 2016, s. 11). Goffman'ın kurguladığı bu kavram dış dünyadan tamamıyla soyutlanmış, fiziksel bir sınırla kapatılmış kişilerden bahsetmez; bu kişiler toplumun kalanından daha fazla imkana da sahip olabilmektedir. Ancak bireyler dış dünya ile kendisi arasında oluşan gerilimden ötürü yabancılaşmış ve bu sebeple kendine benzer olarak gördüğü kişilerle birlikte hareket etmeye, dışarıya ise benliğini sunmak noktasında çekimser hale gelmiştir.

⁸ Erving Goffman 1954-1957 yılları arasında, ABD, Maryland'da bulunan National Institutes of Health Clinical Center'da kurum bakımına alınmış kişiler üzerine bir dizi araştırma yapmıştır. Çalışmanın odağında benzeri çalışmaların aksine personel değil kurum bakımı altında bulunan kişiler yer almıştır. 1961'de basılan ve Türkçe'ye "Tımarhaneler – Akıl Hastalarının ve Kapatılmış Diğer Kişilerin Toplumsal Durumu Üzerine Denemeler" ismiyle kazandırılan eserin ilk makalesi çalışmanın konusunu oluşturan kurum bakımında kalmış kişilerin, kurum bakımına girişlerinden sonrasına kadar olan süreçlerini aydınlatması açısından önemlidir.

Goffman, kurumların bünyesinde bulundukça oluşan bu görünmez duvarları “sosyal bariyerler” olarak tanımlamaktadır. (Goffman, 2016, s. 16).

Çocuğun korunması ve gelişiminin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi için yürütülen sosyal politika, bu alanda değerli bir katkı sunuyorsa da yapılan çalışmalar kurum bakımının bu kişilerde, ebeveyn uyaran eksikliği, özsaygı eksikliği, güvensiz bağlanma, öfke kontrol problemleri, şiddet eğilimi ve zihinsel/bedensel gelişim geriliğine sebep olabildiğini, bunun sonucunda ise toplumsal hayatta dahil oldukları ilişkiler ağında birçok sorunla karşılaştıklarını ortaya çıkarmıştır (Baş, 1990; Cılga, 1989; Demirbilek, 2000; Kalaycı, 2007).

Literatürde kurum bakımı sonrasına ilişkin yapılan çalışmaların genellikle bireylerin toplumsal hayata uyum problemlerini konu ettikleri görülmüştür. Bu çalışma, problemlerin nedenlerini kurum bakımının dinamiklerinde aramakta; mevzuat ve yasalar yoluyla yürütülmesi esas olan bir kurumsal yapının kişi üzerinde uyguladığı değiştirici etkiyi araştırmaktadır. Bu değiştirici etki, bireyin kurum bakımına girişi ile birlikte başlayan bir süreçtir.

3.2. Aile, Eş Seçimi, Evlilik ve Eşler Arası Uyum

Dünyaya geldiğinde bakımsız yaşaması mümkün olmayan bireyin ihtiyaçları, içine doğduğu aile tarafından karşılanmak durumundadır. Onu topluma hazırlayan ve toplumla onu tanıştıran da ailedir. Aileler, birlikte toplumsal yapıyı oluştururken, sosyalizasyon sürecini ve bu sürecin kurallarını da belirleyen kurumsal yapı olarak görev almaktadırlar. Aile, toplum dışında var olamadığı gibi, toplumu da ailelerden farklı bir yapıda görmek mümkün değildir. Aile kavramı birbiri ile devamlı etkileşim ve ilişki halinde olan, aynı evde yaşayan eşler, çocuklar, anne ve baba gibi sosyal bağları olan kişilerin oluşturduğu, çocukların doğmasıyla/evlat edinilmesiyle genişleyen, onların evden ayrılması ile küçülen eşlerin ölümü ya da ayrılığıyla sona eren bir birlik olarak tanımlanmaktadır (Ağdemir, 1991; Duyan, 2003). Giddens da benzer bir tanımlı yaparak aileyi birbirlerine akrabalık bağlarıyla bağlı olan ve topluma erişkin bireyler yetiştirme sorumluluğunu üstlenen topluluk olarak ifade etmektedir (Giddens, 2000). Ailenin aynı zamanda toplumsal yaşamda birbirleriyle bilinen anlamda (aynı evde yaşamak, kan bağı vb.) bağı olmayan ancak ‘birlikteliğin, yakınlığın ve ortak duygular paylaşmanın’ tanımlı olarak kullanıldığı da görülmektedir. Bu ikinci tanımda,

yine toplum içinde dayanışma ve destek işlevlerini karşılayan bir grup olarak aileyi görebilmekteyiz. Bu anlamda, biyolojik bağ, yasal bir sözleşme ya da aynı haneyi paylaşma, aile tanımı için doğru ancak yetersiz olan tanımlardandır. Post-modern aile ise, ortak bir geçmişi, şimdiki zamanı ve gelecekte beklenenler konusunda ortak olan bir grup insanın iletişim ve etkileşimini ifade etmektedir (Gülerce, 2007).

Aile tanımının içeriği zaman ve kültürler içinde kısmi değişiklikler gösterse de tümünde toplumun temeli olduğu ifade edilmektedir. Bunun nedeni bireylerin sosyalizasyon süreçlerinde ve örgütlenmelerinde temel oluşturmasıdır. Birey toplumda ayakta kalmak için ilk sosyal sermayesini aile içinde edinmektedir ki bu da aileyi toplumun temeli olarak adlandırmak için önemli bir kıstastır. Ailenin birey üzerinde bırakacağı tüm etkiler, bir yandan da toplumun şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ailenin tutum ve işleyişi çocuğun toplum içindeki konumunu da doğrudan etkilemekte ve ailenin bu yolla toplumu şekillendirme işlevi gerçekleşmektedir. Tanım olarak öncelikle biyolojik esasa dayalı bir kurum olan ailenin sosyal bir örgüt haline gelmesi, ailenin üstlendiği işlev ve görevler ile ilgilidir. Ailede yaşanacak içsel ve dışsal gelişmeler doğrudan ve dolaylı olarak toplumsal yapı ve düzen üzerinde de etkili olacaktır.

Aile kurumunun topluma kazandırdığı birey için mevcut sorumluluğu, duygusallık, yakınlık, bağlılık, şefkat, güven gibi topluma ait başka kurumlarca karşılanması mümkün olmayan kişisel gelişimini sağlamasıdır. Kişi bu yapıdan çıkmak konusunda özgür değildir, terk etme, ayrılma, bırakılma ya da dışlanma aileyi oluşturan kişilerden kopuşu sağlasa da yaşanan psikolojik süreçleri, değer ve tutumları terk etmek mümkün değildir. Araştırma özelinde bakıldığında çalışmada, işlevi bozulmuş, devamı ve sürekliliği sağlanamamış, kesintiye uğramış, dolayısıyla ailenin döngüsel yapısının koptuğu bir aile olgusunun kurumsal bir yapı yoluyla tekrar yaratılmaya çalışıldığı bir durum incelenmektedir.

Toplumsal yapının değişmesi sebebiyle anlamı çokça değişen evliliğin en genel tanımı; eşlerin, bağlayıcı kanun (dini, hukuki, toplumsal) veya törenlerin uygun gördüğü şekilde bir araya gelerek aile içinde üstlenecekleri rolleri kabul etmeleriyle kurulan birlikteliktir (Gülerce, 2007). Ailenin kurulması için gerekli görülen bu ön koşul, kişiye bağlayıcı yasal, toplumsal hak ve sorumluluklar yüklemektedir.

Evliliğin yüklediği hak ve sorumluluklar, toplumsal yapı için ciddi önem arz ediyor olsa da kişinin evliliğe karar vermesi durumunda toplum sağlıklı bir ilişkinin denetimi konusunda “eşler arası uyumu” gözetmeye asgari önem vermektedir. Kararlar genellikle kişilerin ya da geleneklerin seçimlerine bırakılmaktadır. Eş seçiminin “uyum”u getirmesi tarafların kararları olgunca vermesini ve üstlendikleri sorumlulukların bilincinde olmasını gerektirir. Bilen (2009), “başarılı evlilik, meleklerin kanatlarında taşınan mucize değildir.” demektedir. Bir evliliğin başarılı olması, insanların çabaları, planları ve korumaya çalıştıkları beraberlikleri için gösterdikleri emeğe bağlıdır (Bilen, 2009, s. 131).

Eş seçimi, kurulacak ailenin sağlıklı olmasını sağlayacak ön koşuldur. Öncelik kişilerin kendi içlerinde rol ve sorumluluklarının tanımlarını bilmesinin ardından seçtiği kişinin bunları samimiyetle tanınması ve kendini tanıtmaya yoluyla da devam etmektedir. Elbette iki kişinin anlaşması evlilik gibi çok yönlü bir olgunun başarılı olduğu anlamına gelmeyecektir. Çiftlerin; karar verme, gelir idaresi, sorun çözme, sorumluluk alma, zorunlu çevre ile ilişkiler (eşlerin akraba ve çevreleri) konularında da uyumlu olmaları gerekmektedir. İnsan ilişkilerinin temeli olan “ihtiyaç” evlilik yoluyla birliktelikle aranacaktır. Başarılı bir eş seçiminin ölçütü en basit ifadeyle, çiftlerin evlilik öncesine oranla daha rahat ve mutlu olmalarıdır (Bilen, 2009, s. 89).

3.2.1. Eş Seçimine Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Eş seçme kararı genel bir tanımla, kişinin yaşamının bu süreçten sonrasını kiminle ‘daha iyi’ geçirebileceğinin ve muhtemel müşterek çocuğunu kiminle yetiştireceğinin kararını vermek olarak ifade edilebilmektedir (Bilen, 2009). Elbette basit olarak tanımlanmış olan bu sürecin çok sayıda dinamikleri mevcuttur. Konu üzerine yapılan çalışmalarda çokça kuram üretilmişse de tüm sosyal konular gibi her eş seçimi süreci kendine özgü olacaktır.

Çalışmada da her birlikteliğin kendine özgü dinamikleri olduğu kabul edilmekle birlikte görüşmecilerin geçmişte ya da gelecekte eş seçimine dair fikirlerinin bir kuram eşliğinde değerlendirilmesi daha denetimli bir sonuç sunacağı düşünülmektedir.

Warren, kişinin eş seçiminde birinci önceliğin kendini tanımak olduğunu ifade eder (Yıldırım İ. , 2002). Kişinin öncelikle kendi hayatını düzene koyduğu, gelecekte beklentisini net bir biçimde ifade edebildiği, kendini mutlu eden ve etmeyen şeylerin neler

olduğunu bildiği bir konumda bulunması gerekmektedir. Birçok sosyolojik ve psikolojik kuram, kişilerin eş seçiminde nasıl karar aldıklarını ve bu kararın nasıl ilişkiler yarattığını ifade etmeye çalışmıştır. Eşlerin yaptıkları bu seçim aynı zamanda gelecek kuşağa dahil olacak olası bir çocuğun yetişmesini de etkileyecektir. Bu kapsamda, bu bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesinde yol gösterici olacağı düşünülen “eş seçimi” teorileri sunulmuştur.

3.2.1.1. Filtre teorisi – Robert Winch

Filtre teorisinde, kişiler eş seçimlerini yaparken adayları sosyal yapısından kaynaklanan filtreler yoluyla sınırladıkları varsayılmaktadır (Regan, 2008, s. 40). Çoğunlukla homogamiye benzer bir biçimde gelişen bu durum kişilerin kendilerine benzer sosyal aidiyet çevrelerinden (ırk, din, sosyal statü vb.) eş olmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Aynı sosyal çevre içinde olmak şartıyla homogamiden söz edebildiğimiz gibi birbirini tamamlayıcı olarak görebileceğimiz zıt özelliklerin bir araya geldiği heterogamide mümkündür (Winch, 1958).

Louis Janda ve Karen Klende-Hamel tarafından kuramlaştırılan bu modelde ilk filtre “bir ilişki içinde olmama” durumudur. Bu ‘filtre’ yoluyla geriye seçilebilecek yalnızca ilişki kurmaya müsait kişiler kalacaktır. İkinci aşama ‘uyumluluk’ tur. Kişi hoşlanmadığı tüm adayları burada gerisinde bırakmakta ve kalanları üçüncü filtreye tabi tutmaktadır. Bu ‘fiziksel çekicilik’ olarak tanımlanmaktadır. Burada gerçekleşen olay, evrimsel eş seçimi kuramına yaklaşarak kişinin hayatta kalma ve üreme için en ideal ve kendisine de benzeyen olarak gördüğü eşleri seçmesidir. Dördüncü filtre ‘benzerlik ve tamamlayıcılık’ tır. Kişi burada kendi görüşlerine uygun biriyle birlikteliği seçmektedir. Tüm bu filtreleri geçen eş adaylarından oluşan havuzdan bu kez de pratik nedenlerden dolayı yakın çevreden ya da kolay erişilebilir kişilerden nihai eş seçilmektedir (Feldman, 2020).

3.2.1.2. Homogami eş seçimi teorisi – David Buss, Garth Fletcher

Buss, ve Fletcher kişilerin eş seçiminde üç farklı boyutta eş seçimi yaptıklarını/yapmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Bunlar:

- Bağlılık, sadakat
- Cazibe, alım

- Statü, Aidiyet (Menşe) olarak belirtilmektedir.

Ancak durumun tek açıklayıcısı bu üç maddeden ibaret kalmamakta kendi içinde birçok dinamiği de barındırmaktadır (Fletcher, 2002; Buss D. , 1987).

Endogami (iç evlilik), kişilerin eş seçimlerinde, kendi sosyal grubu içinden seçim yapmasını ifade etmektedir. Anlamca karşıtı olan teori egzogamide (dış evlilik) ise eş seçiminde statü olarak uzak sayılan bir gruptan seçim yapma davranışı olarak ifade edilebilmektedir. Strong ve Cohen, bu eş seçimi modellerini ayrıntılandırdığı ve modelleri bu kez homogami olarak adlandırdığı çalışmasında mutlu evlilik için eşler arası uyum kriterlerini listelemiştir. Bunlar;

Etnik Yakınlık: Kişilerin ilişkilerinde benzer sosyal tarih ve kimlik hissiyatlarına sahip kişileri tercih ettiklerini görülmektedir. Bu kriter, benzer toplumsal dili konuşmanın yanında kişinin kendi sosyal yapısına yabancılaşmaması ve birlikteliğinin toplumunca kabul edilebilirlik kazanması için tercih ettiği bir durumdur.

İnanç ve Dini Yakınlık: İnançların genellikle sabit fikir ve değerler içerdiği ön kabulüyle hareket edildiğinde farklılığın evlilikte bir çatışma cephesi oluşturma ihtimali açıktır. Birey inanç benzerliğini koruyarak bu çatışmanın ortaya çıkmasına engel olma amacını gütmektedir.

Sosyal ve Ekonomik Konum Yakınlığı: Sosyal statüyle desteklenen denk gelirler eşler arası uyumun gerekliliği olarak ortaya çıkmaktadır. Burada salt maddi gücün yüksek oluşu değil mesleklerin ve bu mesleğin ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik konumlanışın da birbirlerine yakın olması beklenmektedir.

Yaş Uyumu: Toplumsal tutumların ve alışkanlıkların da kişi üzerinde etkili olduğu bir uyumdur. Çiftler arası yaş farkları ilişki içinde önemli bir kriter olarak kabul edilmekte ve birçok kültür için önemli bir kriter olarak ele alınmaktadır (Bilen, 2009).

Hayat Görüşü-Kişilik Yakınlığı: Benzer kişilik özellikleri eş seçiminde ve birlikteliğin devamlılığında değerli bir kriterdir. Belirlenmiş kişilik özelliklerine sahip⁹ bireylerin yine

⁹ 1952 yılında bazı klinik vakaların daha iyi tanımlanması ve tedavinin uyarlanmasını kolaylaştırmak amacıyla psikolog Hans Eysenck tarafından “ayırıcı kişilik modelleri” tanımlanmıştır. Psikolojide önemli bir etki bırakan

aynı kişilik özelliklerini eş seçiminde de seçtiğini göstermiştir (Figueredo, Sefcek, & Jones, 2006).

Fiziksel Yakınlık: Kişinin boy, kilo, gibi fiziksel yapısı ile ilgili olan eş seçim kriteridir. Benzer ya da yakın olması tercih edildiği belirlenmiştir (Strong & Cohen, 2010).

Homogami evliliklerin genel özelliği bu yakınlıkların yüksek oranda uyuşmasından ibaret olmasıdır. Bu kuramın bir başka örneği “görücü usulü” adı verilen ve eş bulma görevinin aileler düzeyinde yürütüldüğü süreçte de görülmektedir. Aile, kültür, yaş, sosyal yapı, ekonomik düzey ve görüşlere uygun olduğu düşünülen kişilerle evlilik yoluna gitmeyi amaçlamaktadır. Dr. Robert Epstein (2013)’e göre bu yöntemle yapılan evlilikler ‘aşk evlilikleri’ ile olan evliliklerden daha az boşanma oranına¹⁰ sahiptir (Christakis, 2019, s. 211).

3.2.1.3. Uyarın, değer, rol teorisi- Bernard Murstein

Kuram, adından anlaşılacağı üzere ilişkinin üç kriterinden ve üç farklı aşamasından söz etmektedir. Murstein’a (1982) göre, eşlerin birbirlerinin fayda ve sadakat ölçütlerini sınıadıkları bu dönem eş seçimleri süreçlerini oluşturmaktadır (Murstein’dan Akt., Sprecher, 1998). Aday eşler, birbirlerini kendi aralarındaki davranışları üzerinden test etmekte ve seçmektedirler. Başlangıçta fiziksel, sosyal ve zihinsel yakınlık kriterlerine uygun olarak belirlenmiş eşlerden, kendisine en iyi davrananı belirlemek üzerine gelişmektedir. Bu sınavı veren eşler bu kez tutum, inanç ve değerler üzerinden sınanır. Nihai sonucu ise seçilen eşin ilişki içinde alacağı rolün kişiler arasında tamamlayıcı bir ‘rol’ olup olmadığı durumu belirleyecektir.

3.2.1.4. Sosyal rol teorisi- Alice Eagly

Kuram, bireyin içinde yaşadığı sosyal çevrenin ona doğumundan itibaren yüklediği sosyal roller ile şekilleneceğini ifade eden bir sosyalizasyon tabiridir. Eagly, bu durumun eş

bu çalışma 2006 yılında yapılan başka bir çalışmada temel alınmış ve Figueredo, Sefcek ve Jones “The Ideal Romantic Partner Personality” makalesiyle yakın kişilik modellerinin tercihlerinin kesin bir biçimde birbirlerine eş kişilikleri seçtiği yönünde olduğunu belirlemişlerdir. (Figueredo, Sefcek, & Jones, 2006)

¹⁰ Christakis (2019) Epstein’in bu görüşünü verirken kişilerin boşanmalarında eşlerin ailelerinin uyuşmazlığının da etkili olduğunu, görücü usulünde daha çok ailelerin evliliğinden söz edilebileceği için bu uyum baştan sağlanmıştır. Böyle bir durumda boşanma oranlarının düşük olmasında her zaman mutlu evliliklerden değil ailelerin boşanmaya karşı duruşundan söz etmek mümkün olacaktır.

seçiminde belirgin bir şekilde etkin olduğunu ifade etmektedir (Eagly, 1987). Sosyal rol kuramına göre kadın ve erkeğe yüklenen geleneksel roller kişinin, karşı tarafın üstlenmesini beklediği roller üzerinden eş seçimi yapmasını sağlamaktadır.

Kadınlar ve erkekler geleneksel rol yapısında kendilerine atfedilen ve öğretilen rollere uygun bir yaşam sürmekte ve ileride de bu rolleri yeniden üreterek kuşaktan kuşağa aktarmaktadırlar. Toplumdan topluma farklılaşan bu rol beklentileri benzerlik gösterdikçe kişilerin iletişimleri o oranda kolaylaşmakta ve evlilikleri daha mümkün ve uzun süreli olabilmektedir (Gök & İl, 2017).

3.3. Grup Kavramı

Kurum bakımında kalan kişiler içinde buldukları durumun ve mekanın etkisiyle bir birliktelik geliştirmektedirler (Demirbilek, 2000). Sosyal yaşamın paylaşıldığı diğer insanlar tarafından kabul edilme, bir gruba ait olma ve ait olduğu gruplarla arasındaki bağları koruma sosyal bir varlık olan insan için temel bir ihtiyaçtır (Baumeister & Leary, 1995). Toplumsal yapı içinde kendilerini “ortak özellikli” olarak tanımlayan ya da toplumun diğer üyeleri tarafından tanımlanan ve dış dünya ile ilişkilerinde bu benzerliği vasıtasıyla iletişim kuran/kurması beklenen organizasyonlar birer gruptur (Barlas, 1991, s. 419; Suzanne Keller, 1985, s. 85). Bu anlayışla kurum bakımında kalan kişilerin kurum bakımı sırasında ve sonrasındaki birlikteliklerinin bir grup oluşturup oluşturmadıkları çalışmanın cevap bulmayı amaçladığı sorulardan birisidir.

Gruplar, toplumsal işlev ve süreçler vasıtasıyla ortaya çıksa da asıl grup tanımı grubun norm ve değerlerinin oluşmasıyla ortaya çıkmaktadır (Tajfel, 1972). Kişilerin bir grubun üyesi olması için grup üyelerince ya da grup dışındakiler tarafından, tanımlanmış olmalıdır. Tajfel, yalnızca fiziksel bir farklılığın sosyal grup oluşması için yeterli olmadığını, toplumsal hayatın farklı ölçütler yoluyla sosyal grupların varlığını kabul ettiğini ifade etmiştir. Ona göre insanlar çevrelerinde bulunan varlıkları sınıflandırmaya yatkındır, kişiler kendi norm ve yargılarına göre başka insanları bir gruba dahil etmektedir. Bu sebeple benzer değer yargılarına (hatta kalıp yargılara) sahip büyük ve baskın gruplar kendilerinden küçük grupları tanımlamaya ve oluşturmaya yönelik davranışlar sergilemektedir. Kurum bakımında kalmakta olan kişilerle yapılan çalışmalar, kişilerin çeşitli ifadelerle (yurtlu, yurt çocuğu, yuvalı) bir gruba aidiyete zorlandığını göstermektedir (Aral, Gürsoy, & Bıçakçı-

Yıldız, 2005). Bununla birlikte, bu grubun oluşması için yeterli kriteri sağlamamaktadır. Dış kaynaklı bu tanımlamanın bahsi geçen grup içinde de karşılık bulması gereklidir. İnsanların davranışlarının kaynağına bakıldığında, kabul edildikleri çevreyle olan iletişimlerine uygun bir örüntü geliştirdikleri anlaşılmaktadır (Pickett, Gardner, & Brewer, 2000). Kurum bakımında kalan kişilerin, yetişme biçimlerinde ve sonrasında yaşadıkları olumlu/olumsuz durumlarda ortak noktalarının fazla olduğu görülmektedir. Bunun toplumsal hayatın tümüne etki eden bir durum olduğu düşüncesiyle çalışmaya dahil olan katılımcıların ifadelerinde grubun varlığını kanıtlayacak bazı sorulara cevaplar aranmıştır.

- Grubun amacı nedir?
- Grubun tarihsel varlığı ve dayanağı nedir?
- Gruba katılım kişinin inisiyatifinde midir?
- Grup üyeleri kaç kişidir?
- Grup kalıcı bir yapıda mıdır?

Grubun amacı nedir?

Gruplar kişilerin sosyal hayata uyum sağlama süreçlerini birlikte geçirdikleri alanlardır. Bu durum bazen zorunlu olarak gerçekleşebilmektedir. Buna rağmen kişi bu gruba bir amaç uğruna bir arada kalacak ve grubun varlığının gereklerini karşıladığı gibi ait olduğu grubun da onu kollamasını bekleyecektir. Bu sebeple grupların kuruluş amaçları soru olarak yöneltilir. Alınan cevabın toplum içinde var olması ve destek sunması yönünde ise sosyal grup, maddi kazançlar amacıyla kurulmuş ise çıkar grubu olarak adlandırılmaktadır.

Grubun tarihsel varlığı ve dayanağı nedir?

Gruplar zaman içinde kurucuların yönelimleri ve grubu kurma amaçları doğrultusunda şekil almakta ve toplumsal yaşam pratikleri oluşturmaktadırlar. Bir hastanenin hasta bakıcılarının birbirinin haklarını savunmak için oluşturdukları adı konulmamış bir sosyal grup zaman içinde yeni haklar talep eden kendi iç dinamikleri ve normları olan bir çıkar grubuna dönüşebilir. Araştırmaya konu olan gruba sorulan bu soru bize grubun ne kadar süredir var olduğuna ve varlığının ne yöne doğru evrildiğine dair cevaplar verecektir.

Gruba katılım kişinin inisiyatifinde midir?

Kişi bir gruba dahil olduğunda, grup ona toplumsal yaşamın bazı aşamalarında süreci birlikte geçirecekleri bir topluluk sunmaktadır. Bununla birlikte, bazen bu gruplar daha büyük bir grubun dışlaması ya da zorlamasıyla da oluşabilmektedir. Yabancı bir ülkeye çalışmak amacıyla giden bir kişi ırkçı davranışlara maruz kalarak yine farklı milletlerden daha önce ortak noktası olmadığını düşündüğü kişilerle mecburi bir grup oluşturmaya, onlarla birlikte dayatılanları yaşamaya zorlanabilir. Kişi gruptan talep ettiği an çıkamıyorsa zorunlu bir grubun üyesidir. Eğer örnekte bahsi geçen kişi ırkçı davranışlara karşı güvende hissetmek için bir göçmen kafeteryasına giderek bu çıkar grubuna dahil olma amacındaysa bu kişisel inisiyatif içeren bir katılım olarak kabul edilmektedir.

Grup üyeleri kaç kişidir?

Grup, üç kişiyi içerebildiği gibi bir hiyerarşik örgütlenmeyi içerecek ölçüde büyük ve organize bir halde de mevcut olabilmektedir. Sayısal çoğunluğun ya da başarılı organizasyonların mevcut olduğu gruplar zaman içinde çıkar grubundan, daha büyük bir grubun hareketlerini etkileyen baskı gruplarına dönüşebilmektedir. Grup üyelerinin sayısı, grubun ortak normlarının ne kadar kabul görmüş ve üyeler tarafından “kabullenilmiş” olduğunu gösterme açısından önemlidir.

Grup kalıcı bir yapıda mıdır?

Gruplar doğuştan var olan özelliklerden- etnik köken, millet, kalıtsal özellikler, engellilik gibi- oluşabileceği gibi, bir projenin gerçekleştirilmesinden sorumlu kişiler gibi görece kısa süreli de olabilmektedir. Bu durum bize grubun normlarının ve grubun toplumsal yapıda ne kadar kalıcı bir durum teşkil ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Gruplarla ilgili bir diğer önemli kavram “sosyal kimlik” kavramıdır. Kavrama ilişkin önde gelen teorisyenler Tajfel¹¹ ve Turner¹²’dir. Bu yaklaşıma göre insanlar kendilerini etkileşim kurdukları diğerleri üzerinden sınıflandırmaktadır. Genelden özele doğru giden bu

¹¹ Henri Tajfel, Polonya aslı İngiliz sosyal-psikolog, Cognitive Aspects of Prejudice ve “Social Identity Theory” çalışmaları ile bilinir.

¹² John Turner, İngiliz sosyal-psikolog, çalışmalarından “self categorization theory” ile sosyal kimlik kavramına temel oluşturmuştur.

sınıflandırma ayrıca kişinin kendisine biçtiği rolü de göstermektedir. Sosyal kimlik farkındalığı ve gruba dahil olma süreci kişinin kendini ait hissettiği grubu ve bu gruptan farklı gördüğü özellikleri tanımlamasıyla gerçekleşmektedir. Turner'a göre bu sürecin iki ön kabulü mevcuttur.

- Sosyal sınıflandırma sonucu oluşan grup kendisini farklı gruplardan daha fazla, daha farklı görür bu duruma abartma etkisi ismi verilir.
- Sosyal sınıflandırma süreci, içinde bulunulan grup üzerinden kimliklerini tanımladıkları için diğer sosyal gruplar ile yaptıkları karşılaştırmada kendi gruplarını 'kayıp' diğer grupları aşağıda görme eğiliminde olurlar. Buna iç grup kayırmacılığı ismi de verilmektedir (Demirtaş, 2003).

Dolayısıyla fertler kendilerini artık bu grup üzerinden tanımlar ve diğer gruplar ile olan ilişkilerinde sosyal karşılaştırmalar yoluyla grup bilinçlerini yenilemektedirler.

3.4. Sosyal Kapanma Kavramı

Toplum, birlikte yaşayan ve iş birliği içinde yaşamlarını sürdürerek temel çıkarlarını korumayı amaçlayan insanların oluşturduğu bir yapıdır. Bu yapı, kendini korumak ve sürekliliği sağlamak adına toplumsal dinamiklere sahiptir. Bunlardan birisi de kısıtlı kaynakların paylaşılmasıdır (Ünal, 2011). Toplum, bu kısıtlı kaynakları kendi bireyleri için saklamak ve başka toplulukların kullanmasını engellemek için sınırlar oluşturma, kimlikler inşa etme ve gruplaşma eğilimindedir. Sosyolojideki en temel kavramlardan birisi olan 'sosyal kapanma' bu süreçleri içeren bir kavram olarak ifade edilebilmektedir. Kendi içerisinde homojen bir dağılıma sahip olmayan toplum, bu kapsamda içsel olarak yapılandırılmakta ve alt oluşumlara ayrılmaktadır. Bazı sosyal oluşumlar dışarıdan katılıma açık olabilirken, bazılarında erişim ise kişilerin üye olmasına izin vermeyen, dışlayan belirli kriterler nedeniyle sınırlı olabilmektedir (Murphy, 1988).

Max Weber, sosyal kapanmayı "açık ve kapalı sosyal ilişkiler" kavramı içinde açıklamaktadır (Weber, 2007). Weber, bir grubun daha fazla imkan ve fırsat elde edeceğini, değerinin artacağını ve niteliğinin yükseleceğini öngördüğü durumda dışa açık olacağını ifade etmektedir. Bununla birlikte, grup üyeleri tarafından tekelleşmenin, grubun var oluş amacı kapsamında avantaj sağlayacağını düşünüldüğü durumlarda, grup dışa kapanmayı

tercih etmektedir. Marx, benzeri bir tanımlamayı kutuplaşma kavramı üzerinden yapmıştır. Kutuplaşmanın birbirinden tamamen kopuk iki sosyal sınıf ürettiğini öne sürerek “üretim araçlarına sahiplik” tanımıyla işçi sınıfının hiçbir üyesinin burjuvaziye dahil olamayacağını ifade etmektedir (Marx & Engels, 2008).

Sosyal kapanma, toplumun her alanında gözlemlenebilen bir olgudur. Bireyler, sosyal yaşamlarının en başından itibaren bu olguyla karşı karşıya kalmışlardır. Akran grupları, spor takımları gibi basit türden gruplaşmalarla okulda başlayabilen dışlanma, bir özel okula, üniversiteye kabul alma, prestijli bir kulübe üyelik vb. durumlarda sunulan ekonomik durum, sosyal sermaye ve sosyal ağlara bağlı şartlarla birlikte bireyi dışarıda bırakan bir durum ortaya çıkarmaktadır. Başka bir ifadeyle, üye olmanın resmi kurallara, kabiliyet ve sermayeye bağlı olduğu gruplarda, bu durumun üyeye statü kazandıracağı düşüncesi grubun katı üyelik şartları getirmesine neden olmaktadır. Bu durumda gruba dahil olmayanlar bu sosyal ağdan uzak tutularak dışlanmaktadır. İktidarda bulunan bir siyasi partinin kamuda bazı kritik siyasi kadrolarına yalnızca kendi üyelerini yerleştirmesi ve o siyasi partiye üye olmayanların bu sosyal ağa dahil olmalarının mümkün olmayışı dışlanmaya bir örnektir. Bir siyasi partiye üye olurken; etnik kimlik, kültürel ortaklık gibi sonradan kazanılması mümkün olmayan özellikler talep edilebileceği gibi belirli bir iş çevresine dahil olma ya da yüksek miktarda bağış yapma vb. şartlar da sunulabilmektedir. Bu durumda, yeterli sosyal sermayeye sahip olmayan bireylere karşı bu grup kapanmıştır. Kapanmış olan bu grubun zamanla kendi içlerinde alışveriş yaptıkları, birlikte sosyalleştikleri, çocuklarını birlikte büyüttükleri ve bazı durumlarda sermayeyi grup içinde saklayabilmek adına kendi içlerinde evlilikler de gerçekleştirdikleri görülebilmektedir (Turner, 1975).

Kapalı bir gruba dahil edilmeyen kesimler bazı durumlarda zorunlu olarak bir araya gelebilmektedirler. Dışlanan kişilerden oluşan ve kapalı bir sosyal grubun varlığı sebebiyle oluşmak zorunda kalmış bu topluluk kapatılmış gruptur. Kurum bakımında kalmış kişilere yönelik çalışmaların bu bireyleri “dışlanmış” olarak tanımladığı görülmektedir. Bu dışlanma sosyal hayata uyum sürecinde kişiyi dezavantajlı kılmaktadır. Her geçen gün kurum bakımında kalan kişilerin ve kurum bakımından ayrılan kişilerin sayılarının arttığı düşünüldüğünde toplumun bünyesinde benzer durumda çok sayıda kişi olacağı görülmektedir. Ortak ‘dezavantajlar’, bu grubun da aidiyetlerini güçlendirebilmek adına kendi içlerinde yaşayan, alışveriş yapan, sosyalleşen ve birliktelikler kuran bir yapıya sahip olmalarına sebep olmaktadır.

Simmel, “Modern Kültürde Çatışma” isimli eserinde bireyselleşme süreçlerini tartışırken, kapanmaya atıfta bulunarak, kişilerin sosyal çevrelerini bilinçli seçen kişiler olsalar da her an bir dışlanmaya maruz kalabileceklerini ve istemsizce sosyal kapanma yaşayabileceklerini ifade etmektedir (Simmel, 2012). Bu kapsamda, sosyal kapanma, sosyal dünyanın hemen her alanında gözlemlenebilen, her yerde ve her gün görülen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5. Sosyal Dışlanma Kavramı

Literatürde, henüz genç bir kavram sayılabilecek olan sosyal dışlanmanın ortaya çıkış sebeplerini ve dinamiklerini anlamak amacıyla gerçekleştirilmiş çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Hillary Silver (1994), üç paradigmayla sosyal politik bir eksenle dışlanma kavramını incelemişken; Ruth Levitas, yine üç farklı modelle sosyal dışlanmayı, toplumun hayat standartlarını yakalayacak birikimden uzak olma, iş hayatında yer bulamama ve kültürel standartlara erişememe başlıkları altında nedenleriyle birlikte ele almıştır (Levitas, 2005).

3.5.1. Sosyal Dışlanmanın Paradigmaları – Hillary Silver

Silver’in sosyal dışlanma kavramına bakışı sosyal politik bir eksendedir. Sosyal politikaların çalışmada konu edilen kişilerin hayatında önemli izler bıraktığı söylenebilir. Silver, “Social exclusion and social solidarity” makalesinde sosyal dışlanmanın uygulanan politikalar etkisinde üç farklı paradigmaya ayrıldığını ifade eder. Bunlar; dayanışma, uzmanlaşma ve tekelleşme paradigmatlarıdır. Türkiye’de dönemler içinde değişen siyasi ve sosyal yapı göz önüne alındığında her paradigmanın, sosyal dışlanmanın anlaşılmasına katkı sağlayacağı görülmektedir.

3.5.1.1. Dayanışma paradigması

Bu paradigmada dışlanma, toplumun devamlılığını sağlayan norm ve değerlere zarar verecek, toplumun birlikteliğini aksatacak eylemlere karşı oluşan dışlanma durumudur. Bu durum bireye karşı bir tehdit oluşturmakta, kişiyi ortak değerlerin aksi yönünde davranmaktan alıkoymaktadır. Bu sebeple, bir yandan bütünleştirici bir etkisi de olduğu söylenebilmektedir. Dayanışma paradigmasının sosyolojide temel fikir noktası,

Rousseau'nun toplumsal bütünleşme dışında bırakılması ve Durkheim'in toplumla bağların kopması noktasında bütüncül ve sınıfsal bir bakış açısında görülebilmektedir. Foucault, Douglas ve Mead de paradigmanın gelişmesinde önemli katkılar sağlamışlardır. Özellikle, bireyin toplumsal ortak kabullerin dışına düşmesindeki sebepleri aydınlatmaya çalışarak, daha önce sınıfsal bakılan bu makro paradigmaya daha yakından bakılmasını sağlayan sosyal dışlanmanın başlangıç noktalarıyla ilgili çalışmalar gerçekleştirmişlerdir (Atkinson, 2000; Doğan İ. , 2015; Silver H. , 1994).

Dayanışma kavramıyla anlatılmak istenen fikre yönelik çeşitli tartışmalar mevcuttur. İlk düşünce, dayanışmanın kişiler arası karşılıklı yardımlaşma yoluyla bir grubun tehdit durumlarında birbirlerini desteklemesi olarak tanımlanmaktadır. Bu düşünce dayanışma paradigmasının muhafazakar korporatist¹³ “sosyal koruma sistemleri”¹⁴ni açıklamaktadır. Diğer düşünce ise ulus ve vatandaşlık temeli üzerine kurulu anlayıştır ki bu aşamada devletin bizzat müdahil olduğu dışlanma karşıtı politikalar devreye girmektedir.

3.5.1.2. Uzmanlaşma paradigması

Paradigmanın temelinde bir ekonomi-politik model olan liberalizm düşüncesi yatmaktadır. Bireyler kendi çabalarıyla liberal dünyada çalışarak başarılı bir alışveriş gerçekleştirip ve toplumun diğer bireyleriyle uyumlu bir ortamda yaşamını sürdürebilir. Ancak bazı kişisel hatalar sebebiyle başarısız olan birey, toplumun işleyişine uyum sağlayamaması ve kendisinin -alışverişe değer- üretimde bulunmaması sebebiyle dışlanmaktadır. Bu dışlanmada toplum değil bireyin tercih ve hataları etkindir. Bu paradigmada önemli bir diğer durum, dışlanmanın her alanda dışlanmayı getirmediğidir. Kişi hareket etme hakkına sahiptir, uzmanlaşabileceği başka bir alan bularak bu dışlanmanın önüne geçmek yine kendi elinde ve sorumluluğundadır (Haan, 2000; Silver H. , 1994).

¹³ Muhafazakar Korporatizm : Özel mülkiyet ve bireysel girişimlerin toplum düzeninin bir koşulu sayıldığı ve bu yapıların katı devlet kontrolünde olduğu, Marksizm ve liberalizm karşıtı görüş. İtalyan ve Alman faşizminin yükseldiği yıllarda gelişen, sermaye ve emek temsilcisi örgütlerin tüm üretim güçlerine hakim olduğu siyasal bir mekanizmadır.

¹⁴ Kişilerin ya da grupların devletin kurumlarının müdahalesine gerek duymadan içlerinde yer aldıkları, mesleki, sosyal statü grupları yoluyla ihtiyaç duydukları sosyal ya da ekonomik desteğe kavuşması fikrini savunan içe dönük bir sosyal hizmet anlayışı. (Yıldırım & Şahin, 2019)

3.5.1.3. Tekelleşme paradigması

Uzmanlaşma paradigmasına benzer bir şekilde ekonomi-politik bir düşünceyi temel alan paradigmadır. Bu paradigmanın temelinde sosyal demokrasi vardır. Eşitsizlik ve farklılıklar toplumun mevcudiyetinin temeli ve ön kabulüdür. Ancak farklı olan kesimlerden birinin gücü kendi statüsüne, sınıfına dayandırması -tekelleşmesi- ile toplumun kalan kısımlarının sömürüye açık hale gelişi, dışlanmaya sebep olabilmektedir. Liberal politikaların yerini bu paradigmada daha sosyal-demokrasi temelli yaklaşımlar almaktadır. Weber'in düşüncelerinin temelinde oluşmuş bu paradigmanın geliştirilmesine katkı sağlayanlar arasında Marx, Dahrendorf, Silvermann, Townsend, Bourdieu sayılabilmektedir. Toplumsal eşitsizlikler, güç ilişkileri ve statü bu paradigmanın önemli kavramsal duraklarıdır. Bu paradigma, belirli grupların mevcut yapıyı kullanarak güç kullanımını meşrulaştırırken diğer grupların bu gücün sınırına girişini kısıtlamaktadır. Bu paradigmanın kullanımı genellikle sosyal dışlanmada “sınıf-altı” olarak görülen dışlanmış grupların analizlerinde görülmektedir.

Tekelleşme paradigmasında kişilerin iradeleri kurumlar ve kültürler yoluyla geçersiz kılınmış ya da sınırlandırılmıştır. Bu durumun süreklilik kazanması sosyal kapatmanın¹⁵ oluşmasına neden olmaktadır.

3.5.2. Sosyal Dışlanma – Ruth Levitas

Çalışmada katılımcıların sosyal dışlanmaya dair ifadelerinin analizinde Ruth Levitas'ın sosyal dışlanma modellerinden yararlanılmıştır. Levitas, bütüncül bir yaklaşımla; dışlanan kişilerin toplumun sunduğu kaynaklardan uzak tutulmasının sebeplerini bulmayı amaçlamakta ve bunu üç farklı söylem üzerinden açıklamaktadır.

3.5.2.1. Yeniden dağıtımçı söylem

Yeniden dağıtımçı söylem (redistributionist discourse), kişilerin içinde buldukları toplumunun yaygın normlarına, yaşam koşullarına, aktivitelerine sahip olabilecek kaynaklara sahip olmadıkları durumu yoksul/yoksun saymaktadır. Yoksulluk/yoksunluk

¹⁵ Sosyal Kapatma: Statü sahibi grupların, başka kişi ve grupları avantajlar elde etmek konusunda yetersiz görüp fırsatları kapatarak dışarıda bırakmasıdır (Sunar, 2016).

sosyal dışlanmanın nedeni olarak kabul edilmektedir. Kişiler buldukları topluma dahil olmalarını sağlayacak sermayeden mahrum kaldıkça dışlanmaları artmakta ve yabancılaşmaktadır. Bu yaklaşımın kişiyi var olduğu toplum içinde değerlendirmesi önem arz etmektedir. Bu dışlanma modeli bu sebeple “görelî yoksulluk¹⁶” kavramıyla doğrudan ilişkilidir. Dışlanma, görelî yoksulluğun bir sonucu olarak ifade edilebilmektedir (Levitas, 2005, s. 159).

3.5.2.2. Sosyal bütünleşmeci söylem

Sosyal bütünleşmeci söylemin (social integrationist discourse) en önemli kriteri, kişilerin çalışma hayatına dahilîyetleri ile ilgilidir. Kişiler toplumsal kabule ilk olarak iş hayatında kavuşurken, işsizlik ya da ücret karşılığı olmayan bir iş sınıfı altı olmanın bir göstergesidir. Bu modelde vurgu, iş piyasalarına entegrasyon üzerinedir. Dışlanmışlığın tek geçerli belirtisi sosyal bütünleşmeye dahil olamamam yani ücret karşılığı bir iş sahibi olmamak üzerinde kurgulanmıştır (Levitas, 2005, s. 116).

3.5.2.3. Alt sınıflar ve ahlak söylemi

Bu model, dışlanan kişilerin toplumsal ahlaki yapıdan farklı olduklarını sebep olarak göstermektedir. Kişilerin kültürel farklılıkları onların dışlanmasına sebep olmaktadır. Bu model diğerlerinden farklı olarak herhangi bir ekonomik yeterlilikten bahsetmezken, ahlaki ve kültürel risklerin ne ölçüde bir tehditte bulunduğu üzerine kurulmuştur (Levitas, 2005, s. 118).

3.6. Sosyal Sermaye Kavramı

Kurum bakımında kalan kişilere yönelik çalışmalardan, kurum bakımı sonrasında işleyenler; sosyal sermaye eksikliğinin de uyum problemlerinde ve olumsuz durumlarda etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. (Saygı-Doğru, 2008; Öztürk & Ünal, 2015; Şahan, 2009; Türkmen, 2012; Kılınç-Candan, 2017) Bu sebeple çalışmada Bourdieu'nun sosyal sermaye ve habitus kavramlarından faydalanılmıştır.

¹⁶ Kişilerin toplumun ortalama refah düzeyinin altında bir gelir ve harcamaya sahip olması “görelî yoksulluk” olarak tanımlanır (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020).

Sermaye, öncelikli olarak ekonomi temelli bir kavram olarak akla geliyor olsa da Bourdieu bu maddi kavramı, toplumsal hayatta teknik, politik, sosyal ağlar gibi pek çok güç kaynağını ifade etmek için kullanmıştır. Kişi bu sermayeler yoluyla toplum içinde kıyaslama ve sınıflamalar yoluyla bir pozisyon elde etmektedir. Bireylerin biriktirmiş oldukları tüm sermayelerin diğerlerinden azlığı ya da fazlalığı onları diğerlerinden üstte ya da altta konumlandırmalarını sağlamaktadır (Bourdieu, 1997).

Çalışmanın bu konuda daha çok ilgilendiği alt başlık ise sosyal sermaye kavramıdır. Bu kavram kişinin sahip olduğu kullanılabilir sosyal ağlarını ifade etmektedir. Bu sosyal ağların bir potansiyel barındırması ve harekete geçirilebilir durumda olması değerli kabul edilmektedir. Bu kapsamda, Bourdieu'nun birbirine dönüşebilir bir biçimde kurguladığı sermayeler insanların toplum içinde daha iyi şartlarda yaşamak için biriktirdikleri bir varlık niteliği kazanmaktadır. Bununla birlikte, Bourdieu tüm sermayelerin nihayetinde ekonomik bir varlığa dönüştürülebileceğini ifade eder. Kültürel sermaye yoluyla maddi sermaye kazanma yolunda bir alan açılabileceği gibi, maddi bir sermaye yoluyla sosyal tabakalar arasında da hareket etmek olası hale gelmektedir.

Bourdieu'da sermayenin bir diğer işlevi de kültürün kendini yeniden üretme işlevini gerçekleştirmektir. Sermaye, kuşaktan kuşağa aktarılabilir ve biriktirilebilir bir kavram olarak ele alınmaktadır. Her grup sermayesinin sürdürülebilir olmasını ve nesillere aktarılabilir bir sembol biçiminde var olmalarını isteyerek onları yeniden üretmektedirler (Bourdieu & Passeron, 2019).

3.6.1. Habitus – Pierre Bourdieu

Bireyin içinde bulunduğu toplumun davranış ve normlarına uygun bir biçimde yetişmesi onun sosyalizasyon sürecini ifade etmektedir. Bourdieu sosyalizasyon sürecini habitus kavramı içinde ele almaktadır (Bourdieu, 1995). Buna göre, süreğen bir döngü olarak ifade edilen habitus kavramında kültür üretilir, benimsenir ve aktarılır. Üretilen her kültürel kavram bir sembolik değer taşır. Bu değer, yetiştirilen yeni bireyde yeniden üretilen kurallar, adetler ve geleneklerdir. Habitus bu anlamda kişinin aynı habitus içinde bulunan diğer kişilerle ortak bir dili konuşmasını, olaylara karşı benzer duruşlara sahip olmasını ve sunduğu aidiyet sayesinde güven ortamı yaratmayı sağlamaktadır. Habitusun dışında kalan

çevre; kaotik, anlaşılmaz ve yabancı görünmesi sebebiyle, bireyi konfor alanında kalması yönünde teşvik etmektedir (Bourdieu, 1997).

Sermaye ve Habitus kavramlarına çalışmada yer verilmesinin amacı; sosyalizasyon süreçlerinin önemli bir bölümünü sosyal politikalar yoluyla kurgulanmış bir kurumda geçirmek zorunda kalan ve sosyal sermayesini bu kurumdan elde eden bireylerin bir süre sonra habitus olarak adlandırılacak kurumlarından çıkmak zorunda kalmasını anlamlandırabilmektir. Bireyler yeni girdikleri bu habitus içinde kaotik bir düzen görerek adaptasyon problemleriyle baş başa kalmaktadırlar. Aynı zamanda sosyal sermayelerinin yeni girdikleri dünyada geçersiz oluşu, sosyal politikalarca sunulan sosyo-ekonomik sermayenin –kamuda kadroya yerleştirilme hakkı – ise yetersiz bir çözüm sunuyor olması, korunamayan sermaye gücünün kişiyi toplumsal tabakalarda alta sürüklenmesine neden olabilmektedir.

3.6.2. Yaratıcı Yıkım – Joseph Schumpeter

Joseph Schumpeter'in ekonomik sistemin bir niteliği olarak tanımladığı “yaratıcı yıkım” modern sosyal yaşamın da bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu bireyin değil, yönetimin ya da gücü elinde tutan toplumsal erkin uyguladığı bir güçtür. Bu güç, bireylerin hayatlarını kuşatarak etkileyen, değiştiren bir niteliktedir. Yaratıcı yıkım, tüm süreçleri farklı bir anlayış oluşturacak şekilde kurgulayarak bireyin gerçeği algılama biçimini değiştirmekte ve bu yolla onu biçimlendirmektedir. Schumpeter, günlük hayatımızda bulunan birçok rutinin, toplumlar tarihinde sıklıkla değişerek ve değiştirerek varlığını sürdürdüğünü söylemektedir. Bununla birlikte, Schumpeter'in tanımıyla ‘Yaratıcı Yıkım Fırtınası’ eskiyi hızla yok eden ve sürekli devrimden geçiren bir eylemdir (Nolan & Croson, 1995). Birey, bu kontrol altında karmaşa ve yabancılaşma hissederek bildiği ve güvenli gördüğü bir gündelik yaşama kapanabilmektedir (Yıldırım & Kostakoğlu, 2014).

Yaratıcı yıkım kavramında önemli bir nokta, bireylerin oluşturdukları kurumsal-tüzel yapıların, kendi kültürel kodlarını oluşturarak, kendisini oluşturan bireyleri denetim altına alma eğiliminde olması ve bu eğilimin zaman içinde kendi kendisini tekrar yaratacak olan yayılmacı süreçleri de oluşturmasıdır (Bayır, 2018).

4. KONUYLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Çalışma kapsamında yapılan literatür taramalarında, korunmaya muhtaç çocukların; kurum bakımı deneyimlerinin yanında toplumsal entegrasyonlarının da ele alındığı çalışmalar incelenerek genel bir çerçeve kapsamında sunulmuştur.

Tapan (2021), “Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Evlilik Yaşantıları Üzerine Nitel Bir Araştırma” adlı sosyal hizmet alanında gerçekleştirdiği çalışmada, kurum bakımı geçmişi olan 20 kişiyle nitel çalışma yürütmüştür. Çalışma sonucunda, kurum bakımında kalmış olmanın evliliğe verilen anlam, evlilik süreçleri ve ebeveynlik deneyimleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Arslan Çolak (2020), kurum bakımında yetişmiş erkek bireylerin kurum bakımı sonrası döneme ait ebeveynlik deneyimlerini ele aldığı, psikoloji alanında gerçekleştirdiği çalışmada nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. 6 yaşından önce kurum bakımına alınmış olma şartını sağlayan ve araştırmanın gerçekleştirildiği dönem en az 2 yaşında bir çocuk sahibi olan 5 babanın araştırmanın örneklemini oluşturduğu çalışmada, kurum bakımında yetişmenin kişiye anonim bir benlik ve kimlik yüklediği görüşü araştırma kapsamında belirlenen altı farklı başlık altında tartışılmıştır.

Yüceer (2012), “Kurum Bakımı Deneyimi Olan Bireylerin Evlilik Uyumları” isimli sosyoloji alanında gerçekleştirdiği çalışmada, kurum bakımı deneyimi olan bireylerin evlilik uyumlarıyla yetiştirilme biçimlerinin arasında bulunan ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Nicel yöntemle gerçekleştirilen araştırma, Ankara ilinde ikamet eden, kurum bakımı deneyimi olan, evli 87 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda kurum bakımı deneyimi olan bireylerin evliliği bir sosyal destek mekanizması olarak gördükleri, evliliklerinde uyumlu olmadıkları ortaya çıkmıştır.

Yüceer (2018), “Çocukluk Çağında Kurum Bakımı Deneyimi Olan Evli Bireylerin Bağlanma Stillerinin ve Aile İlişkilerinin İncelenmesi” isimli çalışmada, kurum bakımında kalan bireylerin bu deneyimlerinin aile içi ilişkilerine olan yansımaları işlenmiştir. Nitel ve nicel yöntemin bir arada kullanıldığı çalışmada nicel yöntemle gerçekleştirilen bölüm 144 kişiyle, nitel bölüm ise 8 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma

sonucunda kurum bakımı deneyimi olan bireylerin bağlanma biçimlerinde, eşleri, çocukları ve sosyal çevrelerine karşı geliştirdikleri iletişimlerinde ve çocuk yetiştirme tutumlarında hem kök aile hem de kurum bakımı etkisinde kalarak otoriter bir tavır sergiledikleri görülmüştür.

Varol (2017) tarafından, sosyal hizmetler alanında gerçekleştirilen çalışmada; kurum bakımı deneyimi olan kişilerin 3413 sayılı yasa ile elde ettikleri kamu hizmetine dahil olma süreçleri, yaşanan sorunlar ve sonuçları nitel bir analizle sunulmuştur. Bu kapsamda Siirt ilinde ikamet eden, kurum bakımında kalmış 20 kişiyle görüşülmüştür. Çalışma sonucunda kurum bakımında kalan, eğitim süreçlerini tamamlayan bireylerin eğitim seviyelerinin yetersiz kaldığı, kurum bakımından ayrılıp işe yerleşene kadar geçen sürede maddi, manevi sorunlar yaşandığı, işe alımlarda ise sahip olunan eğitim düzeylerinin göz ardı edilerek ilgisiz birimlere yerleştirme yapıldığı, bu sorunların yönlendiricilerin ve gerçekleştirilen mesleki faaliyetlerin eksikliğinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sadak (2019), “Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Çalışma Yaşamına Uyum Düzeylerinin Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi” isimli sosyal hizmetler alanında gerçekleştirilen çalışmada, kurum bakımında kalan bireylerin toplumsala hayata uyum sorunlarını çalışma yaşamı bağlamında değerlendirmiştir. Nicel yöntem uygulanan çalışmada, 304 bireye İş ve Meslek Yaşamına Uyum Ölçeği uygulanmış, veriler karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında, kurum bakımı geçmişi olan bireylerin eğitim düzeylerinin çalışma yaşamına uyum sağlamada etkili olduğu sonucu elde edilmiş, kurum bakımı sırasında alınan eğitimin niteliğinin uyum sorunlarını gidermede önemli rolü olduğu ortaya çıkmıştır.

Şahin'in (2019), kurum koruması altında yetişen çocuklarda değer oluşumu kavramını ele almış olduğu sosyoloji alanında gerçekleştirdiği çalışmada, bir kurum bakımı modeli olan çocuk evlerinde personelin değer aktarımında çocuklar üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde Schwatz'ın Temel Değerler Kuramı'ndan faydalanılmış, bireysel farklılıklar ve kültürel değerler üzerinde durulmuştur. Araştırma 16 bakım personeli ve 24 çocuktan oluşan bir çalışma grubuna yönelik nitel bir çalışma biçiminde yürütülmüş, analizi betimsel ve içerik analizi yöntemleriyle yapılmıştır. Araştırma sonucunda kurum bakımında kalmakta olan çocuklara değer aktarımında bakım personelinin belirgin bir rolü olduğu belirlenmiştir.

Büyükabacı (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, kurumda yetişen çocukların sosyal yetkinlik, saldırgan davranış, içe çekilme, zihinsel işlevler ve dil alanındaki gelişmeleri ile aile yanında yetişen çocukların gelişimleri karşılaştırılmıştır. Araştırma, kurum bakımında bulunan 73 çocuk, annesi düşük-orta eğitilmiş 51 çocuk ve annesi yüksek eğitilmiş 75 çocuk olmak üzere toplamda 199 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Bir yıl arayla iki farklı zamanda veri toplamıştır. Elde edilen verilere uygulanan analiz sonucunda kurum bakımında yetişen çocuğun diğer gruplardan anlamlı bir ölçüde düşük performans sergilediği belirlenmiştir. Çalışma sonucunda yetiştirme ortamlarındaki farklılıkların çocukların sosyal ve bilişsel gelişimlerine olan etkisi ortaya koyulmuştur.

Çayır (2019), “Kurum Bakımı Geçmiş Olan Bireylerin Kurum Bakımı Deneyimleri ve Etiketleme Durumları” isimli çalışmada, kurum bakımı deneyimi olan kişilerin maruz bırakıldıkları sistematik etiketlenme ve bunun sonucunda gelişen problemleri araştırmıştır. Araştırmada kurum bakımı geçmiş olan 20 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda, bu kişilerin kurum bakımından ayrıldıktan sonra yaşadıkları problemlerin temellerinin kurum bakımının sahip olduğu yapısal özelliklere dayandığı belirlenmiştir.

Kılıç ve Uğur (2022), “Kurum Bakımında Yetişmiş Kişilerde Damgalanma” isimli araştırmalarında, çocukluk yaşamlarının büyük bir kısmını kurum bakımında geçiren kişilerin bakım süreci ve sonrası dönemlerde maruz kaldıkları damgalanma deneyimlerini, damganın kendilerini konumlama biçimlerine etkisini ve damganın yarattığı sorunlarla başa çıkma stratejilerini incelemektedir. Çalışmada kurum bakımında kalan 12 kişi ile nitel çalışma yürütülmüş ve kendilerine yönelik ön yargılı, damgalayıcı ve dışlayıcı tutumların varlığı saptanmıştır. Kurum bakımının sona ermesinin ardından kişiler iş yaşamında da ön yargı, damgalanma ve dışlanma ile karşılaşmış, buna karşı kendilerini korumak amacıyla çevreyle olan iletişimlerini sınırlandırmış, kurumda yetişmiş olduklarını gizlemişlerdir. Çalışma, kurum bakımında yetişen bireylere toplumun bakış açısını da yansıtmaktadır.

Tiryaki ve Baran (2015), “Kurum Bakımı Deneyimi Olan Kadınların Çocukluk Dönemi Kurum Yaşantıları: Nitel Bir Çalışma” başlıklı araştırmalarında, kurum bakımı deneyimi olan kadınların çocukluk dönemi kurum yaşantılarının anlaşılmasını amaçlamışlardır. Nitel araştırma deseni kullanılan bu çalışmada kartopu (zincirleme) örnekleme yöntemi ile seçilen 14 kurum bakımı deneyimi olan kadın çalışmaya dahil edilmiştir. Yarı yapılandırılmış

görüşmelerde araştırmacı tarafından oluşturulan görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda, katılımcılara ilişkin demografik bilgiler ve kurum yaşantısına yönelik bilgiler olmak üzere iki bölümden oluşan toplam 17 soru yer almaktadır. Araştırmaya dahil edilen kadınlarla yapılan görüşme sonuçları analiz edilerek temalar ve alt temalar oluşturulmuş, her bir alt temada yer alan katılımcı kodları belirlenmiş, belirlenen her bir alt temaya ilişkin görüş bildiren katılımcılara ait frekanslar verilmiş ve bulgular doğrudan alıntılar yapılarak aktarılmıştır. Araştırma sonucunda, kuruma gelme yaşının sıfır-üç yaş aralığında yoğunlaştığı, toplam kalış süresinin de çoğunlukla 16 yıl ve üzerinde olduğu görülmüştür. Katılımcıların kurum bakımı altına alınma nedenleri incelendiğinde; ekonomik ve toplumsal etmenlerin önemli belirleyiciler olduğu dikkati çekmiştir.

Ayanoğlu Yüksel (2016), “Kurum Bakımında Kalmış Yetişkinlerde Bağlanma Biçimleri ve Ruhsal Sorunlar” isimli makalesinde devlet kurumlarında kalmış yetişkinlerin bağlanma biçimleri ve ruhsal sorunlarını çeşitli değişkenlere göre incelemiştir. 29 erkek, 31 kadın olmak üzere toplamda 60 kişiye uygulanan iki farklı anket ile bu değişkenlerin ilişkileri nicel bir çalışmayla işlenmiştir. Araştırma kapsamında, kurum bakımının çocuk ve ergenler üzerinde olumsuz psikososyal etkiler yarattığı ve bunun yetişkinlikte de devam ettiği, bu sebeple aile yanında uygulanan sosyal hizmet modellerine daha fazla önem verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Boduroğlu (2016), “Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Yaşamın Düzenlenmesi ve Uyum Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar ve Sosyal Destek Kaynakları” isimli çalışmasında, çeşitli nedenlerle korunma altında olup kurum bakımı hizmeti alan bireylerin kurum bakımı sona erdikten sonra uyum sürecinde karşılaştıkları sorunlarını ve bu bireylere sağlanan sosyal destek kaynaklarını konu edinmiştir. Araştırma kapsamında 19 katılımcı ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda, kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşamlarının düzenlenmesi ve uyum sürecinde barınma, ekonomik olanaklar, sağlık, eğitim, rehberlik ve danışmanlık, etiketlenme, istihdam edilme, iş yerinde etiketlenme, sosyal yaşama uyum sorunları ile karşı karşıya kalmakta oldukları tespit edilmiştir. Kurum bakımından ayrılan bireylere sağlanan sosyal destek kaynaklarının, bireyin yaşamını düzenlemesinde ve uyum sürecinde karşılaştığı sorunlarla baş etme becerisi kazanmasında önemli bir rol oynadığına dair bulgulara ulaşılmıştır.

Yaman Karakoyun (2014), “Kurum Bakımı Deneyimi Olan Yetişkinlerin Adil Dünya İnançları ve Bağlanma Stilllerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasında, daha önce kurum bakımında kalmış 48 erkek, 33 kadın olmak üzere 81 kişiye, “adil dünya inancı” ile “yetişkin bağlanma özellikleri” karşılaştırmasını yapabilmek amacıyla iki farklı ölçek uygulamıştır. Çalışma sonucunda, kurum bakımına giriş yaşı arttıkça adil dünya inancının da güçlendiği görülmüştür.

Bozok (2011), “Ben Değerliyim: Nar Taneleri: Güçlü Genç Kadınlar Mutlu Yarınlar Projesi Güçlenme Hikayeleri Biriktiriyor: Sosyolojik Değerlendirme Raporu” isimli raporunda 2009-2014 yılları arasında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Boyner Holding, Birleşmiş Milletler ve Türkiye Personel Yönetim Derneği ortaklığında yürütülen “Nar Taneleri: Güçlü Genç Kadınlar Mutlu Yarınlar” projesi kapsamında kurum bakımında yetişmiş ve kurumdan ayrılmış 18-24 yaş arası genç kadınlarla görüşmeler gerçekleştirmiş ve görüşmeler sonucu elde edilen veriler kapsamında eğitime devamlılık, iş gücüne katılım, ayrımcılıktan kaynaklanan sorunların tespiti yapılmış ve sosyal politikaların uygulama biçimlerine ilişkin öneriler getirilmiştir.

Goffman (1957), “The Characteristics of Total Institutions” isimli makalesinde, kurum bakımında kalan kişilerin benliklerine gerçekleştirilen kurumsal müdahaleyi ve bu durumun sonuçlarını “total institutions” kavramı altında tanımlamıştır. Kurum bakımında olan bireylerle sahada yapılan çalışmalar sonucunda, kurum bakımında kalan kişilerin kurum bakımından ayrılmalarının ardından yoğun uyum problemleri ve yabancılaşma yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Cohen ve Strong (2010), eş seçimi ve evlilik konularının günümüz toplumlarında karmaşık bir sosyal mesele olarak görülmesini konu edinen “The Marriage and Family Experience: Intimate Relationship in a Changing Society” başlıklı çalışmalarında, dezavantajlı gruplar, dışlananlar, topluma uyum sağlamaya çalışan ya da bunu tümüyle reddeden yeni grup ve kültürlerin birlikteliklerine dair saha çalışmaları gerçekleştirmişlerdir. Dezavantajlı grupların evliliklerine yönelik incelemelerin gerçekleştirildiği çalışmada, bu gruplarda erken yaşta evlilik, yüksek boşanma oranları, geçimsizlik, çocuk reddi gibi olumsuz durumların sıklıkla yaşanabildiği, bunun arka planında ise dışlanmanın getirdiği toplumsal kaygıların ve sosyal uyum sorunlarının bulunduğu sonucu elde edilmiştir.

Weston (2013), “Care Leavers Experiences of Being and Becoming Parents” isimli çalışmasında, İngiltere’de geçmişte kurum bakımında kalmış olan bireylerin ebeveynlik anlayışlarını incelemiştir. Çalışmada, ebeveynlerin geçmişe dönük korkularının çocuk yetiştirmede endişeli ancak daha dikkatli olmalarını sağladığı, ebeveynlik davranışını da geçmişle bir mücadele olarak gördükleri sonucuna varılmıştır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda, çalışmanın konusuna ilişkin farklı birçok noktayla birlikte korunmaya muhtaç çocuk, kurum bakımı, dışlanma, eş seçimi, aile kurma vb. olmak üzere gerçekleştirilen çalışmanın konusu dahilinde olan kavramların sosyolojik bakış açısıyla araştırmalarda çok defa konu edildiği görülmektedir. Bu kapsamda, gerçekleştirilen çalışmanın literatürde var olan çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmekte olup, kurum bakımı sonrası yetişkinlerin davranış pratiklerinin doğuracağı sonuçları; eş seçme, evlenme ve çocuk yetiştirme stratejileri bağlamında, güncel veriler dahilinde, sosyolojik bir bakış açısıyla ortaya koyması açısından önemli olduğu söylenebilmektedir.

5. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemine, modeline, araştırmanın katılımcılarına, araştırmanın verilerinin toplanma tekniklerine ve bu verilerin analizine yer verilmiştir.

5.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada, çocukluk dönemlerini kurum bakımında geçirmiş yetişkin bireylerin, kurum bakımı sonrasında toplumsal hayata uyum süreçlerini anlamak, bu süreçte toplum tarafından dışlanmaya maruz kalıp kalmadıklarını, bununla birlikte eş seçme, aile kurma süreçlerinde geçmiş kurum bakımı deneyimlerinin etkisi olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, toplumsal süreçler ve örnek olayları inceleyen araştırmacının; elde ettiği verileri gruplandırarak analiz ettiği, olayın önemli dinamiklerini keşfettiği ve iddiasını denetleyen verileri raporlaştırdığı bir süreçtir (Neuman W. L., 2012; Bogdan & Biklen, 1992).

Araştırmanın konusu ve kapsamı doğrultusunda, çalışmaya konu edilen olguyu bilfiil içinde olan kişilerin cümleleriyle aktarabilmek, toplumsal yaşamın değişken süreçlerini hem içeride ve hem dışarıda deneyimlemiş bireylerin ifadelerine ulaşabilmek ve geniş bir bakış açısıyla yorumlayabilmek açısından nitel araştırma yöntemi seçilmiştir. Mayring, sosyal bilimlerde olguların, her zaman kendi doğal, günlük yaşam ortamlarında araştırılmasının deneysel çalışmalardan daha büyük fayda sağlayacağını, çünkü laboratuvara alınan insanların yapılan deneyin anlamı üzerinde düşünüp ideal fakat gerçek olmayan görüntüler verme çabasında olabileceklerini, bunun da yanıltıcı sonuçlar elde edilmesine neden olacağını ifade etmiştir (Mayring, 2012).

Gerçekleştirilen çalışma, bireylerin aktardıklarıyla ve bunları ifade etme biçimleriyle doğrudan ilişkilidir. Kişilerin kavramları kullanım biçimleri, olayları anlatırken kullandıkları mimikler, paylaştıkları sevinçler ve üzüntüler araştırmanın varmak istediği sonuca dair daha fazla veri elde edilmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda, çalışmada derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak araştırma sorularına cevap aranırken, kişilerin kurum bakımı ve sonrasında dair deneyimleri anlamaya çalışılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği; teknoloji cihazlarıyla ya da yüz yüze görüşmelerle gerçekleştirilebilen, kişilerin deneyimleri sonucunda oluşan duygu ve düşüncelerini, olguya dair algılarını ve değerlerini

anlamlandırabilmek için kullanılan etkili bir yöntemdir. Derinlemesine görüşme tekniğinde, kişiye yöneltilen genişletilebilir sorularla kişilerin kendilerini rahat ifade edebilecekleri bir alan yaratmak mümkün olabilmektedir (Karahana, Uca, & Güdük, 2022). Bu anlamda görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin gözlem, anlamlandırma ve ilişkilendirme yoluyla bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasının varılmak istenen sonuca daha sağlıklı bir katkı sağlayacağı söylenebilir.

5.2. Araştırma Grubu

Çalışmanın evreni 1926'dan günümüze kadar uygulanmış bakım modellerinden hizmet almış kişileri konu edinmesi nedeniyle oldukça geniştir. Bu geniş kitlenin tamamını tespit etmek ve görüşme yapmak mümkün olamayacağı için bir araştırma grubu oluşturulmuştur. Grubun oluşturulmasında kişilerin iletişim bilgilerinin özel yaşam verisi olması ve bu verilerin resmi olarak yalnızca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde gizlilik kuralı ile tutulması sebebiyle kişilerle ilgili bilgilere ulaşılamamıştır. Nitel araştırmalarda, araştırmanın amaçlarını karşılayacak verileri sunabilecek kaynakların tespit edilmesi gereklidir. Bu nedenle grup oluşturulurken, amaçsal örnekleme yöntemi seçilmiştir. Amaçsal rnekleme, gerçekleştirilen çalışmaların amaçları doğrultusunda zengin veri sağlayabilecek örnekleme grubunun seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak veren örnekleme seçim yöntemidir (Büyüköztürk, Kılıç akmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2022). Bu yöntemle nitelik yönünden araştırma evreninin özelliklerini taşıyan; nicelik bakımından ise ulaşılabilir bir sayıda olan araştırma grubu belirlenmiştir.

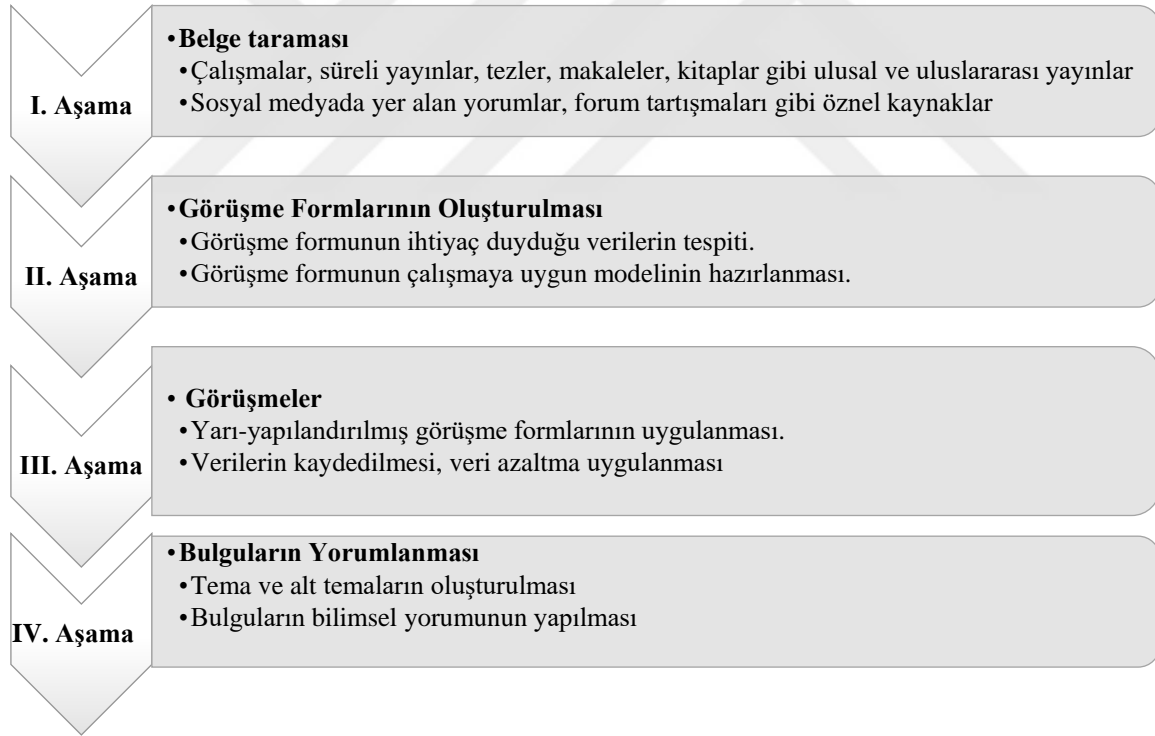
Çocukluk döneminde yurt deneyimini yaşamış olmak, kişinin sosyalizasyon sürecinde önemli bir deneyim olarak kabul edilebilmektedir. Bu nedenle, araştırmada katılımcıların belirlenmesi aşamasında, sağlıklı verilere ulaşabilmek için en az 5 yıllık kurum bakımı deneyimi yaşamış kişilerden oluşması n şart olarak belirlenmiştir. Süre olarak belirlenen 5 yıl; seçilen kişinin bir eğitim sürecini kurum bakımında tamamlamış olmasını, kamu kadrolarına yerleştirilmek için gerekli olan 'kesintisiz 2 sene kurum bakımında kalmış olma' şartı nedeniyle çalışma grubu oluşturulmasına dikkat edilmiştir.

Bu kapsamda, mevcut şartları sağlayan kişilere ulaşabilmek için bu kişilerin bir arada buldukları sivil toplum kuruluşları, sosyal medya grupları ve organizasyonlar takip edilerek katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmada kişilerin aile kurma stratejilerinin

de çalışmanın araştırma sorularından olması sebebiyle; evli, evlilik aşamasında ya da evlenmeyi düşünen kişilere ulaşabilmek hedeflenmiştir. Araştırmada kadın erkek sayılarının eşit olmasına ve yaş gruplarının 25-50 yaş aralığında olması konusunda seçici davranılmıştır. Bu kapsamda kurum bakımından ayrılmış kişilerin düzenlemiş oldukları buluşmalar takip edilmiş Konya, Ankara, Bursa, Eskişehir ve Adana illerinden düzenlenen organizasyonlara katılan 10 erkek, 10 kadın olmak üzere çalışma grubu kriterlerini sağlayan gönüllü 20 kişiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla görüşmeler tek seferde tamamlanmıştır. 20 görüşmeciden, 4'üyle (K1, E2, E3, K4) Zoom programı üzerinden, geri kalan 16 kişiyle ise buluşmalarda yüz yüze görüşülmüştür.

5.3. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın veri toplama tekniği süreçlerine ilişkin süreçler Şekil 5.1.'de verilmiştir.

Şekil 5.1. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Tekniğinin Aşamaları

Şekil 5.1'de görüldüğü üzere çalışmanın veri toplama sürecinde ilk aşama, araştırmanın konusu hakkında gerçekleştirilmiş çalışmalar, süreli yayınlar, tezler, makaleler, kitaplar, mektup ve anı eserleri ile internet üzerinden erişilebilen raporlar, sosyal medyada yer alan yorumlar, tartışmaların taranmış konu hakkında derinlemesine bilgi edilmiştir.

İkinci aşama, elde edilen veriler yoluyla sahada uygulanacak görüşme formun oluşturulması aşamasıdır. Bu aşamada kaynakların incelenmesi ve çalışmada sağlıklı ve detaylı verilerek ulaşılabilmesi amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşme formu (bkz. EK-1) oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular Şekil 5.2’de gösterilmiştir.

A. Demografik Bilgilere İlişkin Sorular
(7 Soru)

B. Kurum Bakımı ve Sonrasına Dair Deneyimlere İlişkin Sorular
(23 soru)

C. Evlilik, Aile Kurma, Çocuk Sahibi Olma ve Yetiştirmeye İlişkin Sorular
(12 soru)

Şekil 5.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Şekil 5.2.’de yapısı sunulan görüşme formu, demografik özelliklerin tespit edildiği ilk bölüm, kurum bakımındayken ve kurum bakımından ayrıldıktan sonraki sürecin irdelendiği ikinci bölüm ve evlilik, aile kurma, çocuk sahibi olmak üzerine düşüncelerine ilişkin soruların bulunduğu üçüncü bölüm olmak üzere üç farklı bölümden oluşmaktadır.

Üçüncü aşama çalışmanın saha bölümüdür. Çalışmada kullanılan “yarı-yapılandırılmış görüşme formu” kullanılarak belirlenen katılımcılarla “derinlemesine görüşme” tekniği uygulanmıştır. Görüşmelerin öncesinde katılımcılara çalışma hakkında, uygun görüşme mekanları ve görüşme süreleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte, katılımcılara görüşme öncesi “Gönüllü Katılım Formu” (EK-2) iletilerek, araştırmanın konusu, amacı ve katılımcıların kişisel bilgilerinin gizli kalacağıyla ilgili bilgilendirme yapılmış, görüşmeler esnasında kendilerini rahat ve güvenli hissetmelerine özen gösterilmiştir. Görüşme formlarına kadın katılımcılar görüşme sıralarına göre K1, K2, K3...; erkek katılımcılar E1, E2, E3... olacak şekilde kodlar verilmiştir.

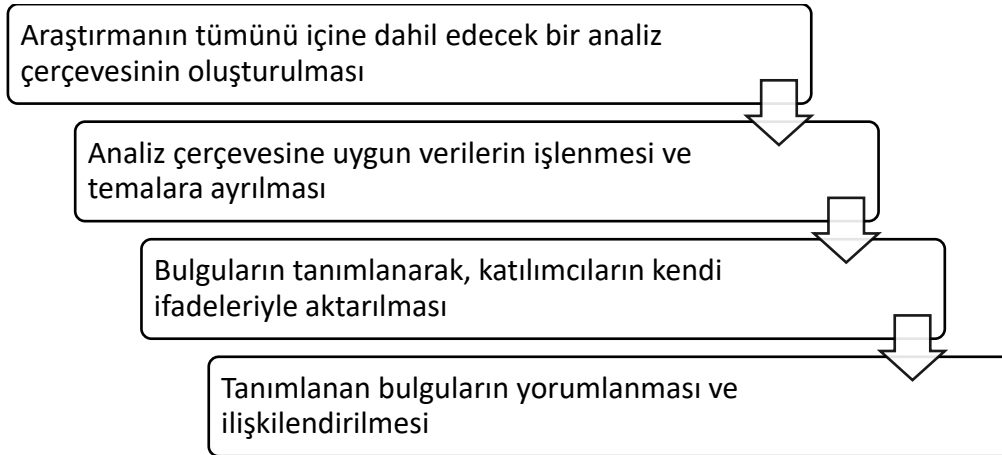
Dördüncü aşamada elde edilen veriler; belirlenmiş temalar ve alt temalar altında toplanarak, analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

5.4. Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında görüşmeler, 19.06.2021 – 30.08.2021 tarihleri arasında Konya, Ankara, Bursa, Eskişehir ve Adana illerinden ulaşılan katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yapılmış, bu kişilerin yönlendirdikleri kişilerle de Zoom programı aracılığıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma 10 erkek, 10 kadın olmak üzere 20 katılımcıyla tamamlanmıştır. Katılımcıların, 4'üyle (K1, E2, E3, K4) Zoom programı üzerinden, geri kalan 16 kişiyle ise buluşmalarda yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmeler, kafelerde ya da parklarda bulunan sessiz alanlarda yapılmış, görüşmelerin tamamı ses kaydına alınmıştır. Görüşmeler 2 saat ve 45 dakika arasında gerçekleştirilmiştir toplamda 28 saati bulan ses kaydı yapılmıştır.

5.5. Araştırmanın Veri Analizi

Görüşmelerden azami ölçüde bilgi elde etmek ve bağıntıları tespit etmek için betimsel analiz tekniğinden faydalanılmıştır. Betimsel analiz, görüşme kayıtları, gözlem notları ve doküman metinlerinin sorun alanı çerçevesinde işlenmesi, temalara ayrılması ve araştırmanın iç geçerliliğini arttıracak doğrudan alıntılarla betimsel bir biçimde sunulmasıdır. (Bogdan & Biklen, 1992) Betimsel analiz basamaklarına ilişkin şekil 2.3 verilmiştir.

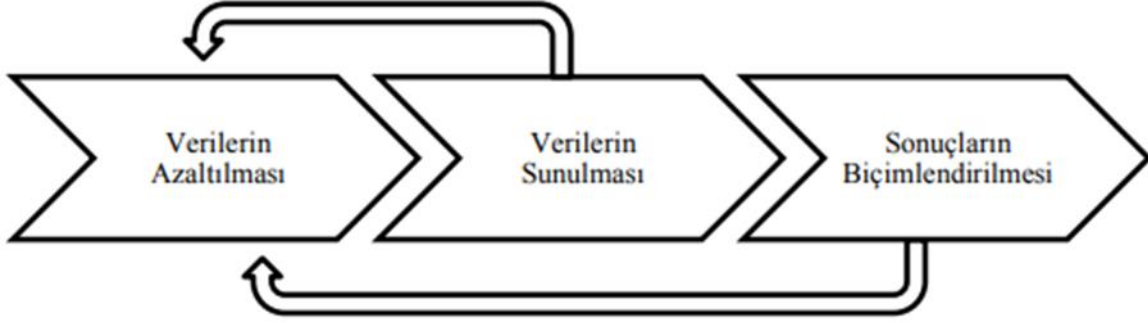

Şekil 5.3. Betimsel Analiz Basamakları (Marshall & Rossman, 1989)

Analiz çerçevesinin belirlenmesinin ardından, katılımcıların konuya ilişkin görüşleri oluşturulan temalar altında yorumlanmıştır.

Araştırmacı, çalışmada konu edilen olgu ve olaylara yönelik sorular sorarak, benzer nitelikli olanların temalar altında toplanmasını amaçlamaktadır. Bu süreç sahadan toplanan verinin,

görsel bir hale getirilerek saflaştırılmasına ihtiyaç duymaktadır (Baltacı, 2017). Nitel verilerin analizinde kullanılan Miler-Huberman modelinde, verilerin birbirlerini izleyen aşamalar yoluyla azaltılması amaçlanmaktadır. Bu sayede, çalışmada kullanılacak olan veriler sadeleştirilerek daha anlaşılır hale gelmektedir (Şekil 2.4).

Şekil 5.4. Miles-Huberman Modeli (Miles & Huberman, 1994)

Çalışmada, saha ve literatür verilerinin tamamlanmasının ardından “veri azaltma” uygulanarak henüz işlenmemiş durumda olan veriler araştırmanın amacı doğrultusunda sınıflandırılıp, sadeleştirilip, kodlanmıştır. Veri azaltma; araştırmanın sonucuna kadar devam ederek araştırmaya son şeklini veren, anlam ifade etmeyen veri yığınının gruplandırılması, işlenmesi, sunulması ve bu aşamaların tekrar ederek artık anlam ifade eden ve sonuca yön veren temalara dönüştüren süreçtir (Huberman & Miles, 2019). Bu aşama sayesinde kurum bakımında kalmış bireylerin kurum bakımı sürecinde ve sonrasında yaşadıklarına ilişkin ifadeleri, çalışmanın amacına uygun bir biçimde gruplandırılabilmiştir.

Çalışmanın, kişilerin ilişkilerine, özel yaşamlarına ve hassas olması muhtemel konularına değinmesi nedeniyle katılımcıların kimlik bilgileri gizlenerek raporlaştırılmıştır. Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni hal gibi demografik verileri ise konuya ilişkin bazı yargıların değerlendirilmesinde etkin olacağından olduğu gibi kullanılmıştır.

Salmons, sosyal hayatın onu saran bir akustik çevreye sahip olduğunu ancak sosyal araştırmalarda bu çevrenin tüm duygularıyla, heyecanlarıyla ve hüznleriyle düz yazıya geçirildiği sırada kaybolduğunu, araştırmacıların bunu göz ardı etmeden yazmanın bir yolunu bulması gerekliliğinden söz etmektedir (Salmons, 2020). Bu sebeple görüşmeler aynı gün yazıya geçirilmiş, ses vurguları, tereddütler ve duraksamalar, Audacity programıyla işlenmiştir. Verilerin kategorilendirilmesi ve işaretlenerek gerektiğinde çağrılabilir şekilde gruplandırılması amaçlanmış, bu sebeple de nitel veri analizinde güvenilir sonuçlar elde

edilmesinde yararı bulunan QSR NVivo programı kullanılmıştır. Görüşme kayıtlarının deşifre edilerek programa yerleştirilmesinin ardından yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan tüm sorular ‘line by line’ analiziyle gruplandırılmıştır. Oluşturulan her temanın altına, kişilerin görüşleri ve vurguları yerleştirilmiştir. Bu yaklaşım insan zihnine hitap eden bir yaklaşımdır. Gözlerle algılanan grafik, tablo ya da resimsel öğeler daha iyi algılanabilir, çözümlenebilir hale gelir. Resmin tamamına bakıldığında da bu kez ortaya çıkan, sonuç bölümünü oluşturacak toplam veridir. Gruplandırmaların ve temaların kategorilerine sağlıklı bir biçimde ayrılması ve derinlemesine görüşme kayıtlarının metinsel analizinin yapılmasını sağlamak adına Qsr NVivo 10 programı kullanılmış alıntı yönetimi ve kaynakça oluşturmanın sağlıklı bir biçimde oluşturulması amacıyla da EndNote x8 programı American Psychological Association (APA) sistemine uygun içerik oluşturacak biçimde kullanılmıştır.

5.6. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

Araştırmanın tasarlandığı aşamada yalnızca kurum bakımı deneyimi olan kişilerle değil aynı zamanda değişen sosyal politikaların etkilerini daha iyi gözleyebilmek adına hali hazırda kurum bakımında olan kişilerle de görüşme yapılması planlanmıştır ancak kişisel verilerin gizliliği nedeniyle kişilerin iletişim bilgilerine ulaşmak mümkün olamamıştır.

Diğer bir zorluk ise görüşme yapılan kişilerin kendilerini anlatırken aidiyet hissettiği grubun ortak dilini kullanarak gerçekleri gizlemesi ya da değiştirmesi olmuştur. “Kamusal Senaryo” olarak Scott’un “grupların başka bir kimliğe karşı verilecek tepkiyi ve tanımı kendi içlerinde kurmaları ve ortak bir dil ile grubuna ait veriyi kapatması” (Scott, 2018) olarak tanımladığı bu durum hem fark edilmesi hem de gerçek bilgiye giden yolda kırılması zor bir durum oluşturmuştur. Yeterli güven ortamı sağlandığında kişiler yeni veriler sunarak bunlara verilen tepkiler üzerinden endişelerin giderek azaldığı ve sağlıklı verilerin sunulduğu “temkinli senaryo” aşamasına geçer. Bu sebeple kişilere güvendikleri kişi ve kuruluşlar üzerinden ulaşmanın yararı görülmüştür. Bazı görüşmelerde özellikle başarısızlıklar, geçmiş olumsuz deneyimler, suça sürüklenme gibi durumlar söz konusu olduğunda kişilerin tedirginleştiği, duraksadığı, güldüğü ve daha klişe ve yuvarlak cümleler kurduğu gözlenmiştir. Bu bilgilerin edinilmesinde farklı sorular ile aynı veriye ulaşılmaya çalışılsa da ifadelerini gizlemiş ya da eksik vermiş olabileceklerini söylemek doğru olacaktır.

Görüşmelerin gerçekleşmesi için sözleşilen bireyler kimi zaman maddi talepler ya da kamusal kolaylıklar sağlanması taleplerinde bulunmuş, bunu bazı durumlarda ön şart olarak öne sürmüşlerdir. Görüşmelerin uzun ve kişisel bilgiler içereceği düşüncesiyle kişilerle yalnız ve çevreden izole görüşmeler yapılması istenmişse de bazı görüşmecilerin yanında bulunan arkadaşı tarafından, cevaplarının manipüle edildiği, soruların eleştirildiği, araya girildiği ya da acele ettirildiği durumlar yaşanmıştır.

Görüşmelerin 2021 yılında gerçekleştirildiği süreçte dünya geneline hakim olan Covid-19 salgınının olması görüşmelerde güçlükler yaratmış bazı görüşmeler Zoom programı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu durumda ise, görüşme atmosferinin oluşturulması, ifadelerin yakalanması ve samimiyetin sağlanması konusunda gecikmeler yaşanmıştır.

6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde toplanan veriler, öncelikle katılımcıların sosyo-demografik özellikleri olmak üzere temalar yoluyla oluşturulan başlıklar altında analiz edilerek yorumlanmıştır.

6.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Çalışmada görüşlerine başvuru alan 20 katılımcının cinsiyetleri, yaşları, kurumda kaldıkları süre, meslekleri, ekonomik durumları, medeni hallerine ilişkin demografik veriler ile anne ve baba ile görüşme durumlarına dair bilgiler tabloda sunulmuştur (Çizelge 6.1.).

Çizelge 6.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Mezuniyet	Kurumda Kaldığı Süre	Meslek	Ekonomik Durum ¹⁷	Medeni Hal	Anne / Baba ile Görüşme Durumu	Görüşme Ortamı
E 1	Erkek	43	Ortaokul	11	Kamu Görevlisi	Düşük	Evli	Anne yok baba ile görüşmüyor.	Yüz yüze
E 2	Erkek	47	Lise	12	Kamu Görevlisi	İyi	Evli	Anne ile görüşüyor.	Yüz yüze
E 3	Erkek	30	Üniversite	10	Kamu Görevlisi	Yüksek	Evli	Anne vefat baba ile görüşüyor.	Online
E 4	Erkek	31	Lise	8	İşsiz, İş Aramıyor	Orta	Bekar	Anne bilinmiyor, baba ile görüşmüyor	Yüz yüze
E 5	Erkek	43	Ortaokul	13	Oto Galeride Satış Danışmanı	Orta	Bekar	Anne ve baba ile görüşüyor.	Yüz yüze
E 6	Erkek	29	Ortaokul	8	Kamu Görevlisi	İyi	Evli	Baba vefat anne ile görüşüyor.	Online
E 7	Erkek	40	Lise	11	Kamu Görevlisi	İyi	Evli	Baba yok anne ile görüşüyor.	Yüz yüze
E 8	Erkek	41	Ortaokul	18	Kamu Görevinden Çıkarılmış	Orta	Evli	Anne ve baba bilinmiyor.	Yüz yüze
E9	Erkek	30	Lise	20	Kamu Görevlisi	İyi	Bekar	Anne ve baba ile görüşmüyor	Online
E 10	Erkek	46	Lise	12	Kamu Görevlisi	İyi	Evli	Anne ve Baba Vefat	Yüz yüze
K 1	Kadın	46	Ortaokul	13	Kamu Görevlisi	İyi	Evli	Anne ve baba ile görüşmüyor	Yüz yüze
K 2	Kadın	40	Ortaokul	9	Kamu Görevlisi	İyi	Evli	Baba vefat anne ile görüşmüyor.	Yüz yüze
K 3	Kadın	44	İlkokul	6	Kamu Görevlisi	İyi	Bekar	Anne ve baba ile görüşmüyor.	Yüz yüze
K 4	Kadın	35	Lise	14	Kamu Görevlisi	İyi	Evli	Baba vefat anne ile görüşüyor.	Yüz yüze
K 5	Kadın	45	Lise	6	Kamu Görevlisi	İyi	Bekar	Baba vefat anne ile görüşmüyor.	Yüz yüze
K 6	Kadın	31	Lise	9	Kamu Görevlisi	İyi	Evli	Baba vefat anne ile görüşüyor.	Yüz yüze
K 7	Kadın	30	Ortaokul	15	Kamu Görevlisi	İyi	Bekar	Anne ve baba ile görüşmüyor.	Yüz yüze
K 8	Kadın	25	Lise	7	Kamu Görevlisi	İyi	Evli	Anne ve baba ile görüşmüyor.	Online
K 9	Kadın	39	Lise	8	Kamu Görevlisi	İyi	Evli	Anne ve baba ile görüşüyor.	Yüz yüze
K 10	Kadın	31	Üniversite	14	Kamu Görevlisi	İyi	Bekar	Anne ve baba bilinmiyor.	Yüz yüze

Çizelge 6.1. araştırmacı tarafından görüşmeler sonunda elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur.

10 erkek ve 10 kadından oluşan katılımcıların; yaşları 25 ile 47 yaş arasında değişmekte olup ortalama yaşları 37,3'tür. 1'i ilkokul, 8'i ortaokul, 9'u lise ve 2'si üniversite mezunudur, kurum bakımında kaldıkları süreler 6 yıl ile 20 yıl arasında değişmekte olup ortalama kalma

¹⁷ Katılımcıların ekonomik durumları tabloda düşük, orta, yüksek ayrımı ile gösterilmiştir. Düşük (0-1500), Orta (1501-3000) İyi (3501-5000) ve Yüksek (5001 ve üzeri) şeklinde belirlenen ekonomik durum aralıkları 2021 Eylül ayı verilerine göre aynı hanede kişi başına düşen gelir üzerinden yapılmıştır.

süreleri 11,2 yıldır. Katılımcılardan 17'si kamu görevinde, 1'i özel sektörde çalışmakta, 2'si ise çalışmamaktadır, 1 kişinin hanede kişi başına düşen gelirin “düşük”, 3 kişinin “orta”, 15 kişinin “iyi”, 1 kişinin ise “yüksek” olduğu görülmektedir. 13'ü evli, 7'si bekar, 11'inin çocuğu bulunmaktadır, 17'sinin anne ya da babasından en az birinin hayatta olduğu, annesi hayatta olan 12 kişinin 7'sinin annesiyle görüşmediği, babası hayatta olan 10 katılımcıdan 6'sının babasıyla görüşmediği bilinmektedir.

Katılımcıların tamamına yakını, sağlanan yasal imkanlar¹⁸ ile kamuda meslek sahibi olmuştur. Bu sebeple tablonun geneline “iyi” düzeyde gelirin hakim olduğu görülmektedir. E3'ün kamuda üst seviyede bir görevde olmasından kaynaklı olarak ‘yüksek’ gelir grubunda olduğu görülmüştür.

E8'in ise kamu görevinden çıkarıldıktan sonra dönemlik ya da düşük gelirli işlerde çalışmasından dolayı gelir düzeyi ‘orta’ olarak genele göre farklılık göstermiştir. E4'ün çeşitli işlerde kısa sürelerde çalıştığı ve görüşme yapıldığı dönem içinde işsiz olduğu, görüşmeler esnasında elde edilen izlenimler doğrultusunda da kamuda çalışma hususunda isteksiz olduğu görülmektedir.

“(...) kimin yurttan yaşamı iyiyse iş bulmuştur ben bulamadım. Bulup çalışanlar var, memur ol diyorlar. Ama temizlik mi yapayım? Masa başı diyorlar sabahtan akşama kadar oturmak için mi okudum? Biraz toplu para verilse mesela kendi işimizi kursak...” (E4, yaş 31, çalışmıyor)

E1, maaşı üzerinde bulunan kefillikten doğan hacizler sebebiyle geçinemediğini, yardımlarla ayakta durmaya çalıştığını, ek işler yaptığını ifade etmiştir.

“Kefil işi, kredi işi var. Memur olana banka kapıları ardına kadar açılır, biz her ağlayana da hemen kanar acır üzülürüz. Kefillik hepimizin başındaki bela, aile de

¹⁸ İlgili yasal düzenleme, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 38. Maddesi'nin (e) bendi uyarınca; “haklarında korunma veya bakım tedbir kararı alınmış olup fasılalı olarak geçen yararlanma süreleri dahil iki yıldan az olmamak üzere (...) sosyal hizmet modellerinden yararlanan çocuklardan reşit olduğu tarih itibariyle bu hizmetlerden yararlanmaya devam edenlerin işe yerleştirilmeleri (...) yapılır.” maddesidir. Yine aynı yasa metnine göre yurttan ayrılıştan itibaren 5 sene içinde hak sahipleri kendileri için ayrılan kadrolara yerleştirilir.

yok arkamızda bir ömür benim gibi borç ödemeye heba olur.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

Özellikle erkek katılımcılar¹⁹, yurttan 18 yaşında çıkmaları sebebiyle memur kadrolarına yerleştirilmelerine kadar geçen süreçlerde resmî kurumlardan, vakıf ve derneklerden yardım aldıklarını ifade etmişlerdir. Kamu görevi öncesi çalıştıkları işlerle ilgili şu açıklamaları yapmışlardır;

“Bir tanıdık vasıtasıyla tekstilde çalışmaya başladım. Eve ekmek götürüyordum ama memnun değildi annem. Bunun için mi uzak kaldık yıllarca, okumadan geldin döndün dedi.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

“Bir iki orada takıldım, sıkıldım. Emlakçılık, galericilik gibi suya sabuna dokunmadan iyi para kazanılan işlere girdim.” (E5, yaş 43, satış danışmanı)

“Çıktıktan sonra bir kafede çalıştım, sonra da bir giyim mağazasında tezgâhtarlık yaptım. 20 yaşıma gelecekken memurluk geldi.” (E9, yaş 30, kamu görevlisi)

Katılımcıların tamamı devlette kendilerine tahsis edilmiş kadro hakkından, yurda girdikleri süreçten itibaren haberdardır. Bir anlamda ‘garantilenmiş’ bir iş olması sebebiyle katılımcılar meslek sahibi olmaya dair çaba sarf etmediklerini ve memurluğun hakları olduğunu şu şekilde ifade etmişlerdir;

“Bizim iş hakkımıza dil uzatıyorlar. Bizim yoksunluğumuzu yaşayanlara bir iş vermek çok mu fazla bir şeydir? Bir nebze olsun rahatladıysak, yuva kurmaya çalıştıysak çok mudur? Ben varım onların hayatlarıyla benim hayatımın yerini değiştirelim. Ailesiz kalmayı göze alacaklar mı? Oğlum hala küçük, anlamıyor anlattıklarımın, duruyor yine soruyor bizim dedemiz, anneannemiz nerede diye. Buyursunlar onlar bu cevabı verecek konuma düşsünler. (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

¹⁹ 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu Madde 24, korunma kararının kalkması ile ilgili olarak eğitime devam etme, engel durumu ve cinsiyet (Bunlardan korunma kararı kalkmış; ancak tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda bulunan kız çocukları, Kurumca himaye olunur.) ile ilgili bazı istisnalar koymuştur. Bu doğrultuda eğitimine devam etmeyen erkek çocuklarının 18 yaşında (2014 yılında değişen maddeyle 20’ye kadar uzatılabilir) koruma kararı kaldırılır.

“(...) okumak gelmedi içimden. Neden mücadele etmem gerektiğini, bu mücadelenin beni mutlu edip etmeyeceğimi bilmediğim için, biraz da devlet hazır iş verecek diye çalışmadım.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

“(...) memuriyet cepte, işler ters giderse ona sarılırım dedim. 18 oldum, 2 gün sonra çıktım. Babama gittim, köyde kaldım, üniversite kazandım ama okul bitti, iş bulamadık. Hemen memuriyete girdim.” (E3, yaş 30, kamu görevlisi)

Tanınan hak, hem koruma ve bakım altında olan hak sahiplerince hem de varsa eğer aileleri tarafından kendilerine sunulmuş bir fırsat ve bir üst toplumsal tabakaya geçiş için imkan olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, bazen ailelerin çocuklarından ayrı kalmalarının karşılığı olmuş, bazen de kurum bakımından çıkan kişilerin kendilerini dışarıya karşı güçlü hissetmelerini sağlamıştır.

“(...) bir gün annemle de buluştum, neden böyle iş buldun diye payladı. Memurluğumun henüz gelmediğini söyledim ama kırıldım. Memur olsam da ne hak ettin de ne istiyorsun benden. Ben yokken nasıl yaşadıysan aynen yaşa. Bundan sonra ben seni aramam ama sen beni arayacaksın dedim.” (E2, yaş 47, kamu görevlisi)

“Annem devlet daha iyi bakar diye verdi. Annemin o gün defalarca dediği büyü, uğraş. Büyük adam olup bana sen bakacaksın lafıydı.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

Kurum bakımının sunmuş olduğu bazı haklar, bu sosyal hizmet modelinin suistimaline de yol açmaktadır. Farklı zamanlarda yapılmış araştırmalar, koruma kararı altında olan birçok kişinin bu durumda olduğunu göstermiştir. Çalışmalar, sistemin kamu görevine girme garantisi olan bir yatılı okul gibi algılandığını göstermektedir (Akyüz, 1992).

“Bir seferinde beni neden almadığını sordum. “Memur olacaksın buradan çıktığında, benim durumum iyi değil, başka kardeşlerin de var. Onlara bakarız çıkınca” dedi.” (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

“(...) yurttan bana kalan en büyük yadigârdır memuriyetim.” (K6, yaş 31, kamu görevlisi)

“İki şeyden korkum var, adalete işim düşmesinden ve işsiz kalmaktan.” (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

“Biz ilk defa aile ziyaretine değil, yatılı kalmaya izin alabildik. Evde yaşamak çok güzeldi. Hatta anneme o bir ay boyunca belki her gün fırsat buldukça yalvardık bizi yanına al diye. Bir iki seferden sonra ağlayarak memur olacaksınız yavrularım, bak ben kendime zor bakıyorum derdi” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

“Halamla halen görüşürüm, iyi kötü günümde az çok yanımda olmuştur. Beni yurttan niye almamış yanına diye düşünüyorum bazen ama iş imkânım olmazdı, onlar gibi fakirlikle uğraşırđım o zaman diye düşünüyorum.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

Bazı katılımcılar, çalışma hayatı hakkında yetersiz bilgi sahibi olmaları, kurum bakımından çıkmalarının ardından toplumsal hayata uyum sağlayamamaları ya da iş yerinde görmüş oldukları olumsuz tavır ve dışlanmalar sebebiyle bu haklarını kaybettiklerini iddia etmişlerdir. Katılımcılar, daha çok bu imkânı hak etmedikleri, iş beğenmedikleri ve çalışkan olmadıkları yönünde tenkit edildiklerini ifade etmişlerdir.

“(...) sürüldüm, yerim değiştirildi. Bunda bizim payımız var mı var, çok mu bu pay değil. Aileden saygı sevgi görmemiş, sorumluluk almayı bilmemiş, iş nedir nasıldır konusunda destek almamış, öğrenmemiş çok arkadaşımız kendini belli edince bunların isimleri yurt çocuğu diye yazılmış. O yüzden ağzımızla kuş tutsak ne fayda o saatten sonra. Bir de başımıza toplanıp “valla ne kebab iş”, “keşke babam bizi de yurda koysaydı”, “direk memur olmak ne ballı iş” diyenler yüzünden iyice dolup dengenizi kaybediyorsunuz.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

“İş zamanı geldi, soruşturması falan derken başlattılar. Gitmedim işe (...) 1 ay gitmedim. Telefon ettiler gelmen lazım, nasıl gelmezsin soruşturma açarız falan, gittim okula. (...) dedim kıyafetim yok, ayakkabım yok ne zaman alırsınız. Büyük tartışmalar falan olunca anladım ki onlar işe dâhil değilmiş. Sonradan da anladım ki işimin takım elbise gerektirir yanı da yok temizlik yapacağım. Yapmam etmem derken müdürle iyice arttı problemler. Bir iki soruşturma daha başladı. Yine gitmedim işe. Maaşı falan da bankadan çekince sandım ki bu işin bir karşılığı yok. İlçe milli eğitimden çağırđılar, konuştular, payladılar başka bir okulda başlattılar.

Burada girişte otuyordum, girenden çıkandan imza alıyordum, ilçeye gidecek yazıları falan götürüyordum. Tekrar canım sıkıldı tekrar gitmemeye başladım işe. Bu kez çıkarıldım memuriyetten. Bana dava falan aç dediler uğraşmadım (...) Şimdi arabalara lastik satıyorum. (...) belli bir satış kotasını doldurunca maaşımızı tam alıyoruz, yoksa 5'te 1'ini düşürüyorlar. Bayiliği elimizden almaya kadar gider. Ben dâhil bizim arkadaşların hikâyesi hep böyledir. Memuriyeti yakarız sonra daha çok çalışır hanyayı konyayı anlarız.” (E8, yaş 41, satış danışmanı)

Görüşmelere dahil olan 20 kişiden 12'si memuriyet haklarını kaybetmenin kuyusuna geldiklerini ifade etmişlerdir. Görüşmecilerden 4'ü işlerine mazeretsiz devam etmeme, iş yeri kurallarına uymama gibi sebeplerle, 6'sı iş yeri disiplinini bozma, 2'si ise ceza mahkemelerinden aldıkları ceza sebebiyle benzer durumu yaşamış, yalnızca E8 süreklilik kazanmış olan disiplinsiz davranışları sebebiyle memuriyetten çıkarılmıştır. Toplamda 3 katılımcı, hak sahibi oldukları memuriyet dışında işlerde çalışmaktadır.

“Kardeşlerime önerim daha çok bir araya gelsinler, kendilerini dışarıya anlatmasınlar ve işleri neyse ona dört elle sarılsınlar. İşe gitmemek, savsaklamak bizim grupta çöktür. Canını sıkırlar o da gitmemeyi kendine hak görür.” (E2, yaş 47, kamu görevlisi)

6.2. Katılımcıların Kurum Deneyimi ve Sosyal Kapanma Süreçleri

Katılımcıların kuruma gelişlerini anlattıkları anıların birçoğunda fiziksel ve ruhsal parçalanmışlık, çaresizlik mevcuttur. Her ne kadar kurum bakımına kendi isteğiyle dâhil olanlar mevcutsa da bunların sayısı ancak küçük bir dilim oluşturmaktadır. Katılımcıların kuruma girdikleri yaşın, yasaların sunduğu ve çalışmanın da doğal sınırı kabul edilen 18 yaşın altında olduğu düşünüldüğünde, aile ve bilinen sosyal çevreden ayrılmanın da bir travma olduğundan bahsedilebilir. Koruma altına alınmada birincil öncelik bireyin fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne zarar veren çevreden olabildiğince hızla uzaklaştırılmasıdır (Bilgin & Erdem, 2019). Bu kapsamda, koruma altına alınan çocuğun yaşayabileceği psikolojik sorunlar göz ardı edilebilmekte, kurum adına birinci öncelik çocuğun bulunduğu ortamdan alınması olmaktadır.

“(...) bir abla bulup hastaneye götürdü. Hastanede polis beni sorguladı, karakola götürdüler, babam ve kocam geldiler oraya, kavga çıktı. “böyle insan dövülür mü?” demişti babam, al kızını istemem, kız değilmiş dedi kocam, kavga büyüdü. Kavganın sonunda hepsi gitti, kimse almadı beni. Polisler de sosyal hizmetleri aradılar, onlar gelene kadar bana yemek, su verdiler, yurda yerleştirdiler. Belki bir hafta sonra anlamışım ki kaldığım yerin hastane değil, yurt olduğunu...” (K3, yaş 44, kamu görevlisi)

Katılımcının travması kurum bakımına giriş sürecini dahi hatırlamayacak kadar derindir. Goffman kurumun bireylerin geçmiş yaşantılarıyla arasına yeni bir dünya koyarak yeni bir aidiyet kurmasını amaçlamaktadır. Kurum, koruyucu kimliği ile bireyi kuşatmakta ve yapılanların kendi iyiliği için olduğunu ifade etmektedir. (Goffman, 2016, s. 16).

Kuruma giriş sürecinin öncesi genellikle tam bir karmaşadır. Kişi, tamamen ailesiz kalmış, sosyal-ekonomik varlığını toplum içinde gerçekleştirememiş ya da sapmış ailelerin çocuğu olarak hayatta var olmaya çabalamaktadır. İstenmeyen olaylara maruz kalmış, istismar, ihmal mağduru ya da suça sürüklenmiştir²⁰. Bu durumda toplum, acil bir biçimde kendi iç dinamiklerini denetleyerek çözüm yolları aramaktadır²¹. Çözüm yollarının birçoğu yasadışı riski taşımaktadır. Uygulama sırasında ortaya çıkan aksaklıklar ya da uygulanan çözümlerin işe yaramaması üzerine devreye hukuk ve koruma politikaları girer. Bu politikalar çocuğun asgari şartlarda sağlığını koruyarak büyümesini amaçlamaktadır.

“Bir gün ‘bu böyle olmaz, bu çocuklar ölecek açlıktan, hastalıktan’ demiş, yol göstermiş. Annem kolumuzdan tuttu, ağlaya ağlaya gittik onunla yuvaya verildik.” (E9, yaş 30, kamu görevlisi)

Kuruma giriş aşamasındaki birçok birey, içinde bulunduğu durumun ciddiyetini anlamayacak ve kendi taleplerini ifade edemeyecek yaş aralığındadır. E9 da, o yıllarda ailesinin içinde bulunduğu durumun çıkmazda olduğunu fark edemeyecek ölçüde küçük ve

²⁰ Uluslararası literatürde ‘Juvenile Delinquency’ kavramıyla ifade edilir. Mevcut hukuk sistemi içinde ceza verilmesini gerektirecek her türlü eylem ve ihmalin çocukluk ve ergenlik dönemindeki birey tarafından uygulanmasıdır. Gelişim sürecinin tamamlanmamış olması sebebiyle suç çocuğun üzerinden çocuk üzerinde etkili olan toplum üzerine kaydırılır. (Doğan N. , 1990)

²¹ Ailenin toplum tarafından desteklenmesi, çocuğun aileden bir başka aileye yasal olmayan biçimde devri (bir üst nesil, yakın akrabalar, çocuksuz aileler ya da kan bağı bulunmayan başka bir aile), çocuğun suç unsurunu gizlemesini sağlama (göz ardı etme, çocuğu suçlama, baskı ve tehditle susturma) vb.

gerçeklerden uzaktır. Mevcut duruma dair çözüm önerileri sunan bir kişi sayesinde ‘teslim’ gerçekleştirilir. Bu, kişinin aidiyetini değiştirecek ilk adım sayılabilmektedir. Anne ve/veya baba, çocuğun bakımında yeterli seviyede olmadığını kabul etmiş ve bakmakla yükümlü olduğu kişinin aidiyetini bir tüzel kişiliğin kontrolüne bırakmıştır.

“Polisler falan gelince babama demişler bunları yurda ver bakamıyorsan diye. O da polislerle kavga etmiş sizi ilgilendirmez gibisinden. Babam istese de istemese de almışlar bizi yurda. Hatta babam olaydan sonra da bir süre karakolda yatmış doğru mu yalan mı bilemem (...) bunları görüşmelerde bana anlatmaya çalışır, yanımda hocalarım varsa engel olurdu etkilenmeyim yalanlarından diye.” (E5, yaş 43, satış danışmanı)

Süreçlerin devlet eliyle yürütülmesi sebebiyle hem çocuk hem de çocuğun geçmişte içinde bulunduğu çevre yeni tahakkümü kabul etmek zorunda bırakılır. Birey daha iyi şartlarda yetiştirilmek üzere kurum bakımına alınmıştır ve karar organı artık devlet gücünü paylaşan kurumdur.

6.3. Yeni Aidiyet ve Eski Benliğin Yıkımı

Kurum bakımı, bünyesindeki bireylerin benliğini kuşatmak için onun eskiye dair getirdiklerini yeni ve tek tip düşüncelerle değiştirmeye başlamaktadır. Bu kurumun yönetme yetisini güçlendirmekte ve yeni gelen bireyin günün birinde kurumun ve onun temsil ettiği değer hatta kültürün temsilcisi olmasını sağlamaktadır (Goffman, 2019).

“Benim yurttan en büyük görevim yeni gelene yurdu tanıtmaktı. Nerede ne yapılır, nerede uyunur, kiminle arkadaşlık edilebilir, kimden ne istenir, kimin odasında çok durulmaz, kimin odasının önünde ses yapılmaz ince ince tek tek anlatırdım. Gelenin hali zor olurdu ama bunca aynı dertten kişi olunca bir de rehberi ben olunca hemen uyum sağlardı.” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

“Yurda verildiğimde kendim gibi birkaç arkadaşı hemen o gün buldum. Yurttan kurallar çoktu. Tabii o kadar çocuğu idare etmek kolay değil ama büyüdükçe kurallar zor geliyor, insanın uymak gelmiyor içinden.” (E4, yaş 31, çalışmıyor)

K1'in bahsettiği 'uyum', bireyin mutlu bir şekilde bulunduğu mekanda vakit geçirebilmesi için gereken asgari kural bilgisine sahip olması ve uygulamasıdır. Katılımcı, kendi uyum sürecini tamamlamış ve yeni dahil olanların uyum süreçlerine destek olmayı da kendine görev edinmiştir. E4, 'O kadar çocuğu idare etmek' sözü ile çok sayıda kişinin yönetiminin ancak kurallar yoluyla gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Bu anlamda, bireylere sosyal politika yoluyla kazandırılan düşüncelerden birisi de 'kuralların gerekliliğidir'. Bu durum, günlük hayatta var olan kurallardan farklılık göstermektedir. Kurum dışı yaşamda bir kişi, işine yemeğini bitirdikten sonra başlamaya ya da işine ara verip biraz dinlenmeye karar verebilirken, kışla tipi kurumlar, yemek saatlerini, uyku saatlerini ve iş saatlerini katı bir biçimde hazırlamaktadır. En küçük bölümler dahi planlanarak yetkililerce imza altına alınmaktadır. Uygulamanın sebebi, kişileri yönetebilmek ve bu tek tipliliğin içine daha fazla yönetilebilir kişi sığdırmaktır (Goffman, 2016). Özerklik, daha fazla alan ve daha çok planlama isteyeceğinden ekonomik olmayacaktır. Görüşmeciler konuşmalarında aidiyetlerinden söz ederken anne-baba figürüne oturttukları devlet ve devletin mizacından da bahsetmişlerdir. Bu yolla bireyin dış dünyayla kopuşu tamamlanmakta ve birey aidiyetini kuruma teslim etmektedir.

"Artık anam, babam devletti. İlk yıllarımı hatırlamak istemem çok zordu, geceleri yatağında ağlıyordum." (K3, yaş 44, kamu görevlisi)

"(...)uzun süre gözlerimi açamadım ağlamaktan. O tarihten sonra bize çokça söylenildiği gibi devletin çocuğuydum artık. Anne baba ve kardeşini isteyen ama mecburen onu uçurumun kenarından kurtarmış devlete sıkı sıkı tutunmak zorunda olan." (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

"Yuva oturduğumuz yere yakındı. Annem en ufak vakitte gelir bize bakar biz çığlık çığlığa bahçeden annemi gösterirdik kardeşlerimle birbirimize. Yuvadaki ablalar çok kızdılar, kovaladılar annemi. Devlet işinde gülmek, gülüşmek hoş karşılanmaz. Tam bir ciddiyet gerekir, çocuk olmanız hatta çok özlediğiniz annenizi görmeniz bile bu kuralı bozmaz." (E9, yaş 30, kamu görevlisi)

"Devletin Çocuğu" tanımı kurumlarda kalmış kişiler arasında en sık kullanılan ve kullanımında gurur duydukları bir sözcük olarak gözlenmiştir. Oysa aynı manada 'yurt çocuğu' tanımından hoşlanılmamakta ve şikâyet edilmektedir. Kurumun yerleştirdiği bu

düşünce, devletin ‘baba’, diğer kalanların da ‘kardeş’ figürünü temsil etmesini sağlamaktadır. Nihayetinde yurt ise bir evdir ki bu evde yaşayan ailenin kuralları dışarıdan çok farklıdır. Bunu, E9’un ‘devlet işi ciddiyet gerektirir, çocuk olsanız bile’ ifadesinden anlamak mümkündür. Goffman, otoritenin yaygın ve sıkı bir biçimde dayatılmasının, kişilerin kuralları ihlal etmeseler dahi genele benzemeyen davranışlar göstermesinin de tehdit olarak algılanabileceğini söylemektedir (Goffman, 2016, s. 51). Benzeri bir örneği K5 de anlatmıştır.

“(...) boyaydı, çantaydı onlar zaten hayal.. Varsa harçlığımız yoksa bir bağışçı hiçbiri yoksa vicdanlı bir üst dönem yurttan arkadaş. Bir gün çöpün yanında duran iyi durumda bir çantayı alıp geldik yurttan arkadaşlarla. Hem çantayı hem içinden çıkan paylaşma tartışması dönüyor. Yurt müdürü gördü çekti aldı çantayı attı çöpe. ‘Devletin çocuğusunuz siz çeki düzen verin kendinize, milletin çöpünün derdine mi düştünüz’ gibi şeyler söyledi. Hem fakir hem gururlu olacaksınız yani bir de yurt çocuğu tabi, devletin çocuğu.” (K5, yaş 45, kamu görevlisi)

Bu açıklamayla birlikte ‘devletin çocuğu’ tanımının yine kurum yönetimince doldurulduğu görülmektedir. Yurt müdürü, bireyler üzerinde otorite olduğu gibi onların benliklerini tanımlamakta da söz sahibidir. Kurum bakımında bireylerin kendi seçimlerini tayin hakkı bozulmaya uğramıştır, uygulanan kuralların ulvi bir amaç için var olduğu sıklıkla hatırlatılarak bu durum pekiştirilmektedir. Yukarıdaki örnek devletin çocuğunun ihtiyaçları dahi olsa başkasının attığına tenezzül etmeyeceği, gururlu bir duruş sunmak maksadındadır.

“Bizler bu ülkeye çok büyük şükran besleyen onun verdiklerinin karşılığını asla veremeyecek çocuklarız. Örnek ve ülkemize yaraşır vatandaşlar olmalıyız.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

Kişinin benliğinin eksiltilmesi ve yerini kurum kurallarının fikirsel yapısının alması için açık bir çaba sarf edilmese de kişinin ‘kurtarıldığı yer’ olması ve sağlanan imkânlar düşünüldüğünde bu bağın kurulması çok olasıdır.

“Devletin şefkatli bir eli yoktur, serttir ama kimsenin elimizi tutmadığı yerde o bizi herkesten daha fazla imkânla yetiştirmiştir.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

“Benim hayatımı harcaayıp devletin eline teslim ettiler. Yurtta imkânsızlıklar kadar imkânlar da vardı. Gezilerimiz, etkinliklerimiz çok olurdu.” (K3, yaş 44, kamu görevlisi)

Kurum bakımı bireye imkânlar tanımakta ve öncelikle de bireyi korumaktadır. Bu kişinin güvenliğini garantilemekte ve kaosuun yol açtığı travmasını hafifletmektedir. Bununla birlikte, kurum motive edici dışsal faaliyetler sunar. Bunu hem bireyin rehabilitasyonunu sağlamak hem de uyumu ve bağlılığını arttırmak için yapmaktadır (Cılga, 1984). Goffman, “dışsal teşvikler verip katılımcının sadakati, zamanı ve ruhu üzerinde bir hak iddia edilir, kişi bunu kabul ettiğinde niyeti ve amacı ne olursa olsun kimliğine dair kurumun görüşünü de üstü kapalı da olsa kabul etmiş olur.” demektedir. Bu ‘devletin çocuğu’, ‘yurt çocuğu’ sıfatlarının da kabul edilmiştir.

“Hep kötü değildi tabi canım. Kamplar, yüzme kursları, etkinlikler, iftarlar, piknikler, turnuvalar, satranç, güreş en çok da futbol. Doğum günleri ve yılbaşı kutlamaları da en özel zamanlar. Bizi bir arada tutan, bir arada durmamızı sağlayan güzel etkinlikler çoktu. Sonuçta yurda 7 yaşında da girsem öncesini ben hatırlamıyorum, benim hikâyem hep yurtta başlıyor, o yüzden yurt kötüydü lanetti, yurtlu değilim diyemem yani.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

6.4. Kurum Dışı Dünyadan Uzaklaşma, Suçlama ve Reddetme

Kışla tipi kurum bakımının görünen amacı, rehabilitasyonu sağlıklı bir biçimde gerçekleştirmek olsa da görünmeyen amacında kurum içinde yönetimi kolaylaştırmak için, mevcut benliğin yerine yenisini yerleştirmek üzere yıkımı kurgulamak, bu amaçla dış dünyaya hem gerçek hem de görünmez duvarlar örmek bulunmaktadır (Bayır, 2018). Kurumun doğal sınırlara sahip olması, dış duvarları ya da şehirden uzak oluşu görünen engellerdir. Dış dünya ile sınırlı iletişim, her aşaması planlanan günlük yaşam, özel mülkiyetin olmayışı gibi etkenler ise görünmeyen engellerdir. Zaman zaman bu engellerin aşılması, kurum içinde uyum problemlerine sebep olabilmektedir.

“Annem yiyecekler, bir iki de giyim getirirdi, diğer çocuklardan farklıydım. (...) sonra ona demişler yer olmadığı için başka ile vereceğiz diye. Annem gelip göremem dediyse de devlet daha iyi bakar dedi.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

Görüşmelerden ve uygulanan sosyal politika mevzuatlarından çocuğun farklı bir kuruma naklinin kasti yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, yine mevzuatlar ve uygulamalar kişinin kendi ailesine yakınlığını koruyan bir konumda da değildir.

“Ben ve kardeşlerim 82’de yurda verildik. Beni bir sene kaldıktan sonra yaşıma uygun kapasite olmadığı için Bursa’ya göndermişler.” (E9, yaş 30, kamu görevlisi)

“Çocuklar okuldan dönünce yeni çocuk gelmiş diye toplandılar, sorular sordular bize. Kardeşin çok tatlı, aileye verirler onu dediler. Karşı çıktım kafama da çok uzun süre taktım kardeşimden ayrılıyorum diye.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

Kardeşlerin ayrılmaması gibi bir engelleme mevcut olmadığı için yapılan bu değişiklikler; 1999’da ‘Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği’nde yapılan mevzuat değişikliğinde yer alan: *“aile bağlarının kopmaması kardeşlerin bir arada olması amacı ile ailesinin ve kardeşlerinin bulunduğu illerdeki kuruluşa nakli istenilen çocuklar, başka bir ilde bulunan kuruluşa ya da yetiştirme yurduna nakledilirler.”²²* maddesiyle son bulmuştur.

“15 yaşındayken kanun çıktı, kardeşlerin bir arada olmasıyla ilgili ve kardeşim önce benimle aynı şehre sonra da aynı yurda getirildi.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

Elbette uyum sorunu yaratan bir araya gelmeler yalnızca aileyle olanlar değildir. Kurum, kendi yönetme yetisi üzerinde sorun oluşturabilecek her türden bir araya geliş kurum içi uyumu sağlamak adına engel olmak istemektedir.

“Sürekli annelerimiz (bakım personeli) değiştirdi. Sevdiğimizi söylemeye çekinirdik, değiştirmelerinden korkardık. Kavga, gürültü olunca ya bizim ya onların yeri mutlaka değiştirdi.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

Uyum, kurum bakımı için önemlidir. Özellikle kışla tipi kurum bakımında yönetilmesi gereken büyük bir grup ve beraberinde yönetimsel başka sorumluluklar da mevcuttur. Bu durum kurum personellerini uyum sorunlarıyla derinlemesine ilgilenmekten alıkoymaktadır.

²² İlgili mevzuat “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği” Resmî Gazete Tarihi: 07.01.1999 Resmî Gazete Sayısı: 23576. Kardeşlerin bir araya getirilmesini sağlayan ilgili madde, 2. Bölüm madde 54/1

Bunun yerine basit yollarla kişiyi tek olduğuna ancak problemsiz bir şekilde kurum bünyesiyle bütünleştiğinde mutlu olacağına ikna edecek davranışları kazandırmaktadır (Goffman, 2016, s. 70). Bu; kardeş desteği, arkadaşlarla gelişen bir gruplaşma ya da bir bakım personelinin desteğini kazanmış olmasına kurumun bakışını açıklamaktadır. E8, aslında bireyin kök salmasına izin vermeyen bu yapıya aitliğini şöyle sunmuştur;

“Ben Kocaeli’nden geldiğim için sürekli oraya gitmek istermişim, hâlbuki orada da kimim kimsem yok. Sonradan 20li yaşlara doğru anladım neredeyse orası bizim memleket oluyor aslında.” (E8, yaş 41, satış danışmanı)

Reddetme, yeni hayata uyum sağlayabilmeyi başlatan en önemli ilk aşamalardandır. Dış dünya ile arasında örülen duvarları aşmayı deneyen kişi, en sonunda engeller ve imkanlar arasında uyum geliştirebilmek için seçim yapması gerektiğini anlamaktadır. Terk edilmişlik hissinin artması ve yerini “iyi ki buradayım” hissinin alması beklenmektedir.

‘Olanları unutmak, hafızadan silmek ya da bastırmak kıran ve kırılan kişinin gücünün ötesinde olduğundan kırgınlık herkese açık toplumsal bir gerçek haline gelir²³.’

Toplumsal hale gelen ve paylaşılan bu kırgınlık ise yeni bir kapıyı açar, bu uyumdur. Birey artık dışarıdan daha az ziyaretçi bekler, gelen yakınlarıyla tartışmaya meyilli olur ve geçmişini sorgulayarak her gün yeni bir reddediş nedeni keşfeder. E10, bulunmuş bir çocuktur, kolluk kuvvetleri yoluyla terk eden anne bulunur ancak çocuk istenmez ve kurum bakımına yerleştirilir. Katılımcı ailenin bu eyleminin suç olduğunu bilmekte ancak cezanın boyutunu merak etmektedir, bu öyküsünü şu biçimde sunar:

“Birçok zaman hep o cezayı düşündüm, yani acaba dedim annelere falan çok mu ağır ceza vermişlerdir, sonuçta çocuğunun kimden olduğu belirsiz – hemen hemen belirsiz – bir de getirip üstüne koymuşsun farklı bir ilde sokağa bir de ekim ayı muhtemelen soğuktur falan. Ortaokul yıllarıma kadar saf saf düşündüm yani bu durumu. Bir gün kurum değişince yeni gelen müdürümüz – müdür baba derdik- her

²³ Kurt Riezler, “Comment on the Social Psychology of Shame”, American Journal of Sociology, 1943, 457-465

Utanmanın toplumsal yönünün ele alındığı bu makale, bireyin toplumun bütününe işleyen duygusunu bu şekilde anlatır.

şeyi sorun aklınızda kalırsa sizi boğar üzer burada da sorunlara dönüşür deyince daha ikinci gün ona bir çay kaptım gittim sordum. Birçok kişiden duyduğum o muhabbete giriş cümlesini – bu sorular seni etkileyebilir, canını sıkabilir, düşünme araştırma- duyduktan sonra iyi bari madem illaki istiyorsun öğrenmek, en fazla para cezası almışlardır dedi onu da muhtemelen durumları yok diye ödeyememişlerdir demişti.

Benim cezayla onların cezası arasındaki bu farkı o gün anladım. Ben yıllarca yurttan kalmamın bu dünyaya başkalarına tutunmaya çalışarak ve kendi hayatımı tek başıma kazanmaya çalışarak çektiğim dertleri yani cezamı demek ki “durumum olduğu” için ödemişim. Onlar ise bu maddi yükü belki de durumları yetersiz diye ödememek durumunda kalmışlardı.” (E10, yaş 46, kamu görevlisi)

E10, diğer anlatımlarında annesini bulduğunu ancak onunla konuşmadığını ifade etmektedir. Onun için bu durum bir hedeftir ve başarılmıştır. Annesinin kötü ve düşkün durumda olmasına ilk etapta üzüldüğünü ancak yine de yardımda bulunmadığını ifade etmiştir. Bu ifadeler sırasında sıkılğan ve başını öne eğen bir pozisyonda dururken utandığını belli etmektedir. Yurt hayatından ve oradaki arkadaşlarından bahsederken ise ayağa kalkmış tüm olanları ufak tiyatral gösterilerle anlatmıştır. Bireyin uyumunun kurum bakımına dönük olduğu belirgindir. Kurum bakımından sonra, çok defa başarısız deneyimleri olmuş, memuriyeti kaybetmiş ve düşük gelir getiren işlerde çalışmıştır. Burada kırgınlık aileye yöneliktir, terk edilmiş olma, istenmeme duyguları, geçmişin sorgulandığı bu hatıranın yaşandığı gün, bağlılığın değişmesinde rol oynamıştır.

“İnsanın annesi ölünce ne kadar etkilenirse beni o kadar etkilemedi. Pek affedemedim. Sonuçta bizi bu duruma düşüren oydu.” (E3, yaş 30, kamu görevlisi)

“Ortaokulun son sınıflarındayken önce annem geldi, bir tahtaya sarılıyor gibi sarıldığımı hatırlıyorum.” (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

“Lise zamanında okula gidesim gelmedi, artık durumu sorguluyordum (...) yaşadığım her zorluğu aldığım her kötü notu ona yüklüyordum onu suçluyordum.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

“Babam 15-16 yaşlarımda yurttan beni ziyaret etti, zamanında yaptığının yanlış olduğunu ama mecbur kaldığını kendisinin bunun acısını çok çektiğini söyledi. Affettim dedim demesem ne olacak sanki. Bir daha da görüşmedik. Sanırım arasa bulur ama biraz güç, zor. Benim onu bulmam lazım, bugün yarın diyorum içimden gelmiyor. Numarası vardı başkasının telefonundan bir çaldırayım dedim numarası değişmiş. Yaşıyordur, ölse haberi gelir. Annemle yılda 3-4 kez görüşürüz bir kere geldi kalamadım darlandım dedi 10 gün durup gitti.” (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

“Annem beni paylamaya çalışınca, “insan doğduğunda ilk annesine güvenir, annesi de onu bırakıp giderse bir daha kime güveni kalır, en çok ihtiyaç duyduğum anda yanımda yoksun, çektin gittin” dedim. Bir şey söyleyecek oldu diyemedi.” (K6, yaş 31, kamu görevlisi)

“Çocukken düşününce hep çıkıp kardeşlerimi babamı kurtaracağım derdim, şimdi kendimi kurtardığıma şükrediyorum diğerleriyle bir yakınlık hissedemedim denesem de.” (K7, yaş 30, kamu görevlisi)

Görüşmecilerin tanımlamalarında maruz kaldıklarını düşündükleri ‘iharetin’ iki boyutundan söz edilebilmektedir. İlki, kişinin kurum bakımına alınma sürecinde; ailenin kendini ve çocuğunu ikna etmek amaçlı söylediği, kısa sürede tekrar geri alınacağı, burada çok iyi bir ortamın onu beklediği gibi gerçekleşmesi düşük ihtimalli sözlerin tutulmamasıdır. İkinci iharet ise ‘ikinci terk ediş’ler olarak adlandırılması mümkün olan, yakınların ziyaretlerinin azalması, bitmesi ya da ailenin dışarıda belirli hayat standartlarını elde etmesine rağmen kişiyi kurum bakımında bırakmasıdır.

6.5. Mülksüzleşme ve Tek Tipleştirme

Kurum ‘kabul prosedürleri’ ve devamında gelen kişisel sorularla bireyin kimliğini eksiltmeye tabi tutmaktadır. Kişi kendisinden bir başkası gibi bahsetmek zorunda kaldığı sorulara maruz kalmaktadır (Goffman, 2016, s. 31). Yabancılaşmanın bu aşamasında kendine ait fiziksel eşyalardan da vazgeçmek zorunlu hale gelmektedir. Birey artık eski benliği ile yabancılaşmış ve üzerine geçirilen kuruma ait yeni eşyalar yoluyla farklı bir döneme adım attığını fark etmiştir.

“Yurda getirildiğimizde sanki buna hazır mıyım gibi hissettim. Bundan sonra burada ne kadar kalacağımız belli değildi. Dışarıda oynayan çocukları gördüm. Hepsi benden küçüktü. O sırada çoğu okula gitmişti sanırım. Kardeşlerimle bir bankta uzun uzun oturduk bizi alıp yıkadılar, anneme bile ben tek yıkanacağım artık dediğim bir yaşta, giydirdiler. Kıyafetlerimizi değiştirdiler, kıyafet satın alma zamanı geçtiğinden başka bir çocuğun kıyafetini verdiler. Temizdi, güzeldi. Kardeşimin can sıkıntısı üstünü giydirdiklerinde düzelir gibi oldu” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

Kurum bakımının başlamasının ardından, bireyin geçmiş hayatının artık unutulması gereken, kötü ve travmatik olaylarla dolu olduğu fikri ile bir yenileme süreci başlamaktadır.

Saçlar kesilir, kıyafetler çıkarılıp atılır, yıkatılır ve yeni kıyafetler giydirilir. Tüm bu tören kişinin özgür iradesinden bağımsız yürütülmektedir. Özel ve mahrem olanlar ise bu süreçte yıkılmaktadır. Tek tipleştirme, bu ritüelin son aşamasıdır ki kurum hayatının da başlangıcını ifade etmektedir. Goffman bu konuda, *“kişinin sahip oldukları elinden alındığında kurum tarafından en azından bazı ikamelerin sağlanması gerekir; ancak bunlar tek tip olan ve tek tip bir şekilde dağıtılan standart eşyalardır.”* demektedir (Goffman, 2016).

“Verdikleri bir şey olursa diğer yurt çocuklarıyla hep aynı olurdu. Bunları Kızılay mı dağıtıyor denen kıyafetler hep bizim giydiklerimiz olurdu.” (K6, yaş 31, kamu görevlisi)

Bağış kabul eden bir kurum olarak bu konuda ülkenin farklı yerlerinde farklı uygulamalar da mevcut olduğunu görüşmecilerin ifadelerinden anlıyoruz. Bazıları okul dışında hiç benzer kıyafet giymediklerini sadece kalitesiz ya da az kullanılmış bağış kıyafetlerden söz ederken, diğer bir grup ise kıyafetsizlikten gün içinde de okul kıyafetlerini giymeye devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Kurum hayatının tek tipleştirici özelliğini kıyafet ve giyimle sınırlamak bu aşamada doğru olmasa da K5, fark edilmeyen bir tek tipleştirmeyi hatta damgalamayı şu şekilde anlatmıştır:

“Okula resmi hizmet yazan yurdun servisiyle giderdik, tüm çocuklar yurtluların servisi geldi derdi. Bazen servis beklemeye çıkıyorum der okula koşarak giderdim sırf o bakışlar olmasın diye. Yurtta kalmanın insanın üstüne yapışan bir şey olduğunu

öyle keşfettim o zamana kadar kendimi gayet normal görüyordum.” (K5, yaş 45, kamu görevlisi)

Kişisel eşyalarda da giyime benzer bir mülksüzleşme söz konusudur. Asgari düzeyde kullanılabilen her şeyin tekrar kullanıldığı, küçülen kıyafet ve ayakkabıların, okunulan kitapların sürekli el değiştirdiği bir yaşam pratiği mevcuttur.

“Kıyafet konusunda ciddi bir şanssızlık vardı. 23 Nisan’da çıkardılar bir gün bizi okulun önünde gösteride sıra olalım diye, bir hoca çekti kenara ‘ne bu üstünün başının hali anan baban böyle mi yolladı seni okula’ diye. Arkadaşlarım ‘hocam yurtlu o anası babası yok’ dediler.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

Mekan ve kişilerin sürekli yer değiştirmesi konusunun yanında bu kez de eşyaların sabit olmadığı bir durum söz konusu olmaktadır. Kişisel eşyaların, kişinin kendi tarihini barındırması adına özel bir aidiyete sahip olması hayatın günlük akışına uygundur. Bununla birlikte, kilitli dolapların olmayışı, sıklıkla yapılan aramalar ve bulunan kişisel eşyalara el koyulmasındaki amacın kişinin bağlanmamasını sağlamaya yönelik olduğu söylenebilmektedir.

“Özel eşyalarımız vardı ama çok özel değildi. Eninde sonunda bir gün başkasına geçerdi. Bardak olsun, tabldot olsun bunlar hep metaldi. Yurtta yaşadığımızı anlayalım diyeydi belki de. Eşyalarımızın kıyısına köşesine ojeyle nişan yapmaktan yorulur gene de kaptırırdık ya büyüklere ya denetimlere. Porselen bardaklar ya da kupaları anneler ve müdürler kullanırdı.” (K3, yaş 44, kamu görevlisi)

6.6. Yerleşme ve Uyum

Kişinin kurum kültürüne dair kuralları öğrenmesi ve geçmiş yaşamının ona katmış olduğu kültürel formların kurum içinde geçerliliğinin sınırlı olduğunu fark etmesi üzerine birey kurum yaşamının ona sunmuş olduğu mekanı kabullenme sürecine girmektedir. Kişi artık temel ihtiyaçlarını karşılayacağı yerin kurum olduğunu kabullenmekte ve uyum sağlayarak kuralların varlığını kabul etmektedir.

“Yurt hayatına alışmam başlarda çok zor oldu, asla burada kalmayacağım dedim, uğraştırdım herkesi, yıktım, bağırdım, ağladım sonradan alıştık tabi kuralların tilkisi olduk.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

Görüşü yansıtılan E1, kuruma uyum sürecini örneklemektedir. Başlarda kurumun kendisine yönelik otoritesini kabul etmediği bir süreç yaşanmıştır. Ancak birey daha sonra kuralların varlığını kabullenmiştir.

“Ortaokuldan sonra okumadım. Yurda verilince konuşmayı hatta yürümeyi unuttum. Nereye çekerlerse oraya gittiğim bir dönem vardı, zamanla düzeldim. 15 yaşından itibaren de yurttan kaçmaya başladım. Tam atılacağım zaman abim haber verirdi gelirdim. Bir kez atıldım sonra yalvar yakar geri döndüm. Dışarıda yaşamak zor, harçlığımı alır kaçardım yurttan. Harçlık bitince bir köşede bulurlardı beni ya da bilerek giderdim karakola kayboldum derdim, getirirlerdi yurda. Eve dönecek param olmadığına bile karakola giderdim, polisler yurda bırakırdı beni.” (E5, yaş 43, satış danışmanı)

Kurum bakımında kişi, uyumu tamamen reddedebilir. Goffman bunu ‘uzlaşmaz hat’ olarak tanımlamaktadır. Uyum kurumun işlerliğini sürdürmesi için gereklidir. Bireyin kurum yaşamına uyum sağlamaması söz konusuysa bile diğer bireylerin kontrolünün sağlanabilmesi amacıyla sükunetinin korunması elzemdir. Bu aşamada uyum sağlamayan bireyler için ayrıcalıklar, imkanlar kesilir ve yoksun bırakmalar ve cezalar başlar. Başkaldırının dozu arttıkça kurum, birey ikna olana ya da ikna olmuş gibi görüne kadar bir başka yöntemi devreye sokar. E1’den anladığımız durum, bireyin sükûneti bozmadan isteklerini yerine getirebildiği, yani uzmanlaştığıdır.

E5’in durumu ise biraz daha farklıdır. Kişinin kurum bakımı öncesi travmasının boyutuna bağlı olarak yurda ilk girişte, yaşadığı bu travmanın dışı vurumu yaşanabilmektedir. Bu durumda, kişinin uyumdan kaçınması söz konusu olabilmektedir (Tambağ & Öz, 2005). Hayata yalnızca yaşamsal faaliyetler düzeyinde bir katılım sağlanan bu dönem, zamanla kendiliğinden ya da psikoterapilerle düzeltilebilen geçici bir durum olarak belirtilmektedir.

²⁴ E5'in bu durumun üstesinden geldiği fakat bu kez de uzlaşmaz hat ile E1'e benzer olarak kurallarda uzmanlaşarak uyum geliştirdiği görülmektedir.

Diğer bir uyum standardı ise 'yerleşme'dir. Yerleşme, kurum tarafından sunulan imkanları bilme, bunları kullanma ve bunlar üzerinden fayda sağlama olarak tanımlanabilmektedir. Bu uyum tipinde kişi dış dünya ile gerilimi neredeyse tamamen azaltmıştır. Bu yolu seçen kişi hem personel hem de kurumda kalan diğer kişilerce hoş karşılanmamaktadır. Personel, kurumun suiistimal edildiğini ve imkanların bu kişiye gereğinden fazla bir biçimde harcandığını iddia ederken, kurumda kalan diğer bireyler ise, dış dünyaya ve idarecilere yönelik kızgınlıklarına bu kişiden destek bulamamaktan yakınmaktadırlar (Goffman, 2016).

“Hocalarla çok tartışırdım. Çokbilmiş bulurlardı beni, bir ikisiyle iyi geçinirdim o kadar. Kimse bilgili olanı sevmez, cahil olsun ister. Yurtta çocukların tek derdi kaçalım, ailemize gidelim, ailemizi bulalım ya da gelsinler beni alsınlar birlikte yaşayalım. Benim okulum güzeldi, ailem gelir giderdi muhtaçlık durumum pek olmazdı. Her şey bir süre sonra bir şekilde gerçekleşirdi o yüzden dönmeyi istemezdim.” (E3, yaş 30, kamu görevlisi)

“Babam 3 seneye hapisten çıktı. Hep yanıma geldi, hep cebime para koydu. Dava devam ediyor diye alamadı beni, sonra da ortamın güzel ben sana bu eğitimleri bu desteği veremem dedi, gelene gidene çocuğumu istemiyorum dedi. O sayede memur da oldum.” (E3, yaş 30, kamu görevlisi)

Kurumun tüm imkanlarını bildiği ve kullandığı yönünde ifadeleriyle E3, “yerleşme” davranışına ilişkin en belirgin örneği sunmaktadır. Görüşmeler sırasında, tüm gezi ve kamp imkanlarını değerlendirdiğinden hatta neredeyse yurt dışına dahi gitme imkanı bulmak üzere olduğundan bahsetmiştir. E3, aynı zamanda bugün ailesiyle görüşen ve uzun dönem aile yanında yaşayan, ailesine yönelik bir gerilimi olmayan tek kişidir.

“Babam bir şeyler alıp satan bir adam. Bir gün çanta satar, bir gün ayakkabı alır onu satar, kemer satar, dükkânlarda günlük çalışır kazanır geçimini sağlardı. Benim

²⁴ Bir yere kapatılmanın sebep olduğu akli dengesizlik olarak psikolojide işlenen bu durum zamanla akut benlik yitimi tanısı da alabilir. Bazı biçimleriyle, tankeritis olarak adlandırılan; uzun süre gemilerde çalışan ve diğer kişilerle iletişimi giderek daha da azalan denizcilerin yaşadığı zihinsel ve duygusal duruma benzer bir seyri vardır.

için daha iyi olacak, yine görüşürüz nasılsa dedi. Ben de sıkılmıştım babamın yanında ayak işleri yapmaktan sevindim, olur dedim.” (E4, yaş 31, çalışmıyor)

E4 bu ifadesiyle farklı bir örnek sunmaktadır. Buna göre E4’ün kurum tarafından koparılması beklenen ilişkiler ağının kurum yaşamının öncesinde çözülmeye başladığı ve kişinin kuruma uyuma hazır bir biçimde geldiği görülebilmektedir. Kişi, kendi refahını düşünerek kurum bakımını “sevinerek” kabul etmektedir. Sykes²⁵, çalışmasında; personelin, koşulları ‘daha katlanılabilir’ hale getirdiğinde kişilerin yerleşme ihtimalini arttırma olasılığının daha yüksek olabileceğinden bahsetmektedir (Sykes, 2007).

“Beni yuvaya bıraktığı için anneme çok kırgın ve kızgındım ama sonradan yanlış yapmadığını anladım. Şu an annem ve üç kardeşimin yanında binlerce başka kardeşlerim de var. Allah vermesin ama günün birinde zora düşersem devletimin evlatlarına iyi bakacağına güvenirim.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

Sykes’in bahsettiği duruma E1’de karşılık buluyoruz. E1, kurum ve dış dünya arasındaki gerilimi tamamen sonlandırmıştır. Ancak yaş ve konum itibarıyla artık kurum bakımından ve imkanlarından fayda sağlayamamaktadır. Bununla birlikte, fayda olarak aynı imkanları kendi çocukları için düşünmüş olduğunu bu görüşmeden görebiliyoruz.

6.7. Günlük Kurum Yaşamı ve Yeni Benlik

Mevzuat ve kurallar, bütünüyle sarılmış ve her saati planlanmış kurum bakımında bir rutine dönüşmektedir. Bireyler bu günlük yaşama uyum sağlarken iç ve dış çatışmalarını da dengede tutmaya zorlanır. Karşılaştığı bir duruma artık dış dünyaya uygun bir yanıt veremeyecek, kurumun yerleştirdiği yeni kültür ve yeni benlikle cevap vermeye çabalayacaktır. Kurum bakımındaki birey, çeşitli kısıtlamalar ve kuşatmalarla eski benliğini kaybederken bir yandan da yeniden bir benlik oluşturmaya başlar. Bu benlik kurumdan ve kurallarından bağımsız değildir. Görüşlerini ifade eden üç görüşmeci, aslında kurumun üç temel unsurunu yansıtmaktadır.

²⁵ Gresham M’Cready Sykes, Amerikalı sosyolog ve kriminolog. New Jersey Eyalet Hapishanesi’nde mahkumlar ve gardiyanlar arası ilişkilere dair yaptığı çalışmalar alana dair öncü bir çalışma olarak kabul edilmiştir. The Society of Captives (çev: Esirler Cemiyeti) isimli eseri ise ‘hapishane sosyolojisi’ alanında ilk eser kabul edilmektedir. Encyclopedia Britannica, Erişim: 17.03.2022, <https://www.britannica.com/biography/Gresham-M-Sykes>

“Günler birbirinin aynısı, oyunlar birbirinin aynısı, hangi gün hangi anne nöbeti devralacak, hangi anne neye izin verir, hangi idarecimizden ne istenir öğrenince biraz daha işler eğlenceli hale geliyor tabii.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

İlk temel unsur kurallardır. Mevzuatlarca çerçevesi çizilmiş, resmi talimatlar ile kurum bünyesine nüfuz etmiş kurallar, kişinin yaşam döngüsünü net bir biçimde çizer. Geçmiş benliğinden koparılmış bireyin bu sayede kurum kurallarına uyma davranışı göstereceği varsayılır. K2, hayatının birbirinin aynısı, bir planın parçası olduğunu anlamış ve sistemin kendi içinde müsaade ettiği açıklıklar üzerinden yeni bir uyum davranışı geliştirmiştir.

“Yurtta arkadaşlarımla anlattığının aksine bana iyi davranılıyordu. Uzaktan geldim diye üzülmürler, ziyaretçin gelmezse kızma gönül koyma, uzakta garipler derlerdi. O bilinçle çok beklemeydim, annelere yardımcı olur, vakit geçirirdim. Arkadaşların söküklüklerini diker, küçüklerin ödevlerine yardım ederdim. Hocalarımla ve anneler hep “herkes senin gibi olsa keşke” derdi. Benimle konuşur bana nöbete getirdikleri çaydan, kurabiyeden ikram ederlerdi.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

İkinci temel unsur, belli şartları sağlayan kişilerin elde ettiği ödüllerdir. Bu şartlar öncelikle sistemin devamlılığına katkı sunan, itaat ve uyum davranışlarıdır. Ödüller, övgü ve takdir içerdiği gibi, aslında günlük hayat için normal olarak görülen ‘çay içme’ ve ‘kurabiye yeme’ olarak da karşımıza çıkmaktadır. Burada bireyin kurum bakımında olmasından dolayı kaybettiği hakkın yeniden kendisine tesis edilmesi ödüdür. Hayner ve Ash’in, “The Prisoner Community as a Social Group”²⁶ makalesinde kişinin bu ödüllerde geçmiş hayatına dair bir bağlantı bulduğu ve kurduğu bu köprü sayesinde uyum davranışlarının daha da arttığı ve kendini iyi hissettiğini söylemiştir. Ayrıca çalışmada, ödül için kişinin özveriyle çalıştığından, adeta bir “fanatik” gibi ödüllerin peşinde koştuğundan bahsedilmektedir (Hayner & Ash, 1939).

“Yurtta yapman gereken tek iş düşünmemek. Aynısını askere gidenler söyler ya öyle. Kafandan tüm düşünceleri, nedenini, niçinini kapatıp bakıcı annenin, ona direktif veren müdürün sözlerini yapacaksın. Yapmazsan mutlu olamazsın, yapmazsan

Prisoner Community as a Social Group”, American Sociological Review, IV (1939) Bir yıl süren araştırma boyunca Washington’da bulunan ve uzun sürelerini cezaevinde geçirmiş ve geçirmeye devam eden kişilerle gerçekleştirilmiş çalışmadır. Çalışma mahkumları bir sosyal grup olarak kabul etmiş, kendi içlerinde ve cezaevi yönetimiyle olan ilişkilerini değerlendirmiştir.

seninle uğraşırlar, hele bir de adın çıktı mı hak edenlerin yerine sen cezayı yersin. Kamplarda, etkinliklerde bir türlü adın geçmez, adın çıkmayacak yani. Bir ismin var zaten, yoksa düşünsene bir problem yaşadığında kim arka çıkar sana? Kimsen yok bu hep aklında olacak. İnsan çok değersiz gibi hissediyor. Böyle çok düşününce insan uykusuz da kalır. Sabah olsun annemin mezarına kaçacağım der sabah olunca vazgeçerdim. Böyle böyle büyüdük işte.” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Sistemin üçüncü unsuru ise cezalardır. Ayrıcalıkların kesilmesiyle başlayan cezalar devamında imkanların da azaltılmasına doğru gidebilir. Katılımcı K1, bahsettiği “isminden başka neyin var” cümlesi mülksüz bir kurum yaşamının da göstergesi olduğu gibi, korunacak ve benliğe dair kalan yegâne şey olarak da kıymetlidir. K1, kurallara uymama, sorgulama davranışları durumunda, diğer kişilerden farklı olarak elde ettiği ayrıcalığının yanında, hak ettiği imkanları da kaybedebileceğini söyler. Sykes, cezanın işlevini yerine getirip getiremediğinden emin olamadığı bir süreçten şu şekilde bahsetmektedir;

“(…) kişinin mahrumiyeti arttığında, kalanları korumaktansa, mevcutta sahip olduğu ve her şeyden mahrum bırakıldığı arasında bir fark görememeye başlar. Bu durumda itaatten ve uyumdan vaz geçer ve isyancı bir benlik üzerinden kendisi gibiler arasında prestij sağlama yolunu seçer.” (Sykes, 2007, s. 52).

K1’in kaçma isteğinde itibar sağlama amacı olup olmadığı belirsiz olsa da kişinin kararlı bir şekilde kurum bakımından kaçmayı düşündüğü ve burada mevcut imkanlardan feragat etmekle kurum kurallarına katlanmak arasında kaldığı ortadadır.

Birey, süreçler ile yeni benliğini ister istemez kabullenmek durumunda kalmaktadır. Goffman bunun sebebinin, dış dünyaya duyulan adaletsizlik ve öfke hissi olduğunu ifade etmektedir (Goffman, 2016). Bu his, kurum içinde kitlenin yönetilmesini sağlayan en büyük etken olan dış dünya ile olan dengeli gerilimi canlı tutar. Elbette bu gerilimin dengesizliği de bireyin kendisini zor bir durumda, yalıtılmış ve yalnız kalmış hissetmesine sebep olabilir.

“Yurtta hayat zor. Size ne sunarlarsa sunsunlar ne yedirip içirseler de memnun olamıyorsunuz. O içinizdeki bilmediğiniz boşluk sizin canınızı sıkıyor. Bu sefer sizin de başkalarının canını sıkasınız geliyor. Ben böyle değildim. Kaç kere kendimi hasta etmeye çalıştım, kaç kere faça attım, kaç kere intiharı denedim, kaç kere okuldan ya

da yurttan kaçtım bilmiyorum. Sürekli tartışır, sabah günaydın diyenle bile zıtlışırdım. Dedim ya o boşluğu çıkarasınız var ve olmuyor.” (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

K9'un “ben böyle değildim” olarak açıkladığı durum aslında kişinin üstüne oturtmaya çalıştığı yeni benliktir. Kişilere bireysel yanıtlar vermeyen bir sistemden cevap bekleyen kişinin içine düştüğü bu durum, bu yeni benliği kazanmanın güç süreçlerinden biridir.

Koruma ve bakım uygulamasını üstlenen kurum, kendisini saygıdeğer bir görevin uygulayıcısı olarak ortaya koymaktadır. Amacı kişinin ya da toplumun korunmasına, gözetilmesine katkı sağlamaktır. Bireyin yerleştirildiği kurumda, maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması beklenir (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Ancak bu ihtiyaçların aileye denk bir hizmet sunması çoğunlukla mümkün olmamaktadır.

“Bir kış ben hastalandım. O sırada kardeşim de tam gün okula gittiği için ilgilenemedi benimle. Çok ateşim vardı, şimdi benzeri kendi evladına olsa kafayı yerdim dediğim bir durumda kimse ilgilenmedi benimle, ilaç verip yatırdılar. Yorgan açılmasın diye sıkı sıkı tutuyordum. Nazlanma hakkım, daha çok hasta olma hakkım, herhangi bir konuda yanlış yapma hakkım yoktu. İşte bunlar değiştiriyor insanı yurttan.” (K5, yaş 45, kamu görevlisi)

K5'in bahsettiği de bir değişimdir. Bu kez fiziksel bazı ihtiyaçlara cevap veren sistemin, ruhsal bazı ihtiyaçlara cevap vermediği görülmektedir. K5'in ifadesinde birey kendisine dair bir sorunla –erken yaşta- baş başa kalmıştır. Kuşkusuz bu durumun da kişiye yeni bir benlik oluşturacağı ortadadır.

6.8. Ziyaretçiler ve İkinci Terk Edilme

Bireyin benliğini tamamen kuşatan bir sistem olan kışla tipi kurum bakımı modeli, kurum dışından gelecek etkilere karşı da kuşatıcıdır. Kurum dışına açılan en önemli kapılardan birisi aile bireyleri ile olan görüşmelerdir. Kurum bakımının ilk günlerinde, kişinin kuruma geliş nedeni de gözetilerek bir tecrit dönemi uygulanabilir. ‘Sosyal İnceleme Raporu²⁷,

²⁷ Sosyal İnceleme Raporu: Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 21. Maddesinde açıklandığı haliyle: hakkında inceleme yapılması talep edilen çocuğun;

hazırlanmasına dek geçen bu süreç bireyin uyumu için değerlendirilmektedir. Ardından bireyin görüşebileceği kişiler belirlenmiş olur ve belirlenen günlerde, belirlenen mekanda gözetim altında bireyler görüştürülür.

“Görüşmeler için büyük bir görüşme odamız vardı. Hocalardan biri gelir başımızda durur, sürekli saati hatırlatır, görüşmenin çoğunu bizden çalar, ana babamıza bizi şikayet eder, konuştuklarımıza karışırdı.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

Bu mahremiyetin yok olduğu ortamda görüşmelerin mesafeli cümlelerle sürdüğü ve bir süredir bir arada olmayan kişiler arasında paylaşımların da bu oto-sansürden etkilenecek şekilde azaldığı anlaşılmaktadır.

“Yıllarca beklediğim annemle yarım saat ancak görüşebildim. Bir torba dolusu abur cubur, kuruyemiş, üstüne sorumlu hocanın sonradan ismimin baş harflerini ojeyle yazacağı bir pantolon, gömlek ve yarım saat. İşte çalışıyormuş, derslerine çalış, devletten iş iste, devletle konuş sana iş versin başka türlü olmaz diye kuru kuru öğütleri ezberletip gitti.” (E2, yaş 47, kamu görevlisi)

Görüşmeler sırasında keşfedilen bir diğer durum ise kişilerin yurda girişlerinin ardından gelen ziyaretçilerin sayısı ve sıklığında zamanla meydana gelen azalmadır.

“Yurtta en zor anlar görüşmelerdi. Çoğunun bir tanıdığı, uzak akrabası bir şekilde gelir, görüşme odasının anahtarı bulunur, açılır, oraya geçerdi arkadaşlarım. Benimse başlarda gelen annem hiç gelmez oldu. Biz kimsesi olan ama gelmeyenler başka işlerle oyalanırdık, boğazımızda düğüm olurdu.” (E2, yaş 47, kamu görevlisi)

“Ziyaretlerin sıklığı zamanla daha da azaldı. Artık mektuplaşıyorduk daha çok. Diğer çocukların aileleri gelip gidiyor, hatta onlarla tanış oluyor, bazen yakın bile çıkıyorduk. Başkalarının ziyaretçisini bekler oldum bu sebeple.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

doğumundan başlayarak geçirdiği gelişim aşamaları, fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve moral gelişim özellikleri, ailesinin toplumsal, ekonomik ve kültürel durumu, aile bireyleri arasındaki ilişki, okul ve iş ortamı ile boş zamanlarını değerlendirdiği çevre, içinde bulunduğu hukukî durum ve adli mercilerin müdahalelerini gerektiren olaylar, inceleme sırasında uzmanlar tarafından tespit edilen davranışları, suçluluklarına ve topluma uyumsuzluklarına veya korunmaya muhtaç olmalarına neden olan etkenler hakkında bilgiler içeren rapordur.

“Halam ve dayım gelmişti. Burada daha iyi bakıldığıma ikna olunca her hafta gelmek üzere söz verip gittiler. Önce her hafta sonra ayda bir sonra da daha seyrek...” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

“Tanıştığım çift benimle çok ilgilendi, beni çok eğlendirdiler. Oyuncak dahi almışlardı. Birkaç hafta daha devam etti bu süreç. Sonra birlikte pikniğe gittik. Orada kızları olduğunu öğrendiğim bir ablayla tanıştım. Beni sevmeyi, kuytu köşede bana hep kötü davrandı, sert sözler söyleyip kollarımı sıktı. Ağlamaya başladı. Koruyucu ailem olmak istediğini sonradan öğrendiğim çift gelip beni dinledi, sakinleştirdi. Birlikte tekrar yurda gittik. Beni bıraktılar ve üzülmememi söylediler. Ama üzüldüm çünkü ne onların bana bakışı eskisi gibiydi ne de buluşmalar artık o sıklıkta gidiyordu. Bir süre sonra da durdu, kolej sınavlarına hazırlanacağı seneydi, herkes umutluydu, ben harap olmuştum ağlamaktan. Kardeşlerimi göremiyordum, annemi göremiyordum. İki kişi geldi hayatımla oynadı. Bir kızlarını alt edemediler, benim canımdan can götürdüler. Kendimi değersiz, anlamsız hissetmişim.” (E9, yaş 30, kamu görevlisi)

Katılımcıların büyük çoğunluğunun ifade ettiği bu durum, belirgin örneklerle sunulmuştur. Bireyler kuruma adapte oldukça farklı bir kültüre ait olduklarını hissetmeye başlamışlardır. Örneğin; babası çiftçiyken ona yardım eden, sonradan kurum bakımına alınan çocuğun artık toprakla ilgilenmek istememesi, köy ortamında yaşamakta zorlanması ve babası tarafından “sen artık burada yaşayamazsın, şehirli olmuşsun” denilerek dışlanması buna bir örnektir. Kurum bakımıyla birlikte aile ile olan ilişkilere üçüncü bir kişi dahil olur. Goffman, bu kişiyi “aracı” olarak tanımlar (Goffman, 2016, s. 152). Aracı, tüm yönlendirmeleri ve işlemleri yapan ve yeni ilişkileri kuran kişidir. Kişinin yakınıyla ilişkilerini düzenler ve kopan bağların yerine kendisini tanımlamaya başlar. Bakım personeline, meslek çalışanlarına “anne” veya “baba” olarak sesleniş buna bir örnek gösterilebilir. Kişinin yakını, zamanla yabancılaşmaya başlar ve onun “emin ellerde” olduğuna inanmaya meyilli hale gelir. Benzer biçimde, anlattıklarını tek düze öğütlerle karşılayan, bunu onun iyiliği için yaptığını iddia eden ve kurum bakımında olan kişinin ‘özgür ve ayrıcalıklı’ gördüğü dış dünyada yaşayan yakınının bu yaptığı ‘ihanet’ olarak görülmektedir. Bu kapsamda, bu ziyaret süreçlerinin ilişkileri sağlam tutması beklenirken daha da koparması olası hale gelmektedir. Yukarıda birkaç örneğini gördüğümüz “tekrar terk edişler”in bir sebebi de bu yabancılaşma süreçleridir

denilebilmektedir. E8, kuruluş bakımından çıktıktan sonra ailesini bulma ve tekrar terk edilme sürecini şöyle anlatmaktadır;

“(...) adresi bulduğumda akşam olmuştu. Çaldım kapıyı, elinden tutan bir çocukla bir kadın açtı. Söyledim, ‘sus sus’ dedi. ‘Sen ilerideki caminin arka tarafına git ben geliyorum’ dedi. ‘Abla sen çocuğu bak, ben 10 dakikaya geliyorum’ dedi komşusuna. 22 yılı 10 dakikaya sığdıran bu kadın benim annemmiş.

Zor durumdaydım, ne desen haklısın mecburdum dedi. Ben seni suçlamıyorum, kendi ayaklarım üstüneyim beklentim yok senden. Görmeye, tanışmaya geldim dedim. Babamın olduğunu ama benim doğmam sebebiyle ayrıldıklarını falan söyledi. Param yok olsa verirdim dedi. Tekrar istemediğimi söyledim. Bir daha görüşsek benim için daha iyi olur dedi. Ayrıldık. Gebze otoparkından bazen yürüyerek bazen koşarak geldiğim bu yoldan o 29 Ekim günü yağmurun altında sırlıklam olarak geri döndüm. Sonra birkaç kez daha gittim, açıkçası para istedim, şantaj yaptım, o bana anne değil düşman gibi geliyordu yaptıklarının üzerine okuldan mezun olunca daha da gitmedim.” (E8, yaş 41, satış danışmanı)

6.9. Yoksunluğun Ortaklığında Birliktelik

Kurum bakımının en belirgin özelliği büyük bir grubu bünyesinde barındırma zorunluluğudur. Büyük grupların sorumluluğu ve idaresi ise sistemin diğer noktalarda açıklar verilmesine yol açar. Kurum bu açıkları, sistemin genelinin sağlığı adına göz ardı edebilir. Bu eksiklerden birisi de hem maddi hem de manevi olarak karşımıza çıkan yoksunluklardır.

“En sevdiğin kişinin bırakması, gitmesi çok fena. Bütün güvenini, hayatını altüst eden bir şey. Sinirli, ağlak, bencil olursun ya da benim gibi sessiz, muhatap olmayan biri olursun. Bir yetişkinin iyi bir yetişkin olması, çevresine faydalı olması için çocukluğunda güzel anılar yaşayıp geleceğine onları bırakması gereklidir. Bizde o olmadığından, olması mümkün olmadığından davranışlarımız hep biraz tuhaf gelir dışarıdakilere. Korkularımız vardır, geçmişimizden kopamayan düşüncelerimiz, içinden çıkamadığımız mücadelelerimiz ve hiç bitmeyen yalnızlığımız. Umut ve ümit duyguları ise çok önceden kaybolur.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

“Sınıfta okuma yarışı yapılmıştı. Hiç unutmam, insan nasıl unuttur o günü. Birinci olmuşum hem de bayağı zorlu bir yarışma yapmıştık. Hediyesi aldım, yurda doğru gittim, sonra kime anlatayım diye baktım, baktım, baktım kimsenin beni anlayacağını düşünmedim, kimseyle sevincimi paylaşamadım. O sırada annem lazımdı yanımda, düşündükçe o günü gözlerim dolar.” (K5, yaş 45, kamu görevlisi)

Manevi bazı yoksunluklardan bahseden K2 ve K5’te görülen en belirgin durum bir aileye duyulan yoksunluktur. Özellikle K2’nin durumu ifade ediş şekline dikkat edildiğinde kişinin cümlelerini “biz” öznesi ile kurguladığını görüyoruz. Bu ifade biçimiyle, durumun kendisine özgü bireysel bir olay olmadığını aksine bu ortak kaderi yaşayan bir topluluk olduğunu ve herkesin benzer durumda olduğunu ifade etmek istemektedir. K5 ise yurt geçmişinde diğerlerinden farklı ve özel olduğunu hissettirecek bir olayı yaşadığını düşünerek, bu durumun tam aksi yönde tek tipleştirici bir kuruluştaki kendini yoksun hissetmiştir.

“Yerli malı haftası denildiğinde bir hafta önceden hastalık provalarına başlar, o gün ne yapar eder okula gitmezdim. Çünkü hem bize yurttan ayrıca yiyecek veremezlerdi giderken hem de verdikleri bir şey olursa diğer yurt çocuklarıyla hep aynı olurdu.” (K6, yaş 31, kamu görevlisi)

Katılımcı K6’nın bahsettiği maddi bir yoksunluktur. Bu yoksunluk birden fazla kişinin bir arada yaşamasının maddi kaynak sorunu yaratabileceği gerekçesiyle rasyonalize edilmektedir (Goffman, 2016, s. 57). Benzeri biçimde çeşitli kısıtlamalar, görüşme engelleri ve toplu hareket edişler de ‘güvenlik amaçlı’ olarak rasyonalize edilebilmektedir.

“En büyük eksikimiz sevgi ve kabullenilmektir. Sağ olsunlar yurttan çıkınca da bunu esirgediler. İşte bu bizi birbirimize mecburen bağlayan görünmez bağıdır.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

“Yokmuşum gibi davranılan yıllardan sonra başka bir sınıftan yurttan kaldığını bildiğim bir ablayla tanıştım. Bana en güzel şeyi öğretti: hayal kurmayı. Böylece kötü giden eğitim ve yurt hayatı hayallere tutunarak ilerlemeye başladı.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

K2 ve K8 yurt hayatlarında mevcut yoksunluklarından bahsetmelerinin hemen ardından tutundukları arkadaş çevresini örnek göstermişlerdir. Bu arkadaş çevresi de büyük çoğunlukla en sık görüşüp iletişim kurdukları kendi yurtlarından kişiler olmuştur. Goffman, kurumlarda benlik oluşturma konusunda “*bir faaliyeti dikte etmek bir dünyayı dikte etmek demektir.*” demiştir (Goffman, 2016, s. 200). Burada kendi benliklerini yitiren bireylerin, yeni ‘dikte’ edilen benlikleri yoluyla bir aradalık hissine sahip oldukları görülebilmektedir. Muhtemelen birbirine benzemeyen özelliklere sahip kişiler, zamanla sahip oldukları bu resmi benlik ve ‘kader birliği’ olarak tanımladıkları bir paylaşım yoluyla bir araya gelmişlerdir. Dışarısının günden güne yabancılaşmakta olduğu, o dünyaya ait dert ve sıkıntıların ise kişinin bireysel gündeminden çıktığı fark edilmiştir. Yabancılaşma, zamanla oraya ait olanlarla aynı dili konuşamamaya ve öfke duymaya dönebilmektedir. K4’ü ziyarete gelen annesi ve aralarında geçen diyalogun bir anlatımı yabancılaşmanın bir boyutunu sunmaktadır.

“Babamın gelip gelmediğini sordu. Gelmiyor deyince de ‘gelmez kim bilir ne cehennemdedir’ dedi. Cehennemde olan bendim, yurttaydım. Ne kadar mutlu olsam da kapalıydım, yoksundum. Üstelik neredeyse annemin her gelişinde kendi iç çatışmalarını, geçmişini, zorluklarını ve benim yurttan olmamın aslında ne kadar iyi bir şey olduğunu dinlemekten sıkılmışım. Tartıştım görüşme odasında, kovdum onu. Hocalarımız müdahale ettiler, bir süre gelme dediler anneme. 1-2 ay sonra tekrar kaldığımız yere döndük. Ben artık eskisinden daha suçluydum onun hayatında, sadece o değişmişti.” (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

6.10. Yeni Yuva, Yeni Aile ve Yeni Kardeşler

Türkiye’de çocuğun korunduğu ve bakıma tabi tutulduğu mekanların isimleri barınma kavramından daha kapsayıcı anlamlar barındırmaktadır. Özellikle ‘yuva’ örneği tam olarak aile

kavramını içinde barındırmaktadır.²⁸ Kurumların, aile hayatıyla sık sık özdeşleşmek istediğini ifade eden Goffman, bunun bir yanığı olduğunu, grup halinde yaşanılıp hareket edilen bu kurumun ancak bir fabrikaya benzediğini söylemektedir (Goffman, 2016, s. 23).

²⁸ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Yuva’yı “Genellikle ailenin oturduğu ev.” olarak tanımlamaktadır.

Bununla birlikte, kuruma bakımındaki kişiler için yaşayıp büyüdükleri bu mekanın yine benliklerinin bir noktasını dolduracağı söylenebilmektedir.

“(...) henüz o yaşlarda devletin çocuğu olmuşum. Önce annemi sonra babamı düşünür, başka hiçbir şey istemem der hiçkırarak ağlardım ilkokul yıllarımda. Bu işin kadını erkeği yoktur, gerçekten ailesizlik çok zor, çok güç. Uzaktan teyzem gelir giderdi başlarda ama türlü bahanelerle ve aile içi hesaplaşmalarla o da 12-13 yaş gibi terk etti beni. Benim gibi yurtlulara sorduğunuzda asla tek bir terk etme hikâyesi anlatmazlar, birkaç tane vardır illa. Aile bir, akrabalar iki, iş arkadaşları, komşular falan bunlar da üç. Yurtta olan herkesin ortak noktası istenmeyen ya da fazlalık olan olmaktı. Bunlar sadece çocuklar değil, şehrin fersah fersah uzağında olan yurdumuzun çalışanları da bir şekilde çevrelerince hatta ailelerince istenmeyerek sürgün yemiş ya da kendini sürmüş insanlardı. O yüzden hepimizin bir ortak noktası vardı.” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

K1'in sözünü ettiği durum bir 'tekrar terk edilme' örneğidir. Görüşmenin bu başlıkta incelenmesinin sebebi, bu durumun kişinin yaşadığı yeri yuva olarak benimsemesini sağlayacak kırılma noktalarında durmasıdır. Bu durumu “ortak nokta” olarak tanımlaması hatta bu ortaklığa kurum çalışanlarını da dahil etmesi kabullenişin göstergesidir.

K1, terk edilme durumuna diğer bireylere göre daha geniş ve kapsayıcı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Anlatımında kendi deneyim ve çıkarımlarından da bahsetmiş ve yurt çalışanlarının da aynı koruma altında bulunan çocuklar gibi toplumdan izole olduklarından söz etmiştir. Goffman, kişilerin zamanla personelle benzeştiğinden ve bu benzeşimin, kişinin kurumu kendi gibilerden oluşan ve kendi gibiler tarafından yetiştirilen bir yer olarak benimsemesini sağladığından bahsetmektedir (Goffman, 2016, s. 74). Kurum bakımının amacı, bireyin bakımını tamamlayıp koruma ihtiyacının sona ermesinin ardından dışarıdaki topluma dönmesini ve toplumun beklediği sosyalizasyon sürecine uygun bir süreci devam ettirmesidir. Ancak kişi eğer kendini yetiştirenlerin de kendisi gibi “sürgün, sürülmüş” olduğunu düşünürse normal hayata dair alacağı örneğin de yine bu kişilere benzemesi olasıdır. Bu iki olguya ışık tutar. Bunlar, kişilerin aile yapılarında da gördüğümüz yurt kültürünün devamlılığı ve kendine benzer gördüklerinden oluşturduğu çevre dolayısıyla “sosyal kapanma” olgusudur.

Aynı mekanda bulunan kişiler bir aile oluşturmaz. Bununla birlikte, aynı mekanda benzer yaşam rutinine, zorluklara hatta yoksunluklara sahip olmak vb. durumlar aralarında herhangi bir kan bağı bulunmayan kişiler arasında tümüyle aileye benzer bir yapıyı ortaya koyabilmektedir.

“Annemi ya da akrabalarımı görünce artık rol yapmaya başlamıştım. Söylediklerimin yarısı duygusal yalanlardı. Fark ettim ki onların da aslında benden aşağı kalır yanları yok. Borç isterler de bahane söylersem yüzleri düşer, markette 5 lira çıkışmayınca isterim yüzleri düşer. Benzer şeyler hep, ufak bir özveriye dahi tahammülleri yok akrabalarımın. Bunu anladıktan sonra zaten insan o akrabaların yerlerini kendi dostlarıyla doldurmaya başlıyor.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

E7, zihinsel yapısında kodladığı haliyle aradığı aileyi kendi akrabaları arasında bulamamıştır. Aile kavramına değil, ailesinin kendisine yabancılaşmış olan bu birey bu kez zihnindeki kavrama en yakın tutarlı birlikteliği aile olarak kabul etmiştir. Bu yeni aile kavramı ise paylaşımlarının tümünü gerçekleştirdiği, kurumda kendisiyle aynı hayatı paylaşan kişilerdir.

“Anne- baba ya da bir gelen olur umuduyla hep sorardık ablalarımıza. Onlar da geçiştirir, bekle gelir belki, derlerdi. Arada darlanır ağlardım. Gece değil ama akşamları güneşin battığı zamanlar çok zor gelirdi. Gece hayallere dönüşür beklentiler, olsa nasıl olurdu acaba diye düşünür dururduk. Sonra o hayaller arkadaş ortamında değişir, çok param olsa ne yapardığımıza kadar gider bize geçici unuttururdu üzüldüklerimizi. Hayallerimizden çoğu gerçekleşmese de biz iyi çocuklar olarak yetiştik. Sadece şanssızdık ve talihsiz hatalar yapıp zarar verdik en çok ta kendimize. Yurt bizim ailemiz oldu, idareciler anne baba, arkadaşlar kardeşlerimiz.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

“Ben o küçük yaşla ortamı anlamaya çalıştıkça dedim ki ne çok benim gibi çocuk var. Kimi annesini babasını hiç bilmeden terk edilmiş, kimisi aynı benim gibi şiddet görmüş, kiminin daha vahim hikâyeleri var yanında ağlamaya utanırsın. Boşanıp bırakmışlar mesela, hiç çocuğa soran onu gören duyan olmamış. Zaten aileler bir şeyler yaşadıklarında çocuklarına karşı kör sağır dilsiz olurlar. Oysa çocuk her

tartışmada daha bir içine çöker. Daha da büyüdükçe daha iyi anladım bizden daha binlerce varmış. Parti kursam meclise girerim.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

K8'in bahsettiği süreçler ise ziyaretine hiç gelmeyen aile üyelerine yöneliktir. Görüşmeci bu kez kendi arkadaşlarının dertlerini, sevinçlerini paylaşarak ve onları birer aile bireyi olarak tanımlayarak bu boşluğu doldurmuştur. E7 ise birlikte kaldığı arkadaşlarıyla birlikte ortak bir kadere hatta ortak bir dış dünya nefretine destek vermektedir. Bu öfke ve adaletsiz dünya kalıbı, kişilerin birbirine bağlantısını güçlendirmektedir. Kişiler, salt arkadaşlığın yanında daha farklı bir bağlantıyı ve bağı kendilerinde bulmaktadırlar. Goffman, bu bağlantıyı “*tek bir birim olarak yönetildiklerini hissederler ve güçlü bir ortak kader anlayışına sahip olurlar*” biçiminde ifade etmiştir.

Küçük yaşta kurum bakımında kalmaya başlayan K6, kendisinin ısrarı üzerine annesinin onu kalıcı olarak yanına aldığı bir dönemden bahsetmiştir. Yedi aylık bu sürenin sonunda kurum bakımına tekrar geri dönen görüşmeci bu dönemi şu şekilde anlatmaktadır;

“Kömürden zor nefes alınan bir sokaktan yürüyerek bir gecekonduya girdik. Burada yaşadıklarımı anlatmayacağım. Çok fazla yokluk, çok fazla imkânsızlıklar ve anne düşüncesinin hayallerdeki gibi olmadığı gerçeği ile tanıştım. Yedi ay kaldım annemin yanında. Okula yazdırılmadığım gibi mahallede de bir tartışmanın içinde kaldım. Tehditler iyice belirginleşince annem tekrar yurda verdi beni. Dersimi aldım, sustum. Annem, “ömrüm çürüdü gitti, yorma beni, sen buranın olmuşsun, benim hayatım ağır geldi sana” demişti.” (K6, yaş 31, kamu görevlisi)

Kurum bakımına alınma, bireyin dış dünyayla olan bağlantılarında bir kopmaya neden olur ve kurumun sunduğu resmi benliği, bireye ait olanın üstüne yerleştirir. Kurumun kapısından girdiği andan itibaren duruma alışma ve uyum sağlama sorumluluğu alması beklenen birey, verilen direktifler ve faaliyetler yoluyla kazanır. Değişim, farkında olmadan gerçekleştiği için bireyde, ‘henüz’ geldiği dış dünyaya uyumda bir sorun yaşamayacağı sanrısı oluşur.

“Bazılarımız bir şeylere sinirlenir, monotonluktan bunalar yurttan kaçardı. Başarısız deneyimlerim olsa da ben hiç kaçmadım. Zaten kaçıp nereye gidilir? Cebinde paran varsa bir şeyler yersin, çevrede oturan yakının varsa evine gidersin, birileri eninde sonunda haber alır, karakoldan toplarlar seni. Böyle çok kişi de yurttan atılmıştır.

Hak eden de oldu tabii, sadece harçlık günü gelip sonra tekrar kaçanlar çoktu. Çıkarılınca bu sefer gizlice yurda girmeye çalışan da çok oldu.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

K2, bu sanrıyı ve tekrar geri dönüşleri anlatmıştır. Burada önemli olan diğer bir nokta ise görüşmecinin “zaten kaçıp nereye gidilir?” sorusudur. Bu kişinin kendisine dış dünyada sürekli bir açık kapısı olmadığı telkininin bir sonucudur. Kurum sakinleri, kendilerine bir konfor alanı oluşturan kuruma ve onun kurallarına zarar verenlere karşı da tepkilidir. Görüşmecinin “(atılmayı) hak eden de oldu” cümlesi bu kızgınlığı gösterir. Sunulan sosyal hizmet modeline bağlılık, görüşmeciler arasında sorgulanan bir durum olsa da kurum kurallarının ve kültürünün devamının gerekliliğine dair genel bir inanç söz konusudur²⁹.

6.11. Personelle Olan İlişkiler

Kurum bakımı, iki temel farklılaşmış rolleri taşıyan grubu bünyesinde barındırmaktadır; bir süre için kurum bakımına alınmış kişiler ve personel. Kurum bakımı altına alınan bireyin gayri resmi rolü, kurum içinde kendisine çizilmiş sınırları test etmek ve dayatılan benliğe uyum seçeneklerini gözetmektir. Personel ise, resmi dışsal teşvikler vererek kişinin sadakati ve benliği üzerinde bir kontrol sağlamayı amaçlar (Goffman, 2016, s. 194). Bu iki grup için çatışma esastır. Gizli ya da açık bir şekilde yürütülen bu çatışmaların temelinde ise personelin kitlenin yönetimini sağlayabilme amacı yatmaktadır.

“(...) kaçan vardı bir tane. Geri almadılar sonra duydum arkadaşlarında yatmış, kalkmış uzun süre. Sonra bir yerde iş mi buldu yoksa başına bir şey geldi yurda tekrar girdi de başka ile mi yolladılar hatırlamıyorum ama geri dönmemişti. Benden 5-6 yaş büyüktü ona rağmen son seneme kadar “duydunuz mu Necla geri dönecekmiş” diyalogları dolandı durdu. Müdürümüzün hatasıydı, isterse defalarca kaçsın o çocuğu geri almalıydı. Bir düşün kendi çocuğu olsa ve evden kaçsaydı almayacak mıydı? Alacaktı. Ama biz yurtta kalanlardık onlar da sayemizde iş bulup çalışanlar. Bir ev aile ortamı olduğu iddiası hep vardı ama gerçekler öyle değildi.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

²⁹ Kışla tipi kurumlarda gruplaşma, ahbaplık ya da klik oluşumuna dair bir makale için Yanos Philip T., Knight Edward L., Roe David. Recognizing a Role for Structure and Agency: Integrating Sociological Perspectives into the Study of Recovery , Springer; New York: 2007. 407–443

K2 de grubu benzer biçimde ikiye ayırarak tanımlamıştır. Elinde imkan ve yetki olan grubu, yani personeli, “sayemizde iş bulup çalışanlar” olarak tanımlamıştır. Kurumun kendini tanımlarken resmi olmayan bir biçimde kullandığı ebeveyn rolünün, sahte olduğunu ve bunun gereğinin yerine getirilmediğini söylemiştir. Alvin Gouldner, bir iş yerinde çalışanların kurumdan, iş akdinin parçası olmayan beklentilerinin incelendiği örnek olay çalışmasında, “kurumun toplumsal düzenlemeleri, üyeye dair tümüyle kapsayıcı bir anlayış geliştirir ve bu onun yalnızca üye olarak değil, bunun arkasında insan olarak da kabul edilmesine dair bir anlayış beklentisi oluşturur.” demiştir (Gouldner, 1992).

“Bazen çok sevdiğimiz, anne-baba dediğimiz insanlar haklı-haksız sinirlenir bize ‘anasının avutamadığı babasının büyütemediği’ derlerdi. Baştan anlamadığım –ama kötü olduğunu bildiğim- sonradan çok kırıldığım bir sözdü bu. Hiç unutmadım.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

“(…) çocuğun çocuk olduğunu unutmuş insanlarla muhatap oluyorduk. Genellikle bu çalışanlar ya yeni başlamış olurlar- ki bunların da yetkisi, sorumluluğu olmaz- ya da öğretmenlikten ayrılmış hala öğretmenlik taslamaya çalışırlardı.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

Tüm bu kötü tecrübelerin altında da kurumun iki farklı gruba dayalı olması ve bu gruplar arasında keskin bir fark oluşu yatmaktadır. Personel için kurum bir hizmet alanıdır ve karşılığında maddi bir gelir elde ederler. Kurum bakımında kalanlar içinse bu mekan belirsiz ve muhtemelen uzun süre kalınacak bir ev alternatifidir. Onlar için başka bir şans yoktur ya da var olan seçenekler bu seçenektan daha iyi değildir. Mevcut ortamlarda kişinin sembolik olarak anlam yüklediği eşyalar, duygular, birliktelikler, fikirler küçük görülebilir; geçmiş hayatında muhtemelen kendi dışında gelişen olaylar kaynaklı başarısızlıklar sebebiyle, personelce de kronik başarısız olarak görülme riski taşır. Bu durum bireyi, sürekli yanlış yapmaktan ve eleştirilmekten korkan, etrafı sürekli inceleme ihtiyacı duyan biri haline getirebilir (Goffman, 2016, s. 47-49). E7, K8 ve K10 bir grubun süreğen hayatına mesai saatleri içinde dahil olan personel grubunun kendilerinde bıraktığı izlenimi şu şekilde anlatmıştır;

“Bir yüzüme gülen olsa sevinir sonra dertlenirdim. Benim yüzüme gülen kişi mesaisi bitince kalkıp gidecek. Burası onun için bir iş yeri. Ben ne kadar ev sansam da...”

(E7, yaş 40, kamu görevlisi)

“Bizim de annelerimiz vardı belki, yıkayan besleyen uyutan hastalanınca başımızda duran ama mesaisi bitince de giden. Anne – babalık saati akşam gelince bitiyor herkes kendi evine gidiyordu. Bu duygu çok garipti o sebeple belki de sevmiyorum güneşin battığı saatleri.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

“(…) çünkü babam, amcalarım, teyzelerim, dedem, anneannem, halam, eniştem bu saydığım insanlardan kimse gelip ziyaret etmemiştir. Durum böyleyken orada memur olan, hafta sonları izinli olmalarına ve kan bağımız olmamasına rağmen bizlere destek olan uzmanlarımız, müdürlerimiz, öğretmenlerimiz bizlere sahip çıkmışlardır, bize güvenmişlerdir.” (K10, yaş 31, kamu görevlisi)

6.12. Kurum Bakımının Sona Ermesi ve Ayrılma Süreçleri

Türkiye’de alanla ilgili mevzuat incelendiğinde, ‘muhtaçlık’ durumunun devam ettiği sürece, maddi-manevi rehabilitasyon sürecinin de devam etmesinin esas alındığı görülmektedir.³⁰ Kanun maddesine 1988 yılında eklenen madde ile bireylerin kurum bakımından sonra da takip edilmesi ve desteklenmesi süreçlerine başlanmıştır (2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Kurum bakımı, kişinin ayrılışının ardından, burada kazandığı yaşam standartlarını devam ettirmesi yönünde rehabilite edilmiş olduğu iddiasında bulunur (Goffman, 2016, s. 81). Ancak burada kodlanan yeni benlik aslında kişinin kurum bünyesinde kurallara ve direktiflere uymasını, kabullenmesini amaçlamaktadır. Kişi, kurumdan çıktığında yapacaklarına dair pozitif hayaller kursa ya da gün saysa da bu zamanın yaklaşmasıyla birlikte çoğu zaman kaygı oranı artmaktadır (Goffman, 2016, s. 81). Bu durumdan kaçınmak için ise kurumda bir süre daha kalmanın yollarını ararlar.

³⁰ Bu alanda iki önemli mevzuattan söz edilebilir: 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 2828 Sayılı sosyal hizmetler kanunu. Kanun metinlerinin tanımları ve koruma biçimlerini takdimiyle başlayan süreç ilerleyen yıllarda, çocuğun korunması, bakımı ve rehabilitasyonu ile kurum bakımının ardından takibi ve desteklenmesi de maddeler arasında yer almıştır.

“Fark ettik ki birçok arkadaşımız evlerini birlikte tutmuşlar. Ya biz hiç büyümüyorduk ya da bu aileden kopup yeni bir hayata atılmaktan korkuyorduk. İnsan kardeşinden kopar mı? Yuva olsun yurt olsun bunlar bizim için binadan ibaret değillerdi, evimizdi, köyümüzü, memleketimizdi. Birlikte uyumaya, yemeye, gezmeye, ağlamaya öyle alıştık ki başkası gelmezdi aklımıza. Her gün kaçma planları yapsak da yurttan çıkarılacağımız gün yaklaştıkça panikletiyordu bizi. Burada yaşlanmanın bir yolu yok mudur diye düşünürdük. Memur olabilmek için mahkemeye yaşını büyütenleri görüp, yaşımızı küçültelim derdik.” (K6, yaş 31, kamu görevlisi)

“Yurttan 20 yaşında çıktım. Biz kızlara tanınan bir haktı. Gidecek bir yerim olmadığı için değerlendirdim. Aslında defalarca gitmek için çabaladım ama nereye gidecektim. 2006 yılında memurluğum geldi. Bir süre daha yurttan tuttular sonra yurdun son iki senesinde hazırladığım çeyizimi de alıp çıktım.” (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

K4'ün son iki senesinde hazırladığını ifade ettiği çeyiz sorulduğunda, *“sürekli hayaller kurduk ama öyle Paris, Londra gezmek değildi hayallerimiz. Evlenelim, barklanalım falan... Çeyizi olmadan kurum bakımından çıkan pek yoktur hatırladığım.”* demiştir. Kurum bakımının algılanış şekline dair bir ipucu veren bu söylem, bize sürecin yaşamın bir dönemi olarak algılandığını göstermektedir. Kişi, eski yaşamına, varsa ailesine yoksa özgür olduğu dünyaya kavuşmayı değil de işe başlamayı ya da evlilik yapmayı hayal ettiği bir hayata devam etmektedir.

Dışarı çıkışın ardından, dış dünyada yaşayanlara çok normal gelen şeyleri yapmaktan zevk alır. İsteddiği zaman dış almak, yalnız başına yemek yemek, dışarı çıkıp gezebilmek ve istediğinde geri dönebilmek vb. aktiviteler kurum bakımında yaşamını geçirmiş bir kişi için lüks sayılabilecek eylemlerdir. Bu duruma bakarak bireyin asla geri dönmek istemeyeceği düşünülür, muhtemelen kurum bakımından yeni çıkmış kişi de bir süre böyle düşünecektir. Bu durumla ilgili olarak Goffman, kurum bakımına geri dönme isteğini, kurum tarafından muaf tutulan sorumluluklar sebebiyle olduğunu ifade eder.

“15'imde çıkmayı kafama koymuştum. Kurallar, ilişkiler ağır geliyordu. Giriş saatleri, etkinlikler yetersiz, kısıtlanmış hissettiriyordu. Şimdi 30'umu geçtim.

Çıktığım günden bu yana tatile falan gitmişliğim neredeyse yoktur. O zamanlar yılda bir kere, bazen de denk gelir iki kere giderdik uzak illere tatillere, denize. Yaptığımız pikniklerin sayısını hatırlamam. Hep derdim çıkayım hafta içi çalışırım hafta sonu hemen tatile.” (E10, yaş 46, kamu görevlisi)

Kurumdan yana şikayetçi olunan birçok durum, çıkış evraklarının tamamlanmasıyla birlikte unutulmaya başlanır. Sorumluluklardan yana yükler arttığında ise kişinin hayatının önemli bir zamanında yer alan kurum iyi yönleriyle tekrar hatırlanır (Haan, 2000). Birey, dışarıda yaşamaya dair alışkanlıkları edinmemiş, kaybetmiş ya da alışkanlık edinme yetisini kaybetmiştir.

“Liseyi de bırakıp yurttan çıktım. İlk gece dışarda yattım, çok zor geldi. Sabah yurda gittim, girmek istedim izin vermediler. Çocuklardan birkaçına dedim müdüre söyleyin kapıyı açsın diye. Söylemişler yanına çağırды beni. Resmi olarak kalamazsın dedi, hocam sizi çok severdim ama beni öldürmek istiyorsunuz dedim, küfür de ettim. Attılar beni dışarı, yanıma da ekmek arası bir şeyler yapıp verdiler” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

“Hep güvencem olduğunu düşünüp evim dediğim yuvamdan ayrıldığımda yine tek kalmıştım. Hayatın acımasızlığına tek kalmıştım. (...) kendimi güçlü hissettiğim yurdumdan ayrı, tek başıma (...) İlk maaşımı aldım, ne yapayım bilemedim. Çekip elime aldığımda çok gelen o parayı falana filana yatırınca bir şampuan almaya zor param kalmıştı. Yurttan çıkan ne yapar, dışarıda nasıl yaşanır, kiminle konuşulur, kime güvenilmez öğretilmesi lazım. Benim yıllarım geçti halen öğrenemedim. Orası bizim evimizdi, yuvamızdı, memleketimizdi, vatanımızdı. Ayrılmanın şoku hiç geçmedi.” (K3, yaş 44, kamu görevlisi)

“Yurttan ayrılırken evimin kapısından çıkmışım da anahtarı içerde unutmuşum gibi hissettim. Sanırım bu size hislerimi daha iyi açıklar.” (K5, yaş 45, kamu görevlisi)

Daha önce de bahsedildiği gibi, kamuda belirlenmiş kadrolara atanma süreci yurttan kişiye kalan önemli bir mirastır. Katılımcıların çoğunun yurttan çıkışlarına dair anlattıkları aradan geçen onca yıla rağmen gergin ve depresif bir karakterdedir. Ancak memuriyete hak kazanmaları ile başlayan süreçten sonrasında anlatımlar sakinleşir ve tekrar düzene girer. Bu

anlamda memuriyeti, kurum bakımında sosyal politika öznesiyle ve mevzuatlarla büyütülen bir yaşamın, tekrar devletin bir koluna dönüşü olarak görmek mümkündür. Aşağıda örneklerini gördüğümüz görüşmecilerin bir kısmı memuriyetlerini beklerken, kuruluştan arkadaşlarıyla, kuruluşa yakın lokasyonda bir dairede yaşayarak bu dönemin etkilerini hafifletmeye çalışmışlardır.

“Evdekilerle durumlar bozuldu. Çıktım 2-3 ay sağda solda, bazı geceler sokakta falan derken -her yurtlunun başa gelirmiş- dayandım yurdun kapısına geri dönmek istedim. Olmadı elbet ama gene destek oradan geldi. Bir ufak harçlık bağladılar memuriyet için başvurumu aldılar. Yine başka bir yurt çevresinden kişilerin evine misafir olarak yolladılar, iş gelene kadar durdum.” (E10, yaş 46, kamu görevlisi)

“Derslerim iyi değildi nasılsa memur olacağım diye mezun olacak kadar okudum. 18’e geldim doğum günümü kutladık, çıktım yurttan. Yurttan çıkınca çok parasız kaldım, yol gösterensiz kaldım.” (E4, yaş 31, çalışmıyor)

“Yurttan çıkınca 3 sene kadar boş kaldım memur olana kadar. Annemin yanına bir iki gittim ama onların da korktuğu gibi yanlarına yerleşme gibi bir talebim olmadı. Hemen yurdun yakınlarında danışacağım hocalarıma da yakın olmak babında bir daire bulduk benimle denk yurttan çıkan kardeşlerimle.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

6.13. Tekrar Uyum Sağlama Süreci

Kurum bakımı, bir kişinin faaliyetlerinin tüm parçalarını planlı ve denetimli olarak yürütmektedir. Bireylerin alışma evresinde zorlandıklarını ifade ettikleri bu süreç, kişinin hayatına nüfuz ederek, onun kendi hayatına yön verecek kararlar almasının, amaçlar edinmesinin önüne geçer. Kurum bakımından çıkışın ardından kişi, uzun süredir kullanamadığı bu yetisine ihtiyaç duyar. Reşit olmadıkları bir dönemde alındıkları kurum bakımında bireyler hayatın bu ve benzer kısımlarına yabancı olarak yetiştikleri kurumdan çıktıklarında tekrar uyum sorunlarıyla karşı karşıya kalacaklardır. Günlük hayatın basit rutinlerine dahi hakim olmayan E10 durumu şu şekilde ifade etmiştir;

“Ben çıktığımda bir eve kira ödendiğini dahi bilmezdim. Boş bir ev bulup yerleşilir gibi geliyordu. Şimdi bile hafiften garip geliyor kira ödenmesi falan. Çıktım, hemen

bana verilen burslarım birikmişimle falan takım elbise aldım. İşim gücüm yok henüz, devletten gelen memuriyete de çok sıcak bakmıyorum az para alıyorlar diye. Takım elbiseyle geziyorum sokaklarda. Ev tutmuş bazı arkadaşlar kurumdan benden önce çıkanlar falan. Onların evinde takıldım bir süre ama her gün eve takım elbiseyle girip çıkıyorum. Giydim yine bir gün elbiseyi, ticaret odası hiç unutmam girdim içeri iş var mı dedim bana göre. Ticaret odası olduğuna göre iş vardır gibi düşünmüştüm. Olmadı tabi ilgilenmediler bile. Sonra büyük, güzel seçtiğim mağazalara falan girip sordum, elbette gene yok. Yavaş yavaş seviye düşürdüm daha az parlak mağazalar, iş hanları, kuruyemişçiler, kebabçılar. En son bir marangozluk işi yapan bir amcanın yanında çalıştım 1-2 hafta. ‘Çalışacağım dedin tüm gün oturuyorsun’ dedi, hakkım olandan azını verdi gönderdi.” (E10, yaş 46, kamu görevlisi)

Katılımcı E1, hem rutin işlerde hem de geleneksel yapıyla ilgili yaşadığı problemleri ifade etmektedir. Kişinin devam eden görüşmesinde kişiler arası ilişkilerde de sorunlar yaşadığı görülmektedir.

“Bir yönlendiren, oku diye ısrar edenimiz yoktu. 18 yaşında yurttan çıkmak için çok erken. Şimdi kampanyalar yapılıncaya görüyorum. Kurumdan çıktın, eğer düzgün bir hayat kurup evlenirsen hayatın kurtulur ama olmazsa bitti. Bir kere evlendin, yürütemedin mi suç yurt çocuğundadır. Hemen üstüne gelirler, suçlarlar koruyanında yok, ev kiralamayı bile bilmeyen yurt çocuğunun mahkemelerde işinin bitirirler.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

“İnsanlarla konuşamıyor, dediklerini emir kabul ediyor hoşlanmasam bile yapıyor, cevap veremiyordum. Bu durum yıllarca devam etti sorumluluk almaya ve bir şeylerin farkına varmaya başlamamla hayata alıştım, parayı öğrendim.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

Kişi, kurum bakımı süresince, kurum yaşamına, ‘uzmanlaştığı’ bir dönemde kurum bakımından çıkarılır. “Küçük dünyanın en tepesinden, daha büyük bir dünyanın en altına”³¹ doğru giden birey doğal olarak şaşkın ve yardıma muhtaç bir durumdadır. Bu durum, kurum

³¹ Erving Goffman, kapatılmış kişinin kurumdan salıverilmesinden sonra bireyin içinde bulunduğu durumu bu şekilde tanımlar. (Goffman, 2016, s. 84)

bakımında kalmış kişilere, özel sektörde de alan açmayı amaçlayan “Nar Taneleri”³² projesinin raporunda, kurum bakımından çıkan bireylerin çoğu zaman öfke kontrol bozukluklarına, depresif ruh haline, özgüvensizliğe ve yabancılaşmaya gidecek bir süreçte evirildiği biçimde tanımlanmıştır (Bozok, 2011).

“Zoruma gitti yurda gitmek istedim, cebimde kuruş yoktu. Arkadaşta kalayım dedim almadılar. Derken bir kahvede sabahladım. İş yerine gittim, orada da kavga çıkarıp o işi de bıraktım. Aile il müdürlüğüne gittim onlar da belge istediler, açım ne belgesi deyip onlarla da tartıştım.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

K9 ise bu yeni dünyaya alışma sürecinde kötü tecrübeler yaşamış ve bunu tanımlarken dış dünyaya olan güvensizliğini pekiştirmiştir.

“Bir tanıdıkla gidip evimi tuttum, eşyayı aldım. O tanıdık evden gitmek istemedi. Kadın başına kalamazsın yalnız, ben burada kalayım bir süre falan dedi. Kavga gürültü çıkardım evden. Tanıdık olsun, yabancı olsun kimseye güvenmemeyi o gün anladım. Ama anladığım bir şey var asla yaşadığın olayı bir saniye bile gizlemeyeceksin. Konya’daki akrabalara ‘kız bana saldırdı, evli barklı adamım kaçtım yanından’ demiş.” (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

“Ailemden babamla da annemle de görüştüm, annem bir ara evlilik programlarına çıktı televizyonda. Kızdım, canım sıkıldı. Sonra orada iyi para olduğunu düşünüp bir boşlukta bende gittim, birlikte evlenecek birini bulmaya çabaladık. Birini bulur gibi olup 1-2 haftaya ayrıldım hep. Sonra babam televizyonda görmüş telefonla aradı kanalı küfretti falan anneme TV’de bizi kovdular oradan. Zaten sunucular falan kamera kapalıyken çok kötü davranıyorlardı yurt çocuğuyum diye bana daha çok bağırıyor, TV’de sürekli yurtlarda kalmış diye ajitasyon yapıyordu. Anneme gider babamla görüşmüyorum derdim, babama gider annemle görüşmüyorum derdim o şekilde de gelir elde ettim bir süre.” (E5, yaş 43, satış danışmanı)

E5, aile yanına geri dönen nadir katılımcılardanır. Aile bireylerinin ayrı olmasından dolayı sürekli yer değiştiren kişi, kurum bakımından ayrılışının ardından tutunacak bir amaç

³² Nar Taneleri: Güçlü Kadınlar Mutlu Yarınlar projesi 2009 yılında başlatılmış ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esrigeme Kurumu’nda yetişmiş kadınlara yol gösteren mentorler vasıtasıyla, toplumsal katılımın ve özel sektörde de meslek sahibi olmalarının sağlanması amaçlanmıştır.

bulamadığı gibi çevresi tarafından etiketlenmeye de maruz kalmıştır. Bu durum, K9'un başına gelenlerden çok farklı sayılmamaktadır. Çünkü bu kişilere olan olumsuz davranışlar, onların 'kurum bakımı' geçmişlerinden ileri gelen damgalamanın sebebidir.

6.14. Damgalanma ve Dışlanma

Kurum bakımına girmiş bireyler tanımlanırken, Goffman'ın tanımı Foucault ve Agamben'den farklılaşmaktadır. Bu fark kişinin kurum bakımından ayrılmasının ardından gelişen süreçlerin de kuramda konu edilmesidir. Kurum, kişinin benliğini soymuş ve ona bünyesinde yaşayan herkesle aynı benliği giydirmiştir. Birey bu yeni benlikle kurum gibi steril bir ortamda var olabilirken, dış dünyada yaşamak konusunda eksik ve acizdir. Başlangıçta yaratılmış olan kuruma özgü kaygı, özel verilerinin yöneticiler ve personel tarafından tümüyle ya da kısmen bilinmesi, hatta kişinin davranışlarının bu süzgeçten sürekli geçiyor olması bireyin kendisine daha fazla acıdığı başarısızlık ortamı yaratır. Kişi maruz kaldığı kültürlenme vasıtasıyla bir kimlik sahibi olur, bu kimliğin avantajlı olduğu durumlar (seçkin bir okuldan mezun olma gibi) kişinin statüsünde "gurur" yaratırken, tercih edilmeyen (rehabilitasyon kurumları, ıslah evleri, hapishaneler vb.) kurumlardan çıkanlar ise damgalamayla ve onun getirisi olarak dışlanmayla baş etmeye çalışırlar (Goffman, 2019). Katılımcılar, bu durumun kurum bakımının devam ettiği süreçte de var olduğunu anlatmışlardır. Dikkat çeken nokta ise durumun dışarıyla temasın sağlandığı noktalarda görülmesidir.

"Okul hayatım kötüydü. Benim hatam da var elbet ama kötü başlangıçlardan ben sorumlu değilim. Grup sorumlumuz kayda götürdü beni, müdür beyle önümde tartıştı benim için. Yurttan çocuk istemiyorum artık, yeter ailelerle beni karşı karşıya getiriyorsunuz, bu çocuklara terbiye veremiyorsunuz dedi. 9 yaşındaydım ne suçum vardı ki?" (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

"Okulda aileli çocuklarda imkânlar çoktu. Bizi aileli olanlarla yan yana oturtmazlardı zaten. Herkesin kitabı varsa biz bir kitabı paylaşırdık. Sonra lisede devlet kitapları vermeye başladı inanılmaz garip gelmişti, kullanılmamış kitaplar bize veriliyor diye." (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

“İlkokul zamanında yuva çocuğu diye adım hemen çıktı. Ya ilk hafta ya ikinci haftada müdürleriydi, öğretmenleriydi pek ilgili davrandılar. Sonra baktılar takip eden, ilgilenen yok, onlar da bıraktılar. Devletin çocuğu imajıyla gelip, tamam abartılacak bir şey yokmuş diye saldılar. En son da ilgisiz olan kuruma olan hınçlarını benim üzerimden çıkardılar. Kitap parası, yemek parası, tebeşir parası çıkmadı ya cebimden dertleri ondandı.” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Bahsedilen durumlar bize kurumun kendine has kültürü olduğu kadar, kendine has bir tarihi ve intibası olduğunu da göstermektedir. Küçük yaşlarda yaşadıkları deneyimleri anlatan bu kişilerin durumları elbette kendi öz iradelerinden ve davranışlarından bağımsızdır. Ancak tüzel bir kişiye ait bu damgaları, kurumca kuşatılmış kişilerin de üzerine yapışan damgalar olarak değerlendirmek mümkündür.

“Kaç müdür gezdim ben okul kaydı için. Kaçıyla kavga etti sorumlu hocalarımız, müdürlerimiz. Araştırsınlar baksınlar, kaç okul kaç yurt çocuğunu kapıdan direk çevirmiştir. Biz yurt çocuğu değildik. Öyle doğmadık, ailelerimiz olmadığı için de yurt çocuğu değiliz. Bize o kadar çok yurt çocuğu dendi ki biz yurt çocuğu olduk. (...) Okula başladığımızda herkesin anne babasının olması çok garip gelmişti. Yurtta hem annesi hem babası olan vardır ama nadirdir dikkat çeker. Okulda dikkat çeken bizdik. Unutulmuş suluk, beslenme çantası, resim çantası için annesi babası gelen çocuklar olur kıskanırdık” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

K8, kendisinin farklı olduğu ve bu farklılıktan hoşnut olmadığı bir durumdan bahsetmiştir. Oysa kurum bakımında kendi gibi kurumda kalanların normal sayıldığı, aile bireylerine sahip olmanın ise farklı olarak görüldüğü bir ortam bulunmaktadır. Bu durum kişinin savunma mekanizmalarını harekete geçirecek süreçleri oluşturmaktadır. Kişinin hayatına dair gerçekler, anlatılmayacak kadar kötü ya da karanlıksa, kişi bunlar üzerinden kendini tanımlamak istemez ve gerçekleri anlatmaktan kaçınır ya da kendi sorumluluğunun olmadığını kanıtlamaya çalışır (Goffman, 2016, s. 166). Teşhir edilme ve yabancıların, karşılık beklemeden rahatça diyaloga girmesi, rahatsızlık veren bir merak ve ihtiyaç duyulmayan ya da talep edilmeyen bir yardım teklif edilişi de damgalamanın sonucunun ve karşı tarafın onu kategorilediğinin bir kanıtıdır (Howland & Rintala, 2001).

“(…) o sırada kimseye demiyorsunuz. Zaten ortaokuldan sonra yurttta kaldığınızı ne kadar geç söylersek o kadar iyi olacağı düşünceyi yerleşmişti çoktan. Öğrenilirse soruların ve aşağılamanın ardını alamazsınız çünkü. Bu anlamda poşet içinde bana kızının elbiselerini vermeye çalışan bir arkadaşın annesi gelir hep aklıma. Almayıp kaçmıştım. Servise binip ağlamıştım, bunlara iyilikte yapılmıyor gibisinden konuşmuş arkamdan.” (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

“(…) çalıştığım yerlerde çokça dışlandım bu sebepten. Hatta çok işyeri değiştirmeme de sebeptir bence kendimi açmayışım. Son gittiğim okulda da müdür biraz zorladı beni konuşup anlatmam için, baktı olmadı uğraşmadı.” (E2, yaş 47, kamu görevlisi)

“(…) yalan söylüyordum babam şu işi yapıyor, annem bu işi yapıyor diye. Onlar devletin özel görevlileri oldukları için sürekli geziyorlar ve çok yoğunlar, bu sebeple ben tek başıma yaşamaya alıştım falan diyordum. Yalanlara inanacak kimse kalmadığında değiştirip devam ediyordum çocuk aklımla.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

Katılımcıların yukarıda bahsettikleri teknikler, bilgi vermemek ya da yanlış bilgi vererek zaman kazanmak biçimindedir. Bunlar, bireyin kuruma dair ön yargılarını kendi bünyesinde topladığına dair örneklerden bazılarıdır. Bununla birlikte, bazı durumlarda birey hakkındaki özel kişisel verilerin, bunları bilen kişiler tarafından önemsizce paylaşılması kişinin damgalanmasının veya dışlanmaya dönüşecek süreçlerin önünü açabilmektedir.

“Müdür beni aldı, sınıfıma götürdü, hocam yurt çocuğudur sizin sınıfa yazdım kolay gelsin dedi çıktı. Orta sıralarda bir yerden başlayan hayatım giderek arka sıralara kaydı, 12 yaşında gözlüğe ihtiyacım olduğu ortaya çıkana kadar öğretmenimi tahtayı göremediğim için yazamadığıma ikna etmeye çalıştım.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

“(…) herkesin annesiyle, babasıyla görüşmesi çok garibime gidiyordu. Hatırlıyorum biraz garip giyinen bir kız vardı. Neden böyle giyiniyor, kendini rezil ediyor falan dediğimde “öyle deme anne babası ayrı onun” dediler. Ben o zaman boşboğazlık edip ilk defa benim babamın kim olduğu bile belli değil, diye cümle kurdum gerisi de çorap söküğü gibi geldi. En pişman olduğum şeydir hayatımda. Belki üniversite hayatımı bu şekilde baltaladım, o strese dayanamayıp çoğu dersi dışarıdan bitirdim,

devamsızlık yaptım. Hocalar da öğrenince yurt çocuğu olduğumu önce ah canım vah canım yapıyorlar sonra adımı “yurtta kalmış olan” a çeviriyorlar. Lisede bir gün dersliğin önünde “hanginizdi yuvadan gelen” demişti de yerin dibine girdiğimi hiç düşünmemişti pek saygıdeğer “vatandaşlık” hocam.” (E8, yaş 41, satış danışmanı)

“Kimisinin daha doğar doğmaz başlamış hikâyesi, kimisinin benim gibi okula başlayacağı çağda. O kadar süre ailemle olmam bile bir şans. Sonra tabi terk edilmiş... En yakının kimdir? Annen baban. Birisi zaten kendi eliyle vermiş, diğeri de bir iki ağlayıp susmuş, yeni hayat kurmuş senin varlığını unutup. Sonra ne oluyor, bu sefer de adını koyuyor millet yurt çocuğu diye hop bir de orada dışlanıyorsun. Bir de üstümüze hırsız, uğursuz damgası yapıyor. Bir süre yalana dolana da alıştık bizi damgalayıp işlerimizi daha da zorlaştırmaları diye ama o da çare olmuyor. İyi niyetli biri zannedip açılıyorsun sonrası yine aynı.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

Sıradan bir insan olarak görüldüğünde takdir toplayabilecek, başarılı görülecek kişi; farklı bir özelliğinin diğer tümünü geri plana itmesi sebebiyle olumsuz anlamda farklı görülebilir. Kişiyi farklılığından dolayı olumsuz davranışlar uygulanabilir. Bu davranışlar yapan kişilerce bir mantığa büründürülebilir (Goffman, 2019, s. 31).

“Yurtlu damgası bugün 38’imde de olsam çıkmadı. Yurttan çıkmış olmak o anlamda pek bir şey değiştirmiyor. Bir düzene de alıştığınız için elbet zor geliyor dışarıda yaşamak, sonra insan ilişkilerinde falan da sorun yaşıyorsunuz. Bir ortama giriyorsunuz orada kim kimin yöneticisi kim kimin altında çalışıyor, o katların arasına nasıl gireceksiniz onu anlamakta da çok zorlanıyorsunuz. Sonra o insanlar memuriyeti hak etseniz de o hakkı hak etmediğinizi savunuyorlar. Bu da eninde sonunda size psikoloji hapları olarak geri dönüyor. Bunun sonu eninde sonunda ailenizin olmamasına ve bir aile ile yetişmemiş olmanıza bağlanıyor.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

Birey kendisinin de diğerleri gibi olduğuna, bir farklılığı olmadığına inanma eğilimindedir. Kişi kendisinin ne olduğuna dair duyguları basit kategoriler eşliğinde (cinsiyet, ırk, yaş vb.) denetler ve o kategoriye ait “normal” olduğu kanaatine erişir. Yine de diğerlerinin kendisini “kabullenmedikleri” ve “denk bir biçimde” temastan kaçındıkları yönünde de bir algıya sahip olur (Goffman, 2019, s. 34).

“Hayatımın 15 senesi yurtta geçmiş, olsun. 30 senesi, 40 senesi belki fazlası yanınızda geçecek ama biliyorum ki bu yapılandırma hala üstümde kalacak. İnsanlar birbirlerini vuruyorlar, kesiyorlar, hırsızlık yaptıkları ortaya çıkıyor, tecavüzler var, hapis yatıyorlar, aramızda geziyorlar... Bu insanlar ne kadar az demek ki, ben kaç yaşındayım birine denk gelmedim. Herkes adıyla sanyla tanıtılıyor. Kimseye katil, hırsız, tecavüzcü diye tanıtılanı görmedim. Bir ben ve buradaki kardeşlerim yurt çocuğu olarak tanıtılıyor. Tek rahatsızlığım bu, içime batan en derin rahatsızlık bu. Çünkü biliyorum ki olay yurt çocuğu olmakla bitmeyecek, çünkü onların gözündeki ben o az önce saydığım tüm suçların ya işleyicisiyim ya da mağduru. Bunu öğrenenin de bakışları maalesef hep aynı.” (K7, yaş 30, kamu görevlisi)

Bireylerin kurum bakımını terk etmesinin ardından dış dünya artık asıl yaşamın aktığı mekan haline gelmektedir. Ancak kurum, bünyesinde yetişenlere, dışarıya dair ayrıntılı bir hazırlık süreci sunmamaktadır. Karma temaslar zaten damgalanmış olduğunu düşünen bireye ‘sahne’ olduğu hissini verir (Messinger’dan Akt. Goffman, 2019, s. 43). Birçok şeyin geçmiş deneyimi üzerinden değerlendirildiği bu sahne, kişinin kendisini sürekli gözetim altında tutmak zorunda hissetmesine neden olmaktadır.

“O yüzden biz yurt çocuğu olmanın tadını sonraları anlayabildik. Bir araya geldiğimiz o bahçeler, dinlediğimiz anlattığımız yaşam hikâyelerimiz, dert dinlemelerimizin hiç kıymetini bilemedik. Şimdi bize ait olmayan bir hayattayız, içlerine almak istemiyorlar, bizim derdimizi dinlemiyorlar. Her kararı kendimiz verip sonuçlarına kendimiz katlanıyoruz.” (K3, yaş 44, kamu görevlisi)

“Bazen sorarlar orada çok dayak, çok taciz oluyor muydu diye? İşte bu benim kalbimi, bu benim arkadaşlarımın kalbini çok yaralıyor. Bir aileli insana sizin evde annen babanı dövüyor mu diye bile sorulmazken bana taciz oluyor muydu diye sormak nasıl olur. Bir iki ceza, dayak olayı olsa da ben sağlam çıktım yurdundan ve bu taciz gibi, toplu dayak gibi nadir olaylardan hiçbirine de şahit olmadım.” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Bireye yöneltilen etiketler, onu kategorilemeye ve o kategoriye uygun davranışlar sergilemesini beklemeye yöneliktir. Bu çabanın asıl amacı, “algılanır hale gelen bireyin, gözden düşmeye müsait biri olmaktan çıkıp gözden düşürülmüş bir hale gelmesi”dir

(Goffman, 2019, s. 45). Kişi, bu sürecin ardından kendisini özel hayatının ihlaline maruz bırakıldığını hisseder.

“Benimle bir arkadaş daha vardı, bir tane de yanımıza buldum. 3 arkadaş ev tuttuk, yerleştik, eşya aldık. Dedim ki tamam, artık hayatını normal düzenine soktun. İşin var, arkadaşların var, çevren var artık herkesle eşitsin. Çalış ekmegini kazan. İnanın biz 3 arkadaş bunu dedik sevindik. Birimizin henüz kurası çıkmamıştı. Ona bile bakacaktık, o bizim manevi çocuğumuz olacaktı, geçinecektik. İşe başlamamın ikinci ayında, kimden duydukları az çok belli, yurt geçmişim olduğunu öğrenmişler. Baştan çekingen bir şekilde başlayan sorular zamanla coşmaya başladı. En son bugün geldiğimiz nokta birisine tanıştırlırken “yurt çocuğu” olarak tanıtılmak. O yaşadığım günler bana şunu anlattı. Yurt çocuğu yalnız, defalarca yalnız hem de.”
(K7, yaş 30, kamu görevlisi)

Damgalanmanın sonucu çoğunlukla dışlanmadır. Özellikle sosyal dışlanmanın aşamalarını görüşmecilerin ifadesinde görmek mümkündür. Bir aileye sahip olma, maddi – manevi destek alınabilecek bir yapıya sahip olma, bunların varlığını içeren bir geçmişe sahip olma, belirgin ve kayıtlara geçirilmiş bir kötü anısı olmama gibi ayrıcalıklardan yoksunluk kişinin damgalanabilir hale gelmesine yol açmaktadır. Bunlara sahip olan kişiler ise, kişiyi tanımaya çalışırken bu mahrumiyetlerin ilgi çekici oluşu sebebiyle zihinsel kategorisinde kişiyi farklı olarak kodlar. Bu durum ‘anormal’ olarak gördüğü kişiyle iletişimini etkiler. Bu etki genelde olumsuz ve tepeden bakacak biçimde olabileceği gibi, acıyan, talep edilmeden yardım vermeye çalışılan bir yapıda da olabilmektedir. (Goffman, 2019, s. 37).

Dışlanmanın kendisini belli eden bir özelliği de kişinin kimliğinin önüne geçen sıfatlardır. Bunlar; ‘sıska’, ‘şişman’, ‘bodur’ gibi fiziksel özellik taşıyan sıfatlar olabileceği gibi, ‘çulsuz’, ‘at hırsız’, ‘hapishane kaçkını’ gibi maddi durum gösteren ve hakarete varan deyimlerden de oluşabilir. Kurum bakımında kalanların ise en sık adlandırıldıklarını ifade ettikleri ‘yurt çocuğu’, ‘yurtlu’ tanımıdır.

“Bizim toplumda arkasında bir vekil, bir müdür tanıdık olması çok önemlidir. Şahit oldum “neyine güveniyormuş anasından babasından başka kimse yok arkasında” sözüne. Bizde o da yok. Önce hikâyemizi dinlerler sonra da kendilerini üstün

görmeye başlarlar. Her yerde dışlanma her yerde “yurt çocuğu” muhabbetleri.”
(E2, yaş 47, kamu görevlisi)

Tüm hallerde kişinin damgalanmış olduğu ve ‘normal’ toplumsal yaşamın bazı bölgelerine girişinin engellendiği ortaya çıkmaktadır. K1, kurum bakımında kalmasından dolayı elde ettiği kamu görevini kaybetmiş ve kendi imkanlarıyla iş bulmak zorunda kalmıştır. Ancak reddedişini “sanki cüzzamlıydım”³³ diye tanımlamaktadır. Bu damga olarak kullanılan bir hastalığın kurum bakımı için de kullanılması çarpıcı bir ifadedir. Toplumun kişiyi dışlamasının derecesini göstermektedir.

“Bir iftira yüzünden daha 5 ayım dolmadan çıkarıldım memuriyetten. Bütün aklımı, mantığımı o an kaybettim. Yıllar boyu uğraşıp didindiğim şey elimden kayıp gitmişti. Başka yerlere başvurduğum. Bir iki derken hepsi kapandı yüzüme sanki cüzzamlıydım.”
(K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Dışlandığı fark edilen bireyin, toplum dışında kalmasının istenmediği durumlarda sosyal politikalar bu kez kapsayıcı bir tavır için çaba göstermektedir. Toplumun kabul ettiği değerlere dahil edilebilme adına, bireyler ortak değerler etrafında özellikle de devlet aracılığıyla toplumla bütünleştirilir (Yuncu, 2005). Toplumsal bağların kopmaması ve grupların marjinalleşmemesi için uygulanan bu durum sosyal politikalar anlamında kamuda işe girme hakkı, sosyal ekonomik destek ödemeleri gibi uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır.

Kurum bakımına yönelik beklenmeyen bir damgalama biçimi de yine görüşmeler sırasında ortaya çıkmıştır. Bu kurum bakımında bulunmayan kişiler tarafından kalanlara karşı ‘muhtaçlık’ fikrinin yarattığı damgadır. Görüşmecilerin bazıları açık bir şekilde muhtaç olarak adlandırılmaktan ve kendileri üzerinden inançları ve vicdanlarını doyurmak amacıyla duygularının sömürülüyor olmasından rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir.

“Başına iyi ya da kötü bir iş gelen hemen yurda gelir, bize gofret, kek, süt dağıtırdı.”
(E8, yaş 41, satış danışmanı)

³³ Cüzzam, kronik ve sürekli ilerleyen bulaşıcı bir bakteriyel enfeksiyona verilen isimdir. Diğer ismi Lepra olan hastalık, tedavi edilmediğinde fark edilebilir ciddi şekil bozukluklarına ve sakatlıklara neden olabilir. Hastalığın ölümcül ve kolay bulaşır olması nedeniyle toplumda yarattığı korku deyim halini almıştır.

“Ben halkın bizi sevdiğine, düşündüğüne de inanmıyorum. Onlardan uzaktayken bir damla gözyaşı verirler kendilerini rahatlatmak için ama çocuklarıyla aynı okula gideceksek aslan kesilirler.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

“(…) koruyucu aile (adayları) gelirdi. Bana da gelen 3-4 kişi oldu ama tutmadı. Kimisine ben ısınamadım kimisi benimle uğraşmaktan çabuk vazgeçti. Vicdanlarını “biz elimizden geleni yaptık” diye aklamışlardır muhtemelen.” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Bu anlamda, kurum bünyesinde yaşayan kişilerin, diğerleri tarafından benlikleri göz ardı edilerek, onların dahil oldukları grup ve bu grubun stereotipleri üzerinden yargılandığı hatta bu sebeple de ondan faydalanmakta bir sakınca görmediği durumu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, kurum bakımında bulunanları, dış dünyaya geri döndüklerinde düşük geçirgenlikli bir toplumsal tabakanın üyesi olmaya zorlamaktadır.

“(…) hepsini geçtim, memur oldum ya! Kullanılmış bir iki kıyafetini getirmiş al sen giyersin diyor. Yahu aynı maaşı alıyoruz. Kullanılmış kıyafetini bana niye getiriyorsun. Bu bile sömürüdür ya. Adam benim üstümden sevap kazanmaya çalışıyor. Defettim gitti. Böyle saçma bir şey.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

“Halam her gittiğimde eline birkaç vesikalık fotoğraf alır, beni baş göz etmeye çalışırdı. Senin şu işini yaparsam bana nasıl bir sevap var bir bilsen derdi. 40’ında 45’inde adamların resimlerini almış gösterirdi bana.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

6.15. Kurum Bakımının Ardından Sisteme Bakış

“(…) düşünürdüm çok geceleri... Yatarken (...) annem kim, babam kim? Onlarla mutlu olur muydum? İstedğim her şeyi alan kişiler mi acaba ailem? Yoksa daha fazlası mı? Annesiyle babasıyla olmak nasıl hissettirir insana diye.” (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

Kurum bakımında bireye yerleştirilen bazı düşünceler ve bazı kültürel parçalar mevcuttur. Bunların birçoğu bireyin kurum bakımına uyum sağlaması için kurgulanmış, az sayıda personelin büyük bir grubu daha rahat yönetmesi için kullanılmıştır. Kurum bir ev, devlet ve onu temsil eden yöneticiler baba, çoğunluğu kadınlardan oluşan bakım personeli ise anne

formunda sunulmuştur. İlk modern örneği 1800lerde görülen bu kurumun mevzuatının hiçbir dönemde böylesine bir kurgulama yer almamıştır. Bununla birlikte, K4'ün aktardığı gibi çocuk yaşta kurum bakımına alınan kişinin bulunduğu çevreyi bu biçimde tanımlamış ve benimsemiş olması da çocuğun doğal ihtiyaçlarından birisi olduğunu ve çocuğun yurt sahnesinde rol model alacağı bir anne, baba fikrine ihtiyaç duyduğu sonucunu göstermektedir.

“Bizim yurttta çokça annemiz ve bir o kadar da babamız vardır. Aralarından hayatımızda etkisi olanı seçer, örnek alırız. Bu hep böyle olur.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

“Devlet iyidir, babadır ama iyi olana. Bir de kötü yanı, sert yanı vardır ki görmek istemezsin. Bize iş verir, yemek verir, yeri gelir düşkün olunca ev verir ama anne kucağı sıcaklığında değil de baba sertliğinde verir.” (K3, yaş 44, kamu görevlisi)

Tüm bu modeller, rollerini oynar ve zaman geldiğinde sahneden çekilirler. Kurum bakımının sona ermesiyle birlikte sona eren bu oyun, kişinin kendisini yalnız, terk edilmiş, ihanete uğramış hissetmesine yol açmaktadır. Daha önce kurumdan kaçmaması, orada yaşını tamamlayana dek kalması ve uyum sağlaması için çalışılan kişi artık bir kere ayrılmış olduğu bu kurum tarafından tekrar kabul görmemektedir. Dış dünya ile kopmaya sebep olan ve o yaşama dair bir gerilim oluşturan kurum bu kez kurum bakımından ayrılan kişilerin maddi-manevi talepleriyle ve tepkisiyle karşılaşmaktadır.

“20 yaşımdan beri çalışıyorum. Daha 2 sene oldu masa başı işe geçeli. Yurt çocuğuyuz ya kimsemiz yok ama aslında hepimiz kardeş değil miyiz? Hepimize yurttan çıkarken bir sorun olursa ara demediler mi? Ya telefon etmiyoruz ya da onlar açmıyorlar, hep tek kalıyoruz. Hepimizi de o memurlukla Türkiye'nin her yanına dağıtıyorlar, bir araya gelemiyoruz. Ben yurttta güzel vakit geçirdim ama devlet için çok bir şey midir bizi bir araya getirse ara ara buluştursa. Bize kötü davrananlara karşı el uzatsa yalnız bırakmasa. Devlet baba değil mi? Kardeşlerim de tümü yurtlu diye dalga geçilenlerdir. Kardeşlerim dağılmış, babama ulaşamıyorum.” (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

“Önce iş bulmayı denedim. Baktım iş bulmak kolay değil, benim düşündüğüm gibi de değil, bıraktım. Bir iki yerde yatıp kalktım, canım sıkıldı. Yurda gittim almadılar. Kapısında yatmaya çalıştım, güvenlik gönderdi. Sabah bir hocam geldi, yardımcı oldu, yönlendirdi ama birkaç defa daha paraya ihtiyacım olduğunda telefonları açmamaya başladı. İntihar düşündüm, hap alayım dedim. Eczaneden hap istedim vermediler. Şikâyet etmekle tehdit ettiler intihar da edemedim. Bize devlet sizin anneniniz- babanız bunlar da sizin kardeşiniz dediler. Ama çıkınca devlet bize yüzünü döndü, para vermedi, ev vermedi, anne-baba bunları yapmaz mı?” (E4, yaş 31, çalışmıyor)

“Benim kardeşlerimin şimdi hepsi intihar aşamasında. Kiminin yurtta yaşamı iyiyse iş bulmuştur, ben bulamadım. Bulup çalışanlar var, memur ol diyorlar. Ama temizlik mi yapayım? Masa başı diyorlar sabahtan akşama kadar oturmak için mi okudum? Biraz toplu para verilse mesela kendi işimizi kursak. Ben mesela diyorum bir bakkal açayım, başına da 900 liraya bir adam koyayım akşam ne kadar kazandı şu kadar kazandım der az az kazanmış olurum. Ama yok işte devlet bize sırtını döndü.” (E4, yaş 31, çalışmıyor)

Katılımcıların anlatımları, kurumun, hizmet süresi bittikten sonra mevzuatta görevi olmasına rağmen takip konusunda eksikleri olduğuna, kurum bakımının amacının ve sağladıklarının tam olarak anlatılıp benimsetilemediğine dair fikir vermektedir. Kurum kişiyi kendisine bağlı kılarak ondan kendisine yönelik bir takım sorumluluk ve görevler beklemektedir (Goffman, 2016, s. 315). Kişinin bu taleplere verdiği karşılık düzeyince kendisine sağlanan imkanlar bir alışkanlığa yol açmaktadır. Bu, benliğini kurumun talep ettiği düzeyde düzenledikçe imkanlara sahip olacağı fikridir. Bu başlarda geçerli bir anlaşma olsa da kurum bakımının sona ermesi bu anlaşmayı da sona erdirmektedir. Bununla birlikte, bireyin alışmış olduğu alışverişten vazgeçmekte güçlük çekmekte olduğu gözlemlenmektedir. Görüşmecilerden gördüğümüz örnekler bağlamında ebeveyn olarak görülen sağlayıcı devletin desteğini kısmen dahi çekmesinin tepkiyle karşılandığı görülmektedir.

“Yurt arkadaşlarımı, onlarla buluşmayı seviyorum. Hepsiyle bir araya gelir ilk bir saat anılardan bahsederiz ama sonra sıkılıyorum. Sürekli devleti kötülüyorlar, bizi başıboş bırakıyorlar, 18’inde kapı önüne koydular, takip etmiyor, hakkımızı mahkemelerde aramak zorunda kalıyoruz gibi sızlanmalar başlıyor ki akşam hava

kararana kadar devam eder. Yurtta koruma altındayken bu korumadan, baskıdan, üstüne titremeden ve birçok sebepten şikâyet ettik. Biz farklı değiliz acımayın dedik. Hatta birçoğumuz kaçtı, hatalar yaptı. 18 yaşına gelip kurtulma hayalleri kurduk. Şimdi annen baban bile olsaydı 18 yaşında onun sorumluluğundan çıkıyorsun. Birey oluyorsun. Kendini savunabilmen lazım. Neden devlet sürekli bizi gözetsin? Hani biz herkes gibiydik? Bunu yapmayın! Aynı yollardan geçtik. Okuyup araştırarak, bilinçlenerek, yasalara uygun şekilde herkes kendini savunabilir. Biz hep kendi açımızdan bakıyoruz. Yurttan çıkıp iş sahibi olan birçok arkadaş işini beğenmiyor, asilik ediyor amirine, işine geç geliyor, kılık kıyafete uymuyor, uyuşturucu kullanıyor. İnsanları canından bezdirip kendilerini işten attırıyorlar. Bunları yapmayıp pırıl pırıl olursak sorun kalmaz.” (E8, yaş 41, satış danışmanı)

Goffman, kişinin kendisini tanımladığı benlik üzerine şu ifadeyi kullanmaktadır “*ait olduğumuz bir şey olmadan istikrarlı bir benliğe sahip olamayız.*”. Kurum bakımından çıkan kişilerin içinde bulunduğu durum bu şekilde ifade edilebilmektedir. Benliklerini tanımladıkları mekan bir günde değişmiştir ve yeni bir kimliğin kısıtlı imkanlar sunan büyük bir dünyada tekrar ve bu kez daha yalnız oluşturulması güç ve sancılı olacaktır (Goffman, 2016).

6.16. Kurum Bakımına Özgü Dil

Kurum bakımında kalanlar, buldukları ortamda kendilerini ifade edebilmek için kendilerine özgün bir söylem geliştirirler. Bu ‘özel dil’ farklı hissedebilmek ve bazı özel konuları konuşabilmek için gelişir ve gruplar arasında bir birliktelik yaratır. Hayner & Ash(1939), bu dilin kişilerle birebir temas halinde olan personelce de bilindiğini ve onlar tarafından da kullanıldığını ifade eder. Daha üstlerle olan görüşmelerde ise bu dil kullanılmaz.

“Benim tek babam yurdumun müdürüydü. Mustafa baba derdim ona. Bakıcılarımdan çok sevdiğim oldu hepsine anne derdim. Sevmediğim bakıcılara da abla derdik bu formülü herkes kullanırdı. Çok uyuz olurlardı böyle değişimize.”
(K5, yaş 45, kamu görevlisi)

Kurum bakımının bir mevzuat üzerine yürütülmesi bu dilin oluşumunda da etkisini gösterir. E7, ‘3 numara saç’³⁴ gibi yurt yaşamına özgü tutulan bir saç modeli ile, kamusal bir kavram olan “ödenek” kelimesinin de aynı dağarcığa ait olduğunu bize sunmuştur.

“Saç tıraşının üç numara olduğu günleri biz görmedik. Yok gördüm ama ilkokuldaydı. Sebebi de bit salgını vardı o sebepten, değil üç numara sıfır olmuştuk. Yurtlu çocuklar imajımıza katkı sağlamıştı bu da. Zaten bizim kitaplar falan da geç gelirdi. Ödenek yok, ödenek yok...” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

Bu dil, günlük hayata ait olan bir kavrama farklı bir anlam yükleyerek onu kendine özgü hale getirebilir.

“18 yaşındaydım yurttan kendi isteğimle çıktım. “Arkadaş”³⁵ şarkısı benim için de söylendi.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

“Yurtta unutmadığım, asla da unutmayacağım bir şeyde papara çorbasıdır. Bildiğiniz şehriye çorbasının içine bolca ekmek doğrayıp yapılan bir yiyecek. Çok çocuğun karnını doyurmuştur. Çocuklarım sevmez, eşim de yaparsam bana güler. Ben de onlar evde yokken bazen kendime kadar öğlenlik yapar yerim. Dışarıda bir yerde kokusunu duysam yurdum, arkadaşlarım gelir aklıma. Evimin, çocuklarımın kokusunu almam onu alırım dışarıda.” (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

“Bir yazmaya sarılıp uyuyan kızı görünce ben de annemden bir eşyam olsun istedim. Beni bıraktığı gün giydiğim kıyafetlerimden birini buldum adımı işlemişti iğneyle üstüne. Kestim çıkardım benim sarılıp yatacağım hatıram o oldu. Sonradan davranışına anlam veremedim. Kıskançlık mı özlem mi bilmiyordum.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

³⁴ Bakımının ve temizliğinin toplu yaşam alanlarına uygun olması sebebiyle özellikle toplu yaşanan kamusal alanlarda zorunlu tutulan çok kısa saç modelidir. Toplum içinde kolay fark edilmesi sebebiyle, sahip olan kişiye bir aidiyet kazandırır. Askeri kurumlar, yetiştirme yurtlarıyla özdeşleşmiştir. Yurtta kalan bir kişinin saç kesimi konusunda paylaşımı için <http://konyurtayder.org/?Syf=26&Syz=156126>

³⁵ Melike Demirağ tarafından aynı adlı filmde seslendirilmiş 1974 çıkışlı şarkı.

“Komik anılar da var. ‘Silifke’nin yoğurdu ah seni kimler doğurdu’ şarkısını yurttakilerin çoğu hatta belki hepsi kim olduğu bilinmeyen güzel bir yurt çocuğuna yazıldığını düşünürdü.” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Kurum bakımında yaratılmış olan bu özel dil ve onun bilinenden farklı anlamlara sahip dağarcığı, kurumda birliğin sağlanmasının temel özelliklerinden birisidir. Aynı dili konuşmak kişilerin kader birliğine inanmalarını, birlikte hareket etmelerini, birbirlerine tutunmalarını sağlamaktadır.

6.17. Grup Kültürü ve Sosyal Kapanma

Kurum bakımında kalan kişilerin iletişim sağlayıp duygularını paylaşacakları ortam bulduklarında edindikleri moral; onların bir arada durma, ahbaplık etme ve birlikteliklerinde kader birliği görme durumlarını oluşturmaktadır.

“Öğrendik elbet yurt çocuğu olmasını. İçerde hepimiz farklı kavganın peşinde olsak da dışarıda birimizden birine kimse bir şey yapamazdı. Yurt 90 kişiydi. Birine bir şey olsun eksiksiz kavga ederdik. Birbirimizin kimsesi olmak bizim için yetenek olmuştu.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

Bu oluşumların farkında olan kurum personeli bunun bir kardeşlik bağı olduğunu ifade eder. Herhangi bir isyan ve karmaşaya mahal bırakmayacak bir şekilde bir araya gelmeleri onaylanır ve kişiler arası ilişki dinamiklerini kontrol edebilmek adına desteklenir. Bu, kurumun az personelle büyük bir kitleyi kontrol edebilmesinin formüllerinden biridir. (Goffman, 2016, s. 70).

“Bize siz ailesiniz, siz kardeşsiniz, birbirinizin desteğisiniz dedikçe birbirimize bakar şu yurttan çıkayım hiçbirinizi tanımam derdik içimizden. Ama demek ki nasıl içimize işlediyse hakikaten öyleyiz. Bugün bu ağustos sıcağında, güneşin bağına oturdum yurt milletini bekliyorum. Buluşma yeri olarak seçtikleri yer tam güneşin altı. Biz işte tam da böyleyiz. Safız, geleceği göremiyoruz karar verip uyguluyoruz. Ortaya çıkan bu oluyor. Ama güneşin altında 40 derecede de olsak kardeşiz işte, gelsinler diye heyecanla duruyoruz burada.” (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

“Bu dostlar da sizinle aynı ekmeği yiyenler. Yuvada kimimiz kimsemiz olmadığını öğretiler bize, ilk yanımızda bulduğumuz kişiye kardeşe sarıldık. Bizim gibi olanlarla beraber olmak iyi hissettiriyor. Sadece yurt çocuğu olmasa da olur, terk edilenler, sokağa atılanlar orada yaşamayı öğrenenler de bizim kardeşlerimizdir. Sen terk edildin, o terk edildi, herkes birbirini anlar, sahip çıkar. Dertleşebiliyor, aynı dili konuşuyorsun. O seni anlıyor, sen onu...” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

“Biz birbirimize görünmez bağlarla mecburen bağlanmış olan yurt çocuklarıyız. O bağlar görünmez, unutulanları, aldatılanları, safları bağlayan mecburi bir bağdır, kader bağıdır.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

Beklenilenin aksine bu birliktelik ve kader ortaklığı, yurttan çıkışın ardından yaşanan damgalama ve dışlanmanın başı çektiği olumsuz olaylar sebebiyle devam etmeyi sürdürür. Yıl içinde birkaç defa yapılan buluşmalar, hala görüşülen onlarca arkadaş, farklı coğrafyalarda kurum bakımı geçmişi olup ev arkadaşlığı yapmış hatta evlenmiş kişilerin varlığı bunun kanıtlarındandır.

“Ben kalabalık bir aile olduğumuzun farkındayım. Düşününce şimdi halen o yurtlarda kalan benim yeni kardeşlerim de var. Yarın bir gün ben ona kardeşim gibi davranmazsam benim ayıbım olur. İşini bulmalıyım, yol yordam göstermeliyim, ağladığında omuz olmalıyım. Onların babası, dedesi olmaz. Yanlarında yer almazsak bu yurt çocuğuna yakışmaz.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

“Yurttan bulduğumuz arkadaşlar, ortamlar var. Facebook’ta her gruba girdim. Bu vakıflara falan da gittim ama üyeliğim yok. Buluşmaları falan kaçırmamaya çalışırım eski günler, müdürler, ablalar falan onlardan bahsedilir. Kim nerede kalmışsa herkes kendi yurdundan birini bulmaya çalışır kalabalık buluşmalarda. Çok güzel olur buluşmalar, herkes güler eğlenir. Bayan arkadaşlar pek gelmiyor buluşmalara. E evlenmişler falan tabi. Kocaları istemez bu ortamı, zaten beğenmezler bizi (...) geçmişte bir duvar, bir bahçe ayırırdı bizi onu da düşünmek istemezler. Biz her şeyi biliyoruz, onlar bilmemek için uğraşıyorlar.” (E10, yaş 46, kamu görevlisi)

Güncel kimlik anlayışı iki biçimde karşımıza çıkar. İlki Erik Erikson tarafından “toplumsal deneyimler yoluyla kişinin toplum içinde kendini gördüğü konum” olarak tanımlanan egodur (Erikson, 2014). Bu kimlik bireyseldir ve kişinin toplumsal süreçlerinin yanında kendi zihinsel yapısını da içerir. İkinci kimlik anlayışı ise söz konusu kişiye ilişkin diğerlerinin taşıdığı kaygıların ve tanımların bir parçasıdır (Goffman, 2019, s. 151). Kimliğin bu türü birey henüz doğmadan başlar ve ölümünün ardından dahi devam eder. Kişi hiçbir davranışta bulunmadan, hiçbir duyguya sahip olmadan dahi toplum tarafından varılan bu yargılar ve kişiye karşı duyulan kaygı mevcut olabilir. Toplumsal kimlik yoluyla birey, toplum tarafından “kendi gibi” olanlarla bir arada görülmek ister (Henrich, 1962). Bu toplumun şekillendirici ve kategorize edici özelliğidir. K3, kendisine benzer deneyimleri olan kişilerle iletişime geçebilmenin anahtarının onlardan biri olduğunu söylemesi olduğunu ifade etmektedir. Bu aynı zamanda gruba dahiliyetin sembolü ve anahtarıdır.

“Çalıştığım okulda yuvalardan, yurtlardan, çocuk evlerinden çocuklar var. Onların yanında ben de sizler gibiyim dediğimde mutlu oluyorlar, ben de mutlu oluyorum. Hemen sorular soruyorlar, ben onların hepsinin ablası gibiyim. Bir destek, bir ihtiyaç oldukça birbirimizi anlıyoruz. Ama diğerleri bizim ailemizin olmadığını bilir, üstümüze gelirler, onlarla aynı seviyede de olsak, tepeden bakarlar. İlk fırsatta şikâyet, ilk şikâyette azar yeriz. Yurtta bizi korur kollarlardı. Sert de olsa bize hep açık bir kucak vardı. Bazen yurdun ömür boyu devam etmesini bile dilediğim oluyor. Benim gibi onlarca insan bir arada yaşaması çok keyifli geliyor. Yoksa kaybolup gidiyoruz hayatta, kimse bizi tanımıyor.” (K3, yaş 44, kamu görevlisi)

Birey, kendi gibi olanlara dâhil olsun ya da olmasın onların bir arada hareket ettiklerini ve benzer davranış örüntülerini sergilediklerine şahit olduğunda grup bilincinin varlığından haberdar olur.³⁶ Yine dahil olsun ya da olmasın toplum kişiyi bu gruba dahil olarak görecektir ve grubun duruşunu da bireye ait düşünce ve davranışlar olarak görecektir (Haan, 2000).

“Bugün bu ortamda benimle birlikte olan güldüğüm, eğlendiğim tüm insanlar benim kardeşimdir. Kimini bugün tanıdım kimini henüz tanımadım ama kardeşimdir onlar.”

³⁶ Bireyin toplum tarafından bir gruba resen dahiliyetine ilişkin bkz. M. Seemen, “The Intellectual and the Language of Minorities”, American Journal of Sociology, 1958

Çünkü aynı derdi çekip, aynı yaftalamalara maruz kalıyoruz eninde sonunda. Birbiriyle aynı derdi paylaşan kardeştir.” (K7, yaş 30, kamu görevlisi)

“Ben yurt arkadaşlarımı yurttan çıktıktan sonra tanıdım. Ben daha çok dışarıda olduğumdan yurttan çıkıp sokakta kalana iş arayana yardım ettim öyle tanıştım. Aaa sen de mi oradaydın diye diye buldum çoklarını. Buluşmaları kaçırmam, il dışına da gittim. Kırşehir, Karabük, Samsun, Konya hepsine gittim Antalya’ya da gideceğim. Hem iş hem arkadaşlık oluyor. (...) Ben kendimi kardeşlerime daha güzel anlatırım, onlarla daha güzel çalışırım.” (E5, yaş 43, satış danışmanı)

E5, yurttan sıklıkla kaçmasına ve yurttan etkin kaldığı zamanların az olmasına rağmen yurttan kalmış olmasının anahtarıyla bu kişilerle iletişim kurabilmekte ve geçmişte dahiliyeti kısıtlı olan bu gruba kendini ait hissetmektedir.

Kurumun, sunduğu yaşam kişinin ilk sosyalizasyon süreçlerinden birisidir. Bu etki nedeniyle kendisini damgalayan ve bu yolla kendisini bir grup kimliğine indirgemek isteyen toplumsal yapıyı kabullenmesi daha olasıdır. Goffman, kişinin dahil olduğu grubun, toplumun işaret ettiği kapatılmış grup olduğu hususunun kendisine sürekli telkin edildiğinden söz eder (Goffman, 2019, s. 159). Birey bunu kabullenmek istemese dahi, gruba dahiliyetini pekiştirerek grubunun varlığını ve toplumsal tabakasını ilerletmeye çalışan bir siyasal kimlik yüklenebilir. Hepsinin temelinde ise kurum bakımında işlenen ‘diğerleri’ne dönük gerilim bulunmaktadır.

“Kendilerini bizden üstün gören, ailesi olduğu için zafer kazanmış edasıyla üstümüze gelenler “ohoo biz neler yaşadık, ne acılar çektik” diye anlatırlar ya, kaç kere ya kaç kere o insanlar söylesin, düzgün anne ve düzgün babalarıyla bir sofraya çevresinde oturup yemek yemeği konuşup dertleşmeyi düşünmüş. Biz hep hayata nasıl atılacağım, tek başıma nasıl yaşayacağım, nasıl iş nasıl ev bulacağım derindeydik. Ben tiyatro okumak istesem okuyabilecek miydim? Kaç kişinin aklında büro yönetimi okumak vardır ki? Ama kolay iş bulmak adına iyi ki okumuşum dedim işte, mücadele mücadele diye geçti günler.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

“Çevremdekiler hayat sana güzel, karışanın görüşenin yok, çöpsüz üzüm resmen diyorlar benim için, akraba virüstür diyorlar. Onlar benim hayatımı, ben onların hayatını tatmadığım için konuşması kolay.” (K5, yaş 45, kamu görevlisi)

“(…) ama ailesi olanlardaki özgüven, gurur yok bizde. Kaybetmekten korktuğumuz aşırı gururumuz olsaydı onlar gibi bizde de o sayılanlar yaşanırdı.” (E2, yaş 47, kamu görevlisi)

“Şimdi de yurdu düşünüp ne güzel günlerdi deyip çok özliyorum. Dostluğu da kardeşliği de çok ayırırdı. Yemeğe geç kaldık mı arkadaşlarımız yemek ayırırdı. Şimdikiler elimizden alıp sen ne aç adamsın diyor.” (E10, yaş 46, kamu görevlisi)

Hem kişinin ait olmaya zorlandığı grup hem de diğerleri tarafından kişiye bir kimlik sunulur. Bu kimlik grubunun ait olmayı ya da onu reddederek diğerlerine dahil olmaya çalıştığı bir süreç ortaya çıkarmaktadır. E6, kimliğini ön plana çıkarmayı seçmiş ve kendini bu kimlik üzerinden tanımlamıştır.

“Yurt çocuğu olduğumu da asla saklamam. Ailesi yanında büyüyen çocuktan farklı davranırlar bize diye değil ama onlar beni dışlamadan ben bununla gurur duyduğumu göstereyim diye.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

“Ben her buluşmaya gelmeye çalışırım. Hele ki yakınsam zaten arkadaşlarla etkinlik arıyoruz. Üçümüz de aynı dertten buluşmuşuz daha ne olsun. Ayrıca bizim gittiğimiz derneğimiz de var, orada da birlikte bir şeyler yapmak için çabalyoruz. Ben kendim bile dernek kurmaya çalıştım sonra daha büyüğünün daha güzel çalışmalarını duyunca kaldı.” (K7, yaş 30, kamu görevlisi)

K7, grubunun sorunlarına eğilecek bir toplumsal yapıya dahil olmayı seçmiş, aktivist bir kimlik tercih etmiştir. Turner, kişilerin kendilerini toplumsal olarak konumlandırabildikleri bir çevre içinde bulunmak istediklerini ifade eder (Turner, 1975). Ancak bulunulan kategorinin en sonunda yer aldığı hissi kişiyi rahatsız eder ve kişi sosyal hayatını yetersiz bulur. Kişi bu eksik kalan yönü için arayışta olur ve kendisini, kendi gibi hissettiğini düşündüğü kişilerin yanında konumlar.

“Evimden biraz uzakta da olsa takıldığım bir kahvehane var. Burada geçmişte başka illerde yurtta kalmış arkadaşların toplandığını öğrendim. Diğer insanlarla hala konuşurken zorlanıyorum o yüzden onların yanında bulunmak bana iyi geliyor” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

“Yurt arkadaşlarım iyidir benim gibidir, konuşur dertleşirim gene yardımına koşan çoğu zaman onlar olur. Facebook’ta grubumuz var ben sürekli oradan paylaşıyorum yazılarımı. Denk gelirse onlarla güzel olur eski günleri konuşuruz.” (E4, yaş 31, çalışmıyor)

“Yurt çevremle buluşuyorum, mutlaka herkes buluşur. Kimse o günleri tek başına atlatmadı sonuçta. Zor gününü varsa anan baban duymaz, yurt arkadaşın duyar. Dayak yediysen, laf yediysen, paran kaybolduysa, sevgilin varsa yurt arkadaşında bilir bunu ya destek olur ya gelir akıl verir. Bana dediler ki buluşmayı bu sene Erzurum’da yapalım oradaki arkadaşlara ulaşamıyoruz. Benim Sivas’ta kaldığım dönemde oradan çıkan arkadaşlar hep Erzurum, Erzincan taraflarına yerleşti. Gidemem gidemem derken kalktım gittim imkân bulunca. Kalp çekiyor bir şekilde otobüse bin, uçağa bin her yer yakın yani.” (E3, yaş 30, kamu görevlisi)

Bireysel bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan bu gruplaşma ihtiyacı, kişinin dışlandığı tüm toplumsal alanlardan, arayışlarını yine bu gruba yöneltmesine sebep olmaktadır. Kişi bu alanı kutsallaştırır. Kurum bakımında kalan kişilerin bu kutsallaştırmayı “kardeşlik bağı” olarak adlandırma konusunda tam bir söz birliği içinde olduğu söylenebilir. Sosyal-kimlik kuramının bakış açısından bu tecrübeye bakıldığında, kişilerin bir araya gelmeleri yoluyla sosyal kimliğin tekrar yaratılması ortaya koyulmaktadır. Tajfel ve Turner’ın çalışması, bireylerin sürekli tekrar eden sosyal grup pratiklerinin onları kendi gruplarına daha çok bağladığını göstermektedir (Sözen, 1991). Bu durum Tajfel tarafından sosyal kategorizasyonlar olarak tanımlanır. Sosyal kategorizasyonlar, kişinin kendini ait hissettiği, bunu paylaştığı ve üyesi hissettiği gruplardır (Tajfel, 1972). Gruplar varlıkları diğer gruplarla karşılaştırıldıkça pekişmektedir (Tajfel, 1982). Sosyal kimliğin belirleyicisi bu durumda gruplar arası “sosyal karşılaştırmalar” olmaktadır.

“(...) kendimizi savunacak ortamı kendimiz kurardık. Arkadaşlarımız artık ölümüne kardeşimizdi. Her işi birlikte yapar sorunları birlikte çözerdik yurttta.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

“Yine tek evini açan hiç tanışmadığım, sadece uzaktan bir arkadaş ama yurt arkadaşım. Bir de en büyük sermayemiz mesleğimiz işimizmiş. Devletimin bana hediyesiymiş. O saatten sonra hiç utanmadım, insan yaşadığı evden utanır mı? O bahçeler, o binalar benim evimdi. Orada büyüdüm, orada yedim içtim. Kimseye de hesap vermek zorunda değilim dedim” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Bireylerin kuruma girdiklerinde yaşları ve deneyimleri itibariyle henüz tam yerleşmemiş kültürleri, kurumun kuşatıcı, baskın ve seçeneksiz kültürüne yerini bırakır (Goffman, 2016, s. 35). Bu kültür içselleştirildiği ölçüde bireyin benliğine de etki eder. Kurumdan ayrılışın ardından geçmişte kısıtlanmış tüm bu sosyal çevre kişinin erişimine açık hale gelir. Bireyler buldukları ortamda edindikleri deneyimleri, sonrasında karşılaştıkları benzer durum ve benzer problemlerin çözümünde kazanılmış davranışları birer önbilgi olarak uygulamaya meyilli olmaktadır (Turner & Giles, 1982). Kurum bakımında, resmi kurallar ve günlük pratikler yoluyla edinilen davranışlar, kurum bakımının ardından bireylerin karşısına çıkan problemlerde de kullanılması beklenen bir tutum olmaktadır.

“(...) ama şimdi yaşım ilerleyince fark ettim. Bizim için her yer yurt oldu. 81 ilde bir yurt çocuğuyla tanış, sana hemen kapısını açar, sabahlara kadar otur konuş, o senin kardeşindir. Yurttan arkadaşlarımla hala görüşürüm, onlarla görüşmesem yaşayamam çok net söylüyorum. O iki arkadaşından birinin kızı oldu Leyla koydu ismini. Bunu kim kime yapar ki bu zamanda. Yurttan bana kalan en büyük yadığardır onlar.” (K6, yaş 31, kamu görevlisi)

“İnsanlar çok acımasız, çok duyarsız ama biz her seferinde iyi olduklarına inanmak istedik. Maalesef tekrar tekrar aldatıldık. Bugün gruplarda buluşmalarda büyükler hep aynı şeyi söyler. Kimseye kefil olmayın, kimseye kanıp borca girmeyin diye ama her sene yeni mağdurlar geliyor buluşmalara.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

K6 ve K8'in de aktardığı bu yalnızlık ve yabancılık algısı, zamanla geçmişe özlem ve o geçmişe ait olan her şeye bir kutsallık atfetmeye dönüştürmektedir. Mekanlar, binalar, özgün

eşyalar (kurum tanıtım kimliği, metal yeme-içme gereçleri, logo barındıran tabak, battaniye vb.) ve aynı deneyimlerden geçmiş kişiler bu şekilde kutsanmaktadır. Aşağıda bu durumu tanımlayan katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

“Yurt arkadaşlarıma minnet borcum eninde sonunda var. Yeri geldi bir simidi paylaştık, haksız da olsak yanımızda duracak birileri hep oldu. Haklı olduğumuzda ise yurt arkadaşımız diye affetmeyi bildik. Askere uğurlayan da, düğünde oynayan da, cenazede ağlayan da bizdik. Sırf yurtta kaldım dedi diye haftalarca evimizi paylaştığımız da sonuçta kardeşimizdi, bizimle aynı derdi çekmişti. Ayrılıp evde kayıp eşyalar görünce de garibandır, ihtiyacı varmış demek ki almış dedik. Neyimiz var da neyimizi paylaşmıştık değil mi? Öyle değil işte kardeşlik başka.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

“Bugün arkadaşlarımla buluşmaya geldim. Onlar paylaşmanın da konuşmanın da dert dinlemenin de en güzelinin nasıl yapılacağını bilirler. Zeliha arkadaşım var daha görüşmedim, gelecek. Binlerce insan tanıdım ama onun yeri ayrıdır onun yanında tekrar çocuk olurum tekrar dert anlatır dert dinlerim. Yurt çocuğu yaftası bana 12 senede yapıştırıldı. Kaç yaşındayım ebe dediler hemşire dediler ama en çok o yapıştı üstüme biz de kabul ettik kardeş belledik kendimize.” (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

“Asker uğurlamasına, ziyaretine, bir akrabam gelmedi ama bir gün bir baktım, ilçeden kalkıp gelmiş yurttan çok muhabbetim olmayan bir arkadaş. Burada askerlik yapıyorsun, geleyim göreyim deyip tezkereye 5 gün kala kardeşim geldi yanıma. Ben anneme öyle sarılmadım.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

“İrtibatta olduğum, ailece görüştüğüm, derdini dert ettiğim birçok kişi var. Her yıl bir kez mutlaka buluştuğumuz toplantılar da var, çok gidemesem de bu akraba toplantısıdır.” (K3, yaş 44, kamu görevlisi)

Kişiler buldukları sosyal çevreleri içinde bir sosyal grubun bünyesine dahil olmaktadır. Bu sosyal grup içinde, kendilerine özgü sosyal davranışlara, süreçlere ve normlara sahiptirler. İçinde buldukları bu grup normları sonucunda bireyler kendilerini diğer grupların üyelerinden farklı görürler bu da şahıs kimliğinden sosyal kimliğe geçiş olarak

tanımlanmaktadır (Tajfel, 1982). Bu sosyal kimlikler fertlerin içinde yaşadığı sosyal grubun tecrübelerinden ve karşılaşılan diğer gruplar ile olan etkileşimlerden elde edilmektedir.

6.18. Eş Seçimi ve Aile Kurma Stratejisi

Eş seçimi ve aile kurma insan hayatında verilen önemli kararlardan birisidir. Bireyin hayatının geri kalan kısmını birlikte geçireceği kişiyi seçmesi hatta onunla yeni birey ya da bireyler dünyaya getirerek onları yetiştirmesi söz konusudur. Aile kurma davranışı, sosyolojik birçok sebep (neslin devamlılığını sağlamak, toplumsal tabakada yükselme vb.) barındırıyor olsa da temel sebep bireylerin gereksinimlerini karşılıklı olarak giderebilecekleri bir ortam sağlamaktır. Sosyal hayatın bu sürecinin her aşaması, kişinin sosyalizasyon sürecinin bir yansıması olarak ortaya çıkar. Eş seçiminde, eşler arası uyum, evlilik doyumu, çocuk yetiştirme biçimi, karşılaşılan olumsuzluklar hatta ayrılıklar gibi tüm durumlarda kişinin geçmiş deneyimlerinin etkisi mevcuttur. Evlilik kurumsallaşmış bir ilişki sistemi olduğu gibi aynı zamanda, resmi sorumluluklar getiren ve doğan çocuğa yasal bir statü kazandıran hukuki bir süreçtir (Bartholomew & Shaver, 1998; Güngör, Yılmaz, & Çelik, 2011; Hallaç & Öz, 2014).

Sosyolojik anlamda evliliğe bakışı Erikson'un tanımında görmek mümkündür. Karşı cinse yoğun bir ilgi ve sevgi beslenmesinin nihai sonucu evlilikdir. Bu evrede kişi kendisini tanır, kimliği ve benlik tasarımı doğrultusunda hayatını birleştireceği kişiyi seçer (Erikson, 2014). Topluma dair birçok rol ve işlevin yüklendiği bu birliktelik, bireylerin toplumsal yaşama uyumunu sağlamak işlevini de yerine getirebilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, kişilerin eş seçimi ve aile kurma stratejileri, konuya ilişkin kuramlar üzerinden sosyolojik bir bakış ile değerlendirilecektir. Eş seçiminde kişinin kendisinin ve sosyal çevresinin etkileri bu sürecin belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Eş seçimine yönelik bazı çalışmalardan (Buss D. , 1987; Yıldırım İ. , 2002; Warren, 1999) ortak bir sonuç çıkarılırsa eş seçimi bireyin kendini nasıl tanımladığı, yaşamdan ne beklediği, nasıl mutlu olmayı kurguladığı üzerine cevaplar vermektedir. Çalışma, bu cevaplar üzerinden kurum bakımında kalmış bireyin, eş seçimi ve aile kurma stratejilerinde kurum bakımında kalmış olmasının etkilerini görmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın sorularından birisi de sosyal politika eliyle yetiştirilmiş bu bireylerin bir grup oluşturdukları ve bu grubun devamlılığına hizmet ettiğine dairdir. Çalışmanın bu aşamasında, bireylerin eş seçiminde

kapalı grup özelliklerini ne ölçüde koruduklarını ve gruplarının sınırlarını çizme biçimlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Kapalı grup olmanın sonucu olarak bireylerin kendi sosyalizasyon sürecine ve sosyal statüsüne yakın gördüğü kişilerden eş seçimi yapacağı ve grubunun sınırını toplumsal olarak dışlanmış olarak gördüğü diğer grupları da dahil ederek çizeceği fikri ön görülmüştür.

Yapısı itibariyle evlilik iki kişi arasında olsa da başlamasından bitişine dek tüm süreçlerde taraflar, içinde bulunduğu ya da aidiyet hissettiği sosyal çevreden etkilenmektedir (Tolan, Ünver, Bulut, & Dağdaş, 1986). Çalışmanın bu bölümünde, aile kurma stratejisine ‘çocuk yetiştirme’ hakkında düşünceler de dahil edilecektir. Bu anlamda, çocuk yetiştirmenin açık bir biçimde ailenin deneyimleri ve sosyalizasyon süreçlerini yansıtmaya adanmış olduğu değerli olduğu düşüncesi çalışmanın ön kabullerinden birisi olarak ele alınmaktadır.

Kurum bakımı deneyimi kişilerin gelişimlerinin en önemli bölümünde devreye girmektedir. Ailenin, çocuğun toplum içindeki duruşunu ve sorumluluklara karşı davranış örüntülerini kazandıran bir işleve sahip olduğu göz önüne alındığında bu görev, zorunlu olarak kurum bakımı tarafından üstlenilmiş olmaktadır. Özellikle kurum bakımının sonlanmasının ardından sosyal sermaye yoksunluğundan doğan problemler ve yine bunun getirdiği damgalanmayla birlikte bireyler dışlanmaya maruz kalmakta, yeterince deneyimli olmamaları sebebiyle, maddi ve manevi kayıplar yaşamaktadırlar. Bu kayıplar zaman içinde güvensizliğe dönmekte ve toplumsal bütünleşme konusunda problemler oluşturmaktadır. Tüm bu şartlar altında kurum bakımında kalmış bireyler daha önce olumlu bir örneğini deneyimleme fırsatı bulamadıkları aile kavramını, kurma davranışları ile hangi dinamiklerle bu süreci yürütmekte oldukları araştırmanın bu bölümünün cevap aradığı konudur.

6.19. Kurum Bakımında Kalan Bireyler İçin Aile

Bireyin sosyalizasyon sürecinde öğrenme ve etkileşim söz konusudur. Özellikle ilk deneyimlerin kazanıldığı çocukluk çağına, etkileşimler hâkimdir. Parsons’ın “diğerleri” ile temas olarak tanımladığı etkileşim, taklit ve özdeşim süreci ile kişinin kendi rol-modelini belirlemesini sağlamaktadır. Bu ilişki biçimi bireyin içinde yaşadığı toplumun davranış kalıplarını, görev ve sorumluluklarını içselleştirmesini sağlar (Parsons, 1991). Günümüzde kurum bakımında aile benzeri kuruluş modelleriyle, bireyin geleceğe hazırlanması hedefleniyor olsa da kurum bakımında olan bireylerin halen rol model olarak

kabullenebileceği bir yapı tam olarak söz konusu değildir. Birey kurumsal bu yapının içinde büyümekte ancak mevzuat ile düzenlenmiş bir yapıdan çıkıp daha fazla özgürlük ve sorumluluklar edindiğinde bazı problemlerle karşılaşmaktadır (Baş, 1990; Demirbilek, 2005; Kalaycı, 2007). Bu sebeple ailenin işlevinin kavrandığı, ilişkilerin ve rollerin benimsendiği kaynak, geçmiş ailevi deneyimler ve diğer ailelerle kısıtlı karşılaşmalar yoluyla olmaktadır.

“Yurdumuz başlarda şehrin dışında olsa da zamanla şehir bize doğru gelince yanımıza bir apartman yapıldı. 5 sene kadar sürdü taşınması insanların. Aileleri gördükçe hepimiz hayal kurar, o evlerden birinde çocuk olmayı değil anne ya da baba olmayı düşüldük. Çocukluğumuz biteli çok olmuş zaten.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

“(…) ama alışkanlığım yüzünden balkonda duruyorum genelde. Yurtta oynadığımız bir oyun var artık oyun olmaktan çıkmış tabi. Uzakta evlerin ışıklarına bakıp nasıl bir hayat yaşanıyor diye hayal etmek. Bunu hala yapıyorum hala. Onu bırakırsam sigarayı da bırakırım.” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Aileye dair işlev ve sorumluluklarının kazanılmasına dair bu örnekler daha çok kişinin kendi kafasında kurguladığı aile modeliyle ortaya çıkmaktadır. Kurum bakımının aileye dair somut bir örnek sunmaması, sadece birey için değil, kurum dışındaki kişilerin de buradan çıkanlara bakışlarını oluşturmaktadır. Ailesinden ayrı büyüyen bu bireylerin aileden ve ailenin kazandırdığı değerlerden uzak olduğu fikri yaygınlık göstermektedir (Turgut & Özkan, 2019).

“Çevreye sorarsan bizden gelin olmaz, bizden anne olmaz, çocuk bakmayı bilmeyiz. Kayınvalideler en önde düşman olurlar sahipsiz yurt kızlarına. Hele bir de yurtta başımıza kim bilir neler gelmiştir mevzusu var. O yüzden bizi iyiye, güzele uygun görmezler.” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Bu durum kurum bakımında kalan kadınlarla da sınırlı kalmamaktadır. Benzeri bir ön yargıyı E3 şu şekilde aktarmaktadır;

“İlk evlilik zamanları çocuk istemedim. Buna demişler ki yurt çocukları bir arada yaşadıklarından kendi cinslerine yakın olurlar, ondan çocuk olmaz. (...)Ağladı, üzüldü duyduğuna, sormadı tabi öyle misin diye. Ama çocuğun olmasına sebep oldu bu durum eninde sonunda. Benim yurttan arkadaşlarla çok görüşme olayım yok. Karımın bağlantısı genelde benim üzerimden olduğu için bu düzene, emin olamadığı şeyler oluyor. Şüpheli biraz, bir de milletin lafına kanıyor çok. Yurttan öyle erkekler arası ilişki falan olmaz, ben görmedim. Duydum ama görmedim. Görmediğim şeye inanmam bence sadece erkek ya da sadece kızların okuduğu okullar ona daha müsait. Karşı cinsi görerek, bilerek, ondan korkmadan büyüdüm ben. O yüzden yurt çocuklarına bu yakıştırma yapılır ama yanlıştır yani.” (E3, yaş 30, kamu görevlisi)

Ön yargılar bireylerin toplumla bütünleşememesine, benlik geliştirmekte güçlükler yaşamasına sebep olmaktadır. Aile ortamında yetişen çocuklara göre dışarıya daha kapalı bir ortamda bulunan kurum binaları, bireyin de toplumdan benzeri ölçüde uzak yetişmesine sebep olmaktadır. Bu durum zamanla bireyin kurduğu ailenin işlevlerinde de bozulmaya ve benliğinin daha çok zarar göreceği aile içi şiddet gibi durumlara dönüşebilmektedir.

“2013 yılında evlendim. İki çocuğum var, olmasaydı defalarca ayrılmıştık çok net söyleyebilirim. Her tartışmanın sonunda laf atar, yurt çocuğu olduğumu söyler. İyiliğine iyidir, çocuklarımı güzel yetiştirmiştir ama insanın hissettiği tartışırken çıkar. Bana annem bile tahammül edememiş gibi sözleri çok söyler.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

“Evliliğimin ilk yılları çok sorunlu geçti. Bilmediğim birçok şeyin içine girmiştik sanki. Tanıdığım, bildiğim kişiden korkar olmuştum. Kendimi evlendikten sonra aylarca sakındım, istiyordum ama onun saldırganlaşacağını ve benim canımın yanmasını umursamayacağını düşündüm. Görevim keşke sadece kahvaltı, yemek, ütü falan olsaydı diye düşünürken ben bunu nasıl bir ömür devam ettireyim. Uzun sürmedi bu durum, önce dövdü sonra da işte... Ne demek! Git! Şikayet et! Ayrıl! Boşan! falan dediler. Ama ben işte o zamanlar bunları normal sanmıştım. Çocuklarımız doğunca aramız düzeldi. Şimdi birlikte tatile gidiyoruz, yemek yemeğe çıkıyoruz. Ben hep başkalarından gördüğümü tekrarlayarak çözmeye çalıştım evliliği. Gerçi ben çocukluğumda namaz kılmayı da öyle öğrendim önümde biri kılmasa ben de kılamıyorum hala.” (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

“(…) yetiştiremedik biz de evlendik. Sandık ki hemen evlere yerleşip mutlu hayatlara başlıyoruz. Yurt çocuğu olmak orada da çıktı karşıma. Ailesiz değilim aslında. Düğünümde bile kalabalık sayılırdı çevrem ama o etiket daha ağır bastı. Baskılar “yurtta kalmışsın bilmezsin”le başladı, bildiğimi görünce de şiddete döndü. Şimdi bakıyorum hiç alakam olmayan biriyle evlenmişim, hayat kurmaya çalışmışım. Bazen düşünüyorum ne zaman bitecek çektiklerim diye bilmiyorum. Biraz kavga gürültü her evde olur ama her gün olmaz.” (K6, yaş 31, kamu görevlisi)

İlk görüşmecide gördüğümüz süreğen sözlü şiddet, diğer iki görüşmecinin ifadelerinde yerini fiziksel şiddete bırakmaktadır. Görüşmecilerin özellikle bu anlatımlar sırasında, seslerinin kısıldığı, nefeslerinin daraldığı, utanıp gözlerini kaçırdıkları ve çoğu şeyi anlatmaktan çekinerek mevcut bilgileri paylaştıkları deneyimlenmiştir. Kurum bakımında kalan bireyler, etiketlenme ve dışlanma yoluyla birçok farklı olumsuz etkiyle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu problemler özellikle ruhsal sağlığa büyük zarar verme tehdidi taşımaktadır (Öztürk & Ünal, 2015). K10, ruhsal durumunu şu şekilde ifade etmektedir;

“Kısmet olursa evlenmek isterim. 2 yıl önce kıyısına geldim. Sevgilimin ailesi istemedi ailem düzensiz, dağınıktır diye. İsteme merasimi falan ben kendim istemedim, yüzüne baktığımda geçmişimin tüm sıkıntısını hatırladığım insanı geleceğime bağlamak istemedim. O gün mutlu olmayacağımı bildiğim için istemedim. Ailesi ısrar etti ben olmaz dedim, bir şekilde geçmişimi de öğrenince bitti gitti.” (K10, yaş 31, kamu görevlisi)

K10’un da ifade ettiği bir diğer durum, çiftlerden aile yanında büyüyen bireylerin hem kendilerinden hem de ailelerinden kurum bakımında kalan kişiye yönelik dışlama ve ön yargılarının etkileridir. Bu durumun eş seçimine dair kararlarda da etkili olduğu gözlenmiştir.

“Baştan yurt çocuğu olduğum için o muhtaç aile bile bana tepeden bakmaya başladı. Kızım kızım deyip isteklerin dozunu arttırdı. Ben de kendime hakim olma gereği duymayarak rest çektim, evlenmiyorum dedim. Bir hafta sonra hazırlıklar tekrar devam etti, bir daha da o tarz bir durum yaşamadık.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

E7, eş seçiminde özellikle bu kritere uygun davranışlar geliştirdiğini, dışlandığı noktayı ve bunu aşma biçimine dair tespitini ifade etmiştir.

“(…) Evlendiğim kadını da buna uygun seçtim, bunu bilsin çok şey istemesin ama hiçbir şeyden de mahrum kalmasın istedim. Yok, yuvadan, yurttan değil. (...) ama ailesi temiz, saf iyi biri diye seçtim. Kendisinden önce ailesine baktım, niye? Çünkü bizim arkadaşların kurdukları evliliği bozarsa aile bozar, hakaret ederler, hiç etmezlerse ana baba görmemiş, aileyi nasıl kurar derler. Benim yuva kurmak isteyen ama yurttan kaldığı için, değil denemek adını anmayan arkadaşlarım var. Kimsen olmayınca korkuyor yaklaşılmaya. E karşısındaki de korkuyor, ön yargısı var onun da. Yalnız yaşıyorlar, görevinde yükseliyor falan ama yalnız yani.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

E8 ise birliktelik yaşadığı kişileri seçerken kurguladığı fikri anlatmış ancak buna rağmen haksız bir şekilde yargılandığını ifade etmiştir.

“Birkaç aşk acısı yaşadıkdan sonra- ki genelde terk edilmişlerim kısıtlı miktarda param olması, tanıştıracak bir ailemin olmamasının garipliği ile oldu- hep aykırı tiplerle ve hayatta eksiklik yaşamış kişilerle birliktelikler yaşadım ama nedense söz konusu aileye gelince hepsi bu konuda çok geleneklerine bağlı gibi yapıyorlardı. En sonunda bazen dolaylı bazen doğrudan “annen baban olsa anlardın” beni demeye geliyordu hep konu.” (E8, yaş 41, satış danışmanı)

Daha ayrıntılı ve sonu fiziksel şiddete dönen bir örneği de K9 şu şekilde ifade etmektedir,

“Tayin hakkım geldiğinde, karnımda ilk çocuğumu taşıırken Zonguldak’a geldik. İşler burada bozuldu. Eşimin ailesi buradaydı. Aileden yana beni çok sorguladılar. Sıklıkla annemin yanına gitme isteğime karşı durdular. Eşimin adına benden habersiz kredi çekip ona ödetince ipler koptu. Çocuğumun rızkını yedirmem deyince, ‘yurttan büyümüş bize annelik taşıyorsun, anneliği nerden öğrendin’ dediler. Sanki ortaokul yıllarıma geri döndüm. Eşim yanımda durmadı, şiddet gördüm. Çocuğum bu olaylardan çok etkilendi. Bizzat kendi eşim tarafından hakaretlere, iftiralara maruz kaldım ama ayrılmadım. Dedikleri gibi aileyi çok bilmezdim, şiddetin de hakaretin de ailelerin bir doğal süreci olduğunu sanırdım. Kaç yaşındaydım ama

yüreğim hala çocukmuş. Bir gün o da ailesiyle tartıştı, annesini babasını öldürme noktasına bile geldi. Müdüründen tayin istemiş. Konya'ya taşındık o bahaneyle, orada düzene girmeye başladı ilişkimiz. Çocukmuşuz dedik. Sonra benim tayinim Bursa'ya çıktı, taşındık. Anneme de kavuştum, çocuklarım da büyüdü. 3-4 sene geçti annemi kaybettik ama ben en azından yanında yöresindeydim diye mutsuz olmadım. Eşimle Erzincan'da niye mutlu oldum? Çünkü onun da anası babası yoktu karışacak o da orada garibandı bende. Yurttan çıkan çocuk gurbettedir her daim. Çünkü ona öylesi öğretiliyor.” (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

6.20. Eş Seçimi ve Aile Kurma

Evlilik iki kişi arasında yapılmasına rağmen toplumsal etkileri de olan ve kişinin gelecekte yaşamayı planladığı hayata dair kendi rolünü belirlediği bir süreçtir. Evlilikte mutluluk ise geniş çapta eş seçiminin doğru ve bilinçli yapılmasına bağlıdır (Bilen, 2009, s. 100). Kişinin kendisine uygun gördüğü rol ve karşısındakinden beklentisinin karşıladığı kişiyi eş olarak seçmesi esas olsa da bireyler çok çeşitli biçimlerde eş seçimine gidebilmektedir. Çocukluğunda ailesi tarafından dışlanmaya, ilgisizliğe, düşmanca duygulara maruz kalan geçimsiz ailelerin çocuklarının da benzer aile yapıları kurmaya daha yakın olduğu araştırmalarca ifade edilmiştir (Landers,1961'den akt. Bilen, 2009). Bu anlamda, kurum bakımında kalmış bireylerin yaşadıkları geçmiş olumsuz deneyimlerin, bu deneyimler ardından gelen kurum bakımının ve bu bakımın çizdiği yasal ve imkansal sınırların da evlilikte özellikle eş seçiminde bir etkisi olması beklenebilir.

Kurum bakımında kalan kişilerce evliliğin mutlaka geçilmesi gereken bir toplumsal evre olduğu görüşüne dair örnekler mevcuttur. Görüşme yapılan grup içerisinde az sayıda kişi hariç çoğunluk evlenmiş ya da kısa vadede evlenmeyi planlamaktadır.

“Evlenmekten memnunum. Ne yapacaktım zaten, yani sonuçta işim de var evim de var evleneyim dedim. İlk evlendiğimiz zamanlar bana çok soru sorardı ‘yurt nasıl, anneler nasıl, korkmuyor muydun, dayak yer miydin?’ falan diye. Ben cevaplardım ama çok heveslisi değildim soruların, şimdi kalmadı bile.” (E3, yaş 30, kamu görevlisi)

Görüşmeye dahil olup, evlenmeyi düşünmeyen kişilerin de evliliğe dair görüşleri, bu bireylerin aile kurma kavramını nasıl tanımladıkları hakkında bize bir veri sunmaktadır. Bu veriler bireylerin evliliği düşünmeseler dahi, evlilikten uzak durma sebeplerini ve stratejilerini bize göstermektedir.

“Evlenecek gibi oldum ama hiç evlenmedim. Bir kere birlikte yaşadığım biri oldu. Sıkıldım, attım evden gitti. Ben biriyle yaşarken onun evde olmasından ifrit oluyorum, sanki bir düzene gireceğim de yaşlanacağım gibi geliyor. Kendim yaşamayı, emir almamayı, sık sık taşınmayı seviyorum. Emlak işine falan bakınca da taşınmak rahat oluyor.” (E5, yaş 43, satış danışmanı)

Burada görüşmecinin rahatsız olduğu noktayı “hayatının düzene girmesi” olarak tanımladığını görüyoruz. Goffman, kurum bakımının sona ermesinin ardından hayal edilen bir “parti” döneminden söz etmektedir. Bu, istediği kadar dışarıda kalabilmek, istediğini alabilmek, eve istediğinde dönebilmek ya da sadece canının istediğini yemek biçiminde görülebilir (Goffman, 2016). Bu anlamda, görüşmecinin bahsettiği “düzen” fikrinin kurum bakımının planlı, kuralcı ve hiyerarşik yapısıyla özdeşleştirildiği düşünülebilir.

“Evlenmeyi düşünmüyorum. Bakış açım kesinlikle bu şekilde. Birlikte yaşadığım arkadaşlar da aynı durumda. Arada bahsediyorlar, onların ağzı söylemez ama yüzlerine vurur. Evlenir giderler ama ben istemiyorum. Yuva kurmak, çocuk sahibi olmak bunlar güzel hoş şeyler. Yurtta herkesin en büyük hayalidi. Ben hep derim daha evlenmeden 2 gelinlik giydim diye. Ben ilkokula giderken bir bağışçıdan hediye gelmiş bir gelinlik. Bana vermişlerdi, bakan kurumu ziyaret edecek diye giymiştim. Bir de orta sonda Türkmen düğünü diye piyes oynamıştık. Orada da gelin bendim, orada da giydim. Evlenip dayak yiyemem, evlenip kendi yaptığım işin yanına bir adamın işini daha ekleyemem. Sırf çocuk olacak, onun da kaderi acaba ne olacak diye de tutup evlenemem. Gönlüm de kimseye gitmiyor açıkçası gönüllü değilim. Bir sebepten evlenirim, tepeme çıkarlar evlen evlen diye sevdiklerim, belki o zaman onu da yapacak yok yani.” (K7, yaş 30, kamu görevlisi)

Görüşmecinin ifadeleri net bir fikre işaret ediyor gibi görünse de kişinin özellikle gelinlik giydiği anları unutmaması hatta ayrıntılı bir biçimde hatırlıyor oluşu kişinin bir çatışma³⁷ içinde olduğu fikrini vermektedir. Bu kaçınmanın sebepleri kişinin evliliklere dair geçmiş deneyimleri olabileceği gibi, bireyin aklındaki örneklerin tüm bu geçen zamanda değişikliğe uğramaması ve bu anlamda bir güvensizlik hali yaşaması olarak düşünülebilir. Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşamlarına ilişkin ön görülerinin, topluma dâhiliyelerini etkileyecek düzeyde olduğunu destekleyen çalışmalar mevcuttur. Bireyin toplumsallaşma sürecinin ailede başladığı düşünüldüğünde, bu kişilerin temel norm ve rolleri kazanmasında ailenin bu işlevini kurum bakımı üstlenmektedir. Ailenin bu işlevini kurumun üstlenmesinin yarattığı bu travma, bir süre sonra yaşamlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri kurumdan çıkmak zorunda kaldıklarında tekrarlanmakta ve akranlarına oranla toplumsal norm ve değerlerle uyumsuz davranışlar ortaya çıkarabilmektedir (Kalaycı, 2007; Baş, 1990; Demirbilek, 2000).

“Evlenmeyi düşünmüyorum, param olursa evlenirim ama çok para lazım o işler için. Şimdilik düşünmüyorum. Sevgilim var, o da buraya gelecek, yurttan kalmışlığı var onun da. 3 sene kaldı ama memur olma hakkı yok.” (E4, yaş 31, çalışmıyor)

E4’ün evlilik öncesi ön koşulunun olduğu görülmektedir. Bu durum da maddi yeterliliklidir. Benzeri bir biçimde, eş adayı olarak gördüğü kişinin de yurt geçmişi olduğunu ancak kısa bir görüşmede dahi öne çıkartılan ilk özelliğinin kamuda çalışma hakkının varlığı üzerine olduğu görülmektedir.

Kurum bakımı ve öncesi; bireylerin toplumsal bağlarına zarar veren, özellikle bağlanma biçimlerini farklılaştıran süreçlerdir (Yüksel & Öncü, 2016). Toplumsal kurumlardan birisi olan ailenin yapısında meydana gelen patolojik bir durumun çocuğu ailesinden kurum bakımına sürükleyen süreç, tekrar o kişiyi kurum bakımı vasıtasıyla bir aile kurabilecek yaşa getirme hizmetini üstlenmiştir. Ancak kişinin kurum bakımında olduğu süreçte maruz kaldığı dışlanma, ön yargı ve damgalar bu konuda çekingen bir eş seçimi tavrına sebep olabilmektedir.

³⁷ Bir nesne ya da objenin birey için hem olumlu hem de olumsuz durumu olmasından sonra ortaya çıkan çatışma durumu olarak tanımlanan, “Yaklaşma – Kaçınma” çatışması bu durumu tanımlar niteliktedir.

Bu anlamda, görüşmecilerin aktarımlarında eş seçimlerini, kurum bakımında kalmış kişilerden tercih ettikleri örneklerde görülmektedir.

“Son gittiğim okulda da müdür biraz zorladı beni konuşup anlatmam için. Baktı olmadı, uğraşmadı ama kafayı da takmadı. Bir gün çağırdı, yanında yine yurt çocuğu olduğunu bildiğim, dışarıdan yemek getiren firmada çalışan bir kız. “Yurt çocuğu” olduğunu biliyor ama adını bilmiyordum. Konuya nasıl girildi, nasıl bu duruma gelindi bilmiyorum ama biz Nesrin’le 40 kişilik kendi arkadaşlarımız, kardeşlerimiz huzurunda evlendik.” (E2, yaş 47, kamu görevlisi)

“Evlilik olursa elbette güvenilir insan olsun isterim ama düşününce madem ben bir “yurtluyum” herkesin dilinde, o halde evleneceğim de “yurtlu” olsun. Benim derdimi, tasamı gözüme baktığında o anlarsa anlasın. Yoksa millet benden korkar. Sırf geçmişimde benden habersiz yaşananlardan dolayı bana kötü gözle bakıyorlar. Ben niye başkasıyla evleneyim ki?” (K7, yaş 30, kamu görevlisi)

“Ama evlenirsem de yurttan kalan biriyle evlenirim. Diğerleri beni anlamazlar, laf ederler. Bize hep laf edilir, her yerde yurt çocuğu olduğumuz bizden önce gelir. Yüzümüze bakmak bile istemiyorlar tanışırken.” (K10, yaş 31, kamu görevlisi)

Eş seçiminin ortak özellikler kuramına göre, çiftler birbirlerinde ne kadar çok ortak özellik görüyorlarsa, birbirlerini eş olarak seçme konusunda o denli yakınlaşırlar. Bu kurama göre yaş, etnik köken, din, eğitim, değerler ve sosyal statüler açısından benzeyen kişiler birbirleriyle daha az çatışma yaşama ihtimaline sahiptirler. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, kurum bakımında kalan kişilerin benzer sosyalizasyon süreçlerinden geçen başka bir kişiyi eş olarak seçmek istemesi karşılıklı uyumu sağlamak istemeleriyle açıklanabilmektedir.

Kurum bakımında kalmış, benzer geçmişe sahip kişiler dışında rastlanılan diğer bir durum ise bireylerin dezavantajlı durumlara maruz kalmış, damgalanmış, dışlanmış ve/veya alt-gelir grubuna dâhil olan bireylere yönelik yaptıkları eş seçimi tercihi olarak görülebilmektedir. Bu durumun altında, kişinin özel alanı olan evinde de dışlanmaya maruz kalmama isteği yattığı söylenebilmektedir. Görüşmelerde, ayrıca kişilerin kendilerini evliliğin görev ve sorumlulukları konusunda yetersiz gördükleri kanaati de oluşmuştur.

“İşe başladıktan 3 sene sonra annem gibi sevdiğim bir ablamızın yardımıyla biriyle tanıştım. O da milli eğitimde çalışan ileri derecede işitme engeli olan biriydi. Bu sebepten de çevresinden biraz dışlanmış, çok sahip çıkan olmamış. Yılmamış, sıkılmamış, çalışmış ekmeğini kazanmış, ev almış, araba almış. Çalışmak için Türkiye'nin her yerine gitmiş gerektiğinde. Karakterini de kendisini de beğendim. Dört ay sonra evlenelim diye karar aldık.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

K2'nin bu ifadesi iki durumu ortaya çıkarmaktadır. İlki bu bireylerin toplumun dezavantajlı kesimlerine uygun görülmesi ve eş seçimlerinde bu durumun ön planda oluşudur. İkincisi ise bu dezavantajlı bireyleri birbirine uygun gören kişilerin, kurum bakımında bulunan kişiye karşı olan bakış açısıdır.

“(…) O yüzden dedim ya hemen derim yurtta büyüdüm diye. İnsanları hemen tanıyayım diye. Boşanmış olsam başkasıyla evlenmezdim. En fazla Anadolu'nun uzak köyünden, cahil biriyle evlenirdim ki çok laf söz bilmesin.” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

E6 ise ifadesinde aslında bir çekincesinden söz etmektedir. Kendisinin geçmişinden dolayı yargılanacağı endişesini barındırmakta ve bundan kaçınabilmek adına “cahil” olarak adlandırdığı biriyle evlenmeyi talep etmektedir.

“O sırada gittiğimiz mekanlardan birinde bir kız vardı. O da benim gibi şanslı iyi gitmeyenlerden. Halası bakarmış. Bizim genç grup da aileye haber uçurmuş olur mu olur. Oldu dediler, evliliğe kadar gitti iş. Nurhan'la o gün başladık, bugüne geldik ama biz hala evcilik oynuyoruz. O aile görmemiş, hala yanında her işi yaptırmışlar onu biliyor, yapmaya çalışıyor. Ben dışarıda bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Bir çocuğumuz var, onunla ilgilenmeyi bile bilmiyorum belki de. Yine de kendi ailemden iyi değil midir?” (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

K9'da K2'ye çok benzer bir durum görülmektedir. Ortak noktaları ailesiz büyüme olan bu iki kişiyi bir araya getiren yine çevrede bulunan ve sözlerine değer verilen yardımcı kişilerdir. Geçmiş yaşantılarından dolayı hissettikleri eksiklikler, ihtimaldir ki bu kişileri bir endişeye sürüklemektedir. Bu durumu aşmanın yolu olarak ise kendileri gibi olan bireylerle birliktelik kurmak olarak görmektedirler.

“Evlenirsem mutlaka yurttan biri olmalı ya da sokaktan biri olmalı. Bir yurttan arkadaşım sokaktan biriyle evlendi. Kimsesi yokmuş, mutlu oldu. Yurtta kalmış ama sevememiş. Belki Suriyeliyle biriyle de evlenirim. Onların da aile yok, yardım olur hem. Nüfus müdürlüğünde bir abi bana ‘Suriyeliyle evlen, onlar da evlenecek birilerini arıyorlar burada kalmak için, ailesiz çok var’ dedi. Suriyeliyle de evlenebilirim. Dini bizle aynı mı bilemedim ama bence önemi yok ben ona anlatırım.” (E9, yaş 30, kamu görevlisi)

E9, ifadesinde “yurttan”, “sokaktan”, “Suriyeli” gibi toplumun kendince dışlanmış olan kesimlerini sıralamakla aslında kendini ait hissettiği toplumsal tabakayı da bize sunmaktadır.

“Komşumuzun bir kızı vardı. Ben memuriyete henüz başlamıştım. Aileden kalan bir şey de yoktu. Onların durumu da parlak değildi, çok borca girmeden bir evlilik yaptım.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

E1 ise diğer katılımcılardan farklı bir noktayı göstermektedir. Bu nokta maddi sermayedir. Günümüzde evlilik süreçlerinin çoğunlukla bir maddi sermaye gerektiriyor oluşu, hayata yeni atılmış ve birikimi ya da bu birikimi sağlayacak çevresi olmayan kişiyi yine kendisine benzer kişilere yöneltmektedir.

“İlk evliliğimi kurumdan çıktıktan sonra yaptım. 1 sene dolunca anlaşarak ayrıldık. Yurt arkadaşlarımızı övdüysek, sadece arkadaş kalmadık. Başımdan geçen olaylardan sonra ikinci ve son evliliğimi yurt çocuklarının bir araya geldiği dernekten tanıştığım kişiyle yaptım. Bana her konuda yardımcı olup en son da gönül işinde destek oldu. Evlenmiş, boşanmış olmamı hiç umursamadı. Hesap vereceği kimsesi yoktu onun da benim gibi.” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Eş seçimi sürecinin benzer kişilere yönelik olmasının bir diğer sebebi, görüşmecilerce aile kurma sürecinin başında gerçekleştirilen tören (düğün) sırasında akılda kalan belirgin anılar yoluyla karşımıza çıkmaktadır. Kurum bakımında kalmış bireylerin bu süreçlerde, kaldıkları kurumlarda çalışan kişileri örnek aldıkları ve gerektiğinde ise onları da sürece dâhil ettikleri görülmektedir.

“2010 yılında iş yerinde birlikte çalıştığımız kişiyle nişanlandım. 1,5 sene sonra da evlendik. Beni istemeye geldiklerinde annem ve iş yerinden çok sevdiğim bir ablam evdeydiler. Ben yurt müdürümün de gelmesini istemiştım ama uzak bir ilde görev yaptığından gelememişti.” (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

“Hastanede görüştüğüm bir hasta refakatçisiyle evlendim. Hastam babam oldu ben gelinleri. Sağ olsunlar benim eksiklerimi görmezden geldiler, boşluğumu doldurmaya çabaladılar. Bir gün olsun ağızlarından yurt çocuğu lafı çıkmadı. Oysa bizim adımızdan önce gider namımız. Düğünümü de yaptılar. Yalnız düğünde kendi annenizin- babanızın, dolayısıyla tarafınızın da olmaması çok kötü. Neyse ki kendi çevremizi kendimiz yaptık. Arkadaşlarımız, hocalarımız gelmeye çalıştılar hep.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

“(…) Aynı bölümden babası genç yaşta vefat etmiş bir kızla evlendim sonra. Annesiyle yaşıyordu. Onların da bir memleketleri yok, kızı nereye giderse oraya gelmişti. Evlendik. Dostlar geldi, arkadaşlar geldi, 2-3 saat sürdü düğün dediğimiz. Uzatmanın manası yoktu, az kişiydik zaten. 3 çocuğumuz var. Şimdi bizim eksikliğimiz ne karım ne ben baba nedir bilmiyoruz ve o görev bende. Eski bir kurum müdürüm var çok sever, müdür baba derdik. Ona uyduruyorum kendimi, hatırlamaya çalışarak.” (E8, yaş 41, satış danışmanı)

Kurum bakımında kalmış bireyleri bir grup dinamiğinde ele alırsak, bu grubun kendisini tanımladığı kategorinin, toplumun dışlanmış diğer kesimleriyle benzer olduğu gözlenmektedir. Bu grubu dışlanmış olarak adlandırabileceğimiz gibi sosyal sermayeden yoksun olarak görmemiz de olasıdır. Bunun sebebi, dış dünyadan sınırlandırılmış şartlarda geçen çocukluk döneminin kişileri bu sermaye birikiminden uzak tutmuş olmasıdır. Bourdieu, bireylerin biriktirmiş oldukları sosyal ya da ekonomik sermayenin onları diğerlerinden daha alt veya üst sınıfa konumlandığını ifade eder. Sermayeye sahip olan “alana” da egemen olacak olan kişinin kendisidir (Bourdieu, 1997).

6.21. Çocuk Yetiştirme Stratejisi

Her sosyo-kültürel yapı kendi devamlılığını gelecek nesiller yetiştirebilme kapasitesine bağlamaktadır. Bu devamlılık, ailenin sermayesini kendisinden sonra gelecek olan nesle

aktarabilmesinin bir yoludur (Bourdieu, 1997). Bireyin sosyalleşme tasarımı, onu yetiştirenlerin değerlerini yansıtmaktadır. Bu anlamda, sosyalleşmenin temel basamağı genellikle aile olmaktadır. Ailenin çocuk yetiştirme tutumu, ailenin sosyokültürel yapısının, değer ve inançlarının birer yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Şanlı & Öztürk, 2015). Bununla birlikte, bireyin kurum bakımına alınmasına yol açan sebepler, bu sermaye birikiminin aileden alınmasına ket vurarak yerini kurum kültürünün kişiye sunduklarına bırakmaktadır. Nitel araştırmanın bu bölümünde, kurum bakımında kalmış bireylerin çocuk yetiştirme konusunda düşünceleri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu değerlendirmenin amacı, bu bireylerin çocuk yetiştirme tutumlarını ölçmekten öte, bir sosyal-politika ile yetiştirilen bu kişilerin yetiştirilme kültürlerini, çocuk yetiştirme tutumlarına nasıl yansıttıklarını görmektir. Bireylerin doğumdan itibaren maruz kaldıkları tüm toplumsal dinamikler, kişilikler üzerinde ömür boyu sürmesi mümkün etkiler oluşturmaktadır. Her grup kendi niteliklerini aktardığı bir aile yapısı ile var olmaktadır. Aileyi oluşturan bireyler, çocuk yetiştirmeye dair inanç ve değerlerini kendilerini topluma hazırlayan süreçler üzerinden kurgulamaktadırlar. Kurum bakımı altında bulunan gençlerin hiç aile ortamında yetişmediği ya da kısa bir süre aile yapısı altında büyümüş olduğu düşünüldüğünde, kurum bakımında kalmış bireyin bu anlamda sosyal sermayesinin sınırlı olduğu düşünülebilmektedir. Görüşmelerde bireyler, bu doğrultuda kendilerine dönük ön yargılı tanımlar yapmışlardır.

“Evde de karım özellikle oğlumu yetiştirme tavrımı görerek bana saygı duyuyor ve hiçbir baba yaptığını yapmaz diyor her seferinde. Bizim yurttta çokça annemiz ve bir o kadar da babamız vardır. Aralarından hayatımızda etkisi olanı seçer örnek alıriz, bu hep böyle olur. Ben de sevdiğim bir müdür yardımcımı örnek alarak babalık yapıyorum. Kırgın bir çocuğun yediği yemeğin anlamı olmadığını, gözüne bakmadığın bir çocuğun seni tanımadığını öğrendim.” (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

“Evlendim, ailem oldu. Güzel bir ailem, güzel çocuklarım oldu. Baba olmayı öğrenmeye çalıştım. Çocuğumun gözüne baktım, sana nasıl davranayım bilmiyorum diyerek. Ağlamak yasakmış, sarılmak utanılacak bir şeymiş gibi kaçındım hep hayatta ama çocuklarım bunu da çözdü.” (E2, yaş 47, kamu görevlisi)

“(...) yavrumuz doğdu, çocuk kitaplarından, filmlerden, kitaplardan öğrendim anneliği hiçbir şeyini eksik etmedim.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

Görüşmecilerin anlatımlarından, kurum bakımından ayrılan bireylerin rol-model eksikliği gözlenebilmektedir. Bireylerin bu durumu, benzer durumlarda da uyguladıkları gibi, kurum bünyesinde çalışan personeli rol-model kabul etmek yoluyla aşmaya çalıştıkları görülmektedir.

Görüşmeciler çocuk yetiştirme konusunda görüşlerini aktarırken bunu kurum bakımı geçmişlerinden ayrı tutmamaktadırlar. Bireylerin gelişim çağında içinde buldukları bu yapının hayatlarının kalanında da ön planda olduğu görülebilmektedir. Kurum bakımı, bireyin içinde sosyalleştiği bir yapı olarak zaman içinde benliğin tümünü hakimiyeti altına alan, davranış kalıplarını ve kurumsal karakteri yerleştiren bir etki yaratmaktadır. Bireyler bu sürecin ardından, hayatın kalanını da bu kalıplar yönünden değerlendirir ve davranışlarını bu ölçüde şekillendirirler (Goffman, 2016).

“Henüz çocuğumuz yok ama günün birinde olunca bayramlarda valiyi, kaymakamı değil annesini, babasını göreceğ inşallah. Çocuklarıma o eksikliği yaşatmak istemem hiç.” (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

“Benim iki çocuğum var, üçüncü de olacaktı olmadı. Anne- babasızlık gördüğümüz için daha bilinçliyiz biz. Ama tabi daha sıkı sarıyoruz, daha çok çabalıyoruz. İşte kahvaltıda paketli bal, reçel falan çıkınca yemiyorum, çocuklar yesin diye eve götürüyorum. Evde bal, reçel yok mu, var çok şükür. Ama küçük paketli bal, reçel yok. Çocuk onu da görsün, ona da özenmesin diye götürüyorum. Bize miras falan kalmadı. Bize ne para ne tarla ne meslek kalmadı atadan.” (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

Görüşmecilerin ifadelerinde, çocuklarını kurum bakımına bırakmak zorunda kalacakları korkusunu da taşıdıkları görülmektedir.

“Çocuğum olsun elbet, evlenirsem niye evleneyim ki zaten... Çocuğum olsun, evladım olsun, beni yapanların yanlısını yapmayım diye. Onu sokağa muhtaç etmeyim diye çabalarım her zaman. Şükür her imkânım var, okulda beni severler,

mahallede severler. Dara düşmem Allah'ın izniyle. Evladımı da düşürmem.” (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

“Çocuklarım ben yanlarında yokken yemek bile yemiyorlar. Yeseler de faydası bile olmuyor. Kapıdan dışarı çöp bırakmaya korkan çocuklar, yanlarında ben varken karanlık sokaklardan şarkı söyleyerek geçiyorlar. Bu durumda insan ölmeden evladını bırakabilir mi? Ben de Allah izin verirse ömrüm yettiğince sarılacağım çocuklarıma.” (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

Görüşmecilerden bir kısmı ise çocuk fikrine uzak bakmakta, istememekte ya da yetiştirilmesine katkı sağlamaktan imtina etmektedirler. Çocuk sahibi olma düşüncesi evlilikten sonra atılması gereken adımlardan biri olarak görülmekte ve bu adımın gerçekleşmemesi, evliliğin çıkmaza girmesine yol açan bir durum olarak görülmektedir. Çocuksuz bir aile tercihi üstte bulunan örneklere benzer biçimde rol model eksikliği olabildiği gibi, kurum bakımında kalmış bireylere yönelik dışlayıcı tutumlar da olabilmektedir. Bu durumun, kişinin evliliğinden memnuniyetsizlik duymasına ya da hiç evlenmemesine sebep olduğu görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır.

“(…) çocukla ilgili durumlara çok karışmam. Baba bence çocuğa değil anneye söylemeli, çocuk ona göre şekil almalı. Çocukla baba belli bir yaştan sonra yüz göz olursa saygı kalmaz. Çocukları çok sevmem demiştim zaten ama nasıl ki iş buldum evlendim, evlendiysem de çocuk olmalı dedim. Sonuçta bunca işe benden sonra o gelecek sahip çıkacak gibi durum da var. Genelde anneye iletişimi var ben de eve geldiğimde ilgileniyorum.” (E3, yaş 30, kamu görevlisi)

“Evliliğim iyi gitmediği için çocuk düşünmüyorum. Bunun baskısı da var aslında üstümde. Bir sen annelik bilmezsin diyor, bir bana çocuk doğuramadın diyor. Boşanmak istiyorum ama yol yordam bilmiyorum. Yardımcı olan dernekten birkaç arkadaş var, sağ olsun yurtlular. Onlar olmasa ayakta duracak takatim olmayacaktı. Yalnız kalmayalım diye evlendik, yalnızlığımı arar oldum.” (K6, yaş 31, kamu görevlisi)

“Okulumda düşkün bir kız var. Yiyemez, içemez, işini göremez, ailesi bana biz bakamıyoruz sana da yoldaş olur, biz sana yardımcı oluruz dedi. Onunla birlikte

yaşıyorum. Hiç evlenmedim, evlenmeyi de düşünmüyorum. Çocuk da düşünmüyorum. Ömrümü tek geçirip, kimsenin canını yakmayacağım.” (K3, yaş 44, kamu görevlisi)

Kurum bakımında kalmış bireylerle yapılan görüşmelerde, çocuk yetiştirmeyi düşünen kişilere, “Mevcut kurum bakımı yöntemlerini biliyor musunuz? Olumsuz bir durumda çocuğunuzun bu merkezlerde bakılması konusunda ne düşünürsünüz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu sorunun sorulmasında amaçlanan, birlikte yaşam eğiliminin ve kurum bakımında kalmış kişilerin oluşturduğu muhtemel grupların kendi devamlılığını ne ölçüde sağladığı anlamında bir fikir vermesidir. Bourdieu, nesillerin birbirlerine sermayelerini aktarma biçimlerini habitus kavramı üzerinden ifade etmektedir. Üretilen ve aktarılan norm ve değerler, grubun kural, adet ve gelenekleridir. Sosyalizasyon sürecinin sonunda bireyler, aktarılan sermayeye uygun bir tutuma sahip olurlar. Davranışları, durumlar ve olaylara bakışları bu grup normlarına ait hale gelir (Bourdieu, 1997).

Grup dinamiklerinin bu süreçte devamlılığının sağlanacağı durumuna teorik olarak hakim olması beklenir. Bununla birlikte, kurum bakımında kalmış olmanın, bireylerce olumsuz bir geçmiş olarak görülme ihtimali üzerinden, kendi yetiştirdikleri bireyleri bunun dışında tutmak isteyebilecekleri düşünülmüştür.

“Çocuğum olursa mutlu olurum, onu yetiştirmek isterim. Yurda da verebilirim, orada güzel imkanlar var. Yemekler ve etkinlikler güzel, sürekli geziliyor. Okulunu bitirmesine de yardımcı olabilirler. Hem tanıdıklarım var artık okuldan, onlarla da görüşür daha iyi baktırım. Ama bende bakabilirim, kazandığım para yeterli. Belki evlenince karım da çalışır, o zaman çok çocuk bile yapabiliriz. Devlet ona da iş verir benimle evlenince.” (E10, yaş 46, kamu görevlisi)

“Bugün güç duruma düşsem düşünmem çocuğum ne yapacak diye. Bunu sağladığı için bile minnettarım devlete, gözümü kırpmadan veririm yuvaya, yurda. İmkanları çoktur, benim imkanlarımdan da çoktur hem. Evim dağılmasın diye çok uğraşıyorum ama bu işleri belirleyemezsiniz işte, dağılası varsa...” (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

“Allah korusun yurtlardan, yuvalardan yavrumu ama günün birinde mecbur kalabilir elbet her insan. Aile çocuğuna ekmek veremeyeceğini gördüğü an yukarı

bakıyor annem verebilir mi, babam verebilir mi, kardeşlerim verebilir mi bu ekmeği diye. Onu da bulamazsa devletimize sesleniyoruz onun insafına bırakıyoruz kendimiz. Aylin diye arkadaşım vardı yurttan, köprüden nehre attı kendini, çocuğu bugün yurtta. Hangisine kızacağız? Yurt gerçek, yurtlar var, ismi değişse de ihtiyaç duyanlar halen var.” (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

“Çocuk, evlendikten sonra olabilir. Yurtta kalmak isterse yurda veririm.” (E4, yaş 31, çalışmıyor)

Dört farklı görüşmeciden aktarılan bu cevaplarda, yurt bakımının özellikle “imkanlar” açısından değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Farklı görüşmelerde de aynı şekilde tanımlanan bu imkanlar, eğitim, boş zaman etkinlikleri ve meslek sahibi olma ekseninden değerlendirildiği gibi bir yandan da sistemin de özellikle bu deneyimli grup tarafından tanınmasından dolayı sıcak karşılandığı kanaatine varılabilir.

Bir başka görüşmeci grubu ise kurum bakımını bir zaruret halinde tüm diğer alternatiflerin önüne geçirerek destek güç olarak görmektedir. Aslen çocuklarının kurum bakımında kalmasına olumsuz baktıklarını ifade eden bireyler, böyle bir duruma mecbur kaldıklarında da kurum bakımını ilk sırada destek olarak görmektedirler. Bunun ikileminde oldukları görülen kişiler, bu durumu görüşmelerde açık bir biçimde yansıtmışlardır.

“Nasıl evlilik içim çekmiyorsa, çocuk da istemiyorum. Ama diyelim tüm aşamaları geçtik bir evladım oldu onu yurda vermeyi katiyen istemem. Ancak başıma bir şey gelir, çocuğuma benden başkası bakmak durumunda kalır da en güvendiğime bile, kocama bile, akrabalaruma bile vermem yurda yuvaya veririm. Yaşıyorsam her gün gider görürüm almak için her şeyi de yaparım. Ama vermek istemem.” (K7, yaş 30, kamu görevlisi)

“Bana çocuklarını yurda verir misin diye sadece siz değil çok kişi sorar geçmişimi öğrenince. Durum çocuğunu yurda vermek değildir. Anne olanın, anneliği hissedenin aklından geçmez bu. Ama şartlar öyle bir yere gelir mecbur kalırsın. Benim annem gibi olacaksan yurt sana yatılı okul olur. İşten çıkar uğrar, ufacak para denkleştirir otobüse biner gelir. Yemeğe patates koymaz biriktirir gelir, geldi de. Olması gereken o bağları koparmamak, bugün çocuğunu daha ortaokulda, ilkokulda yurt dışına

yollayıp telefonda konuşandan ne farkı var umursamaz yurt çocuğu ailelerinin.”
(K4, yaş 35, kamu görevlisi)

“(…) faaliyet işleri daha iyiydi yurttan ama vermem tabii. Yani zorluklar ne olur bilmem ama vermemeye çalışırım. Ama orada da iyi bakarlar, versem de kimseye dokundurtmam çocuğuma sahip çıkarım. Giderim ilgilenirim. Ama vermem yani.”
(E10, yaş 46, kamu görevlisi)

Görüşmecilerden dördü ise geçmiş deneyimlerinin kalıcı etkileri olduğunu ifade ederek, çocuklarının kurum bakımında kalmasına kesin bir şekilde karşı çıkmışlardır.

“İmkanım çerçevesinde çocuğuma bakarım. Akrabaya falan yollarım yazın, şimdilerde de yolluyorum ama yurda, yuvaya vermek istemem. Benim aklım başımdaydı, yurttan düzgün çıktım, kendimi geliştirdim. Herkes sağlam çıkamaz oradan. Nedir Allah korusun bir durum olur zorunda kalırım... Yok yine vermem yani bulunur bir çaresi. Devletin imkanları sağlamdır Allaha şükür ama çocuğun yeri de anasının babasının yanındır, öyle olmalıdır. Biz bir olay yaşadık, benim çocuğum o olaylara maruz kalmam.” (E3, yaş 30, kamu görevlisi)

“Bir gün çocuğum olursa kız ya da erkek fark etmez. Yürümeye başlar başlamaz benimle gezdiririm. Yalnız kalmam, başsız kalmam, sahipsiz kalmam. Bir büyük gibi ortamlara girsün, meslek öğrensin, işin zorluklarını görsün. Kız da olsa sövsün de dövsün de mesela. Çocuğuma vurmam. Çocuğumu da terk edip yurda koymam. Annemin babamın keyfinden yurttan kaldım ben, öyle çok kötü şeyler yaşamadılar yani.” (E5, yaş 43, satış danışmanı)

“Çocuklarım benim dünyam. Onlarla uyuyup onlarla uyanıyorum. Ben onların çocuğu sayılırım. Gözlerinin içine bakıyorum her gün ne isterler diye. Asla onları yurda vermeyi düşünmem, asla onlarsız kalmayı istemem. Canıma kıyarım hatta belki onların da canına ama yapmam.” (K6, yaş 31, kamu görevlisi)

“Çocuğumu yurda vermem, başka diyeceğim yok. Yurttan çıkan hiç yurda evladını koymayı düşünür mü? Onlar yurttan çok güzel şeyler yaşamışlar herhalde. Benim öyle övünülecek anım yok.” (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

Şanlı ve Öztürk (2015), ebeveynlerin çocuk yetiştirme becerilerinde değerlerinin ve geleneklerinin etkili olduğunu, bu sebeple kişilerin çocuk yetiştirme tutumlarının kültürel süreçleri dikkate alınmadan anlaşılamayacağını ifade etmektedir. Bireyin gelişiminde toplumdaki normlar, kültürel değerler ve davranış beklentileri rol oynamaktadır. Kurum bakımında kalmış bireylerden oluşan bu grubun, sosyalizasyon süreçleri ve kurumun onlara katmış olduğu resmi kimliğin yanında kendi yaşantılarını hatta travmalarını da yeni nesli yetiştirmekte ya da yetiştirmemeyi seçmekte değerlendirdikleri görülmektedir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili sosyal politikalara ilişkin farklı bilim alanlarında birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Araştırmaların ortak noktaları, sosyal politikalar kapsamında sağlanan bakım yöntemlerinin avantaj ve dezavantajlarının tespitinde sundukları katkılardır. Kabul edilen ortak bir nokta da en iyi hizmet modelinin çocuğun aile yanında yetiştirilmesinin desteklenmesi yönündeki görüştür. Ancak öncelikle gereksinim halinde bulunan çocuk sayılarının fazla oluşu, bu bakım modeline yönelik yüksek maliyetler ve denetim güçlüğü gibi nedenler ile bu idealin gerçekleşmesi mevcut uygulamalara nazaran daha zorlayıcı olmaktadır.

Türkiye’de sosyal politikalar bir yandan çocuğun aile yanında desteklenmesine yönelik hizmetleri çeşitlendirmeye ve desteklemeye devam ederken bir yandan da kurum bakımı hizmet modellerini geliştirmeye devam etmektedir. Çalışmanın konusunu oluşturan kurum bakımı, tarihsel anlamda tüm ihtiyaç sahibi kişilerin yaş, cinsiyet, engel durumu ayırt etmeksizin çok sayıda kişinin bir arada bulunduğu mekânlardan sınırlı sayıda çocuğun bir arada bulunduğu, cinsiyet, yaş, engel, kan bağı gibi birçok kriterde ihtisaslaşmış bakım modellerine evrilmiştir.

Günümüzde kurum bakımı, bağlayıcı yasalarla kurulan, kamu idaresinde ve kamu denetiminde olan ülke geneline yayılmış kuruluşlar yoluyla sağlanmaktadır. Bu kuruluşlarda “korunmaya muhtaç çocuk” statüsü alan çocukların sağlıklı biçimde büyümeleri, toplumsal fırsatlara tüm bireylerle eşit bir şekilde erişim sağlamları amaçlanmaktadır. Çalışmanın ışık tutmayı amaçladığı nokta, çocukluk çağında yoksun kalınan sağlıklı bir aile yapısının, tüm dinamikleri kanunlarla tanımlanmış bir sosyal hizmet modeli olan kurum bakımında karşılanmaya çalışılmasının ortaya çıkardığı durumu, kişilerin toplum içinde kendilerini tanımladıkları konumları, eş seçimi, aile kurumuna yaklaşımları ve çocuk yetiştirme davranışları üzerinden açıklamaktır.

Araştırmanın konusunun kişilerin sosyal yaşam deneyimleri, görüş ve ifadeleri üzerinden işlenecek olması nedeniyle nitel bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bireysel ve toplumsal olguların sınırlandırılmadığı, diğer değişkenlerden ayrı düşünülmediği, kapsamlı ve karmaşık ilişki ağlarına bağlı olduğu durumlarda nitel araştırma yöntemi, önemli bir veri elde etme yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır (Baltacı, 2018). Görüşülecek kişilere ulaşmak

için anahtar kişilerden yardım alınmış ve çalışmadan bağımsız gerçekleşen kurum bakımında kalanların Adana, Ankara, Bursa ve Eskişehir’de gerçekleşen buluşmalarına katılım sağlanmıştır. Görüşmeler, yeterli veriye ulaşıldığı kanaatinin oluşmasıyla sonlandırılmıştır. Bu kapsamda 10 erkek ve 10 kadın katılımcıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin gerçekleştiği 2021 yılında katılımcılardan en yaşlısı 47, en genci ise 25 yaşındadır. En uzun kurum deneyimi olan E9, 20 sene en kısa kurum deneyimi olan K3 ise 6 senesini kurum bakımında geçirmiştir. Katılımcıların tümü önce yuvada sonrasında ise yetiştirme yurtlarında barınmıştır. Bu bakım modelleri 2008’de başlayıp 2016 yılında tamamlanan dönüşüm süreçleriyle Çocuk Evleri ve Çocuk Evleri Sitesi’ne dönüşerek sona erdirilmiştir. Katılımcılardan yalnızca K8’in 2 seneye yakın Çocuk Evleri deneyimi bulunmaktadır.

Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde 1 kişinin ilkokul, 8 kişinin ortaokul, 9 kişinin lise ve 2 kişinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcılardan yalnızca bir kişi eğitimini kurum bakımından ayrılmasının ardından sürdürmüş ve üniversite mezunu olmuştur.

Katılımcıların mesleki durumları incelendiğinde 17 kişinin 3413 sayılı kanun kapsamında yerleştirildikleri kamu kadrolarında memur olarak görev yaptıkları görülmektedir. Diğer 3 kişiden biri bu maddeden yararlanmadığını ve yararlanmayı düşünmediğini ifade etmiş, 2 kişi ise disiplin soruşturmaları sonucu daha önce yerleştirilmiş oldukları kadrolarını kaybetmişler ve düşük gelirli geçici işlerde çalışmaktadırlar.

Katılımcıların aile yapılarına ilişkin durumlarına bakıldığında 17’sinin kök aile bireylerinden (anne ya da baba) en az birinin bulunduğu görülmektedir. Katılımcılardan hiçbirisi anne ya da babasıyla birlikte yaşamamaktadır. Annesi hayatta olan 12 kişiden 7’si annesiyle görüşmediğini, babası hayatta olan 10 kişiden 6’sı babasıyla görüşmediğini ifade etmiştir. Katılımcılardan 7 kişi bekar 13 kişi evli 11 kişinin ise çocuğu bulunmaktadır. Birden fazla çocuğu bulunan kişi sayısı ise 4’tür.

Türkiye’de kurum bakımı, sosyal politikalar yoluyla aile yapısına benzer ilişkilerle biçimlenmiş, bünyesinde barındırdığı bireyleri korumayı ve yetiştirmeyi amaçlayan bir politika izlemektedir. Kurum bakımındaki çocuklar yetkililer tarafından planlanmış bir günlük çizelgeyi uygulayan, toplu hareket eden, personel tarafından yönlendirilen ve

denetlenen bir yapı içindedirler. Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, kurum bakımında olan çocukların fazlalığı, kısıtlı maddi kaynaklar ve sınırlı personel gibi sebeplerle günlük işleyişte duruma özgü yaşam pratikleri geliştirildiği görülebilmektedir. Bu pratiklerde amaç kişinin kuruma olan uyumunu sağlayarak sınırlandırılmış bu mekanda, yüksek sayıda kişinin bakımını ve günlük işleyişini sürdürmektir.

Uyum süreci bireyin kuruma giriş süreciyle birlikte başlamaktadır. İlk aşama bireyin dış dünya ile olan bağlantısını sınırlamaktır. Katılımcılar, başlarda ailelerinden kimseyle görüşmelerine izin verilmediğini, uzun süre telefon ve mektup hakkı verilmediğini ve izne gidemediklerini ifade etmişlerdir. Kişinin –koruma altına alınmasına sebep olan nedenler de göz önüne alınarak – mekansal ve sosyal bağlantılarının kısıtlandığı ya da asgariye çekildiği bu dönem eskiyle olan bağın koparılması adına gerçekleştirilen bir süreçtir. Schumpeter, yaratıcı yıkım kuramında; yeni olanın kurulmasının ön şartını eskinin yıkılması olarak sunmaktadır. Bu kapsamda, kurum bakımında gerçekleşen kişisel bilgilerin kaydedilmesi, araştırılması, erişime açılması, kişisel eşyaların yazılı dökümünün yapılması, saç kesilmesi, kurum kıyafetlerinin giydirilmesi gibi süreçler eskiye ait olanın yıkılmasına örnek olarak verilebilmektedir. Süreç kilitsiz dolaplara, sıklıkla yapılan aramalar ve yasak eşyalara el koymalarla tazelenir (Kogon, 2006).

Kişiye sunulan imkan ve davranışların kendisi için daha iyi olduğuna ikna edilmesi ve bunun kişi tarafından kabullenilmesi süreci uyumu sağlayarak, bireyin benliğini kurum lehine yeniden yaratmaktadır. Maruz kalınan bu sürecin ardından birey, kurum bakımına ilişkin yaşamsal süreçleri öğrenmekte, mekana ait dinamiklere hâkim olmakta ve uzmanlaşmaktadır. Ancak çocuğun aile evinde edindiği, kendini tanımladığı alışkanlıklarını bir kenara bırakarak, kurum içinde bir arada yaşadığı diğer bireylerin rutinlerine uyum sağlamaya başladığı bu dönüştürme süreci, kişinin kendi benliğini aradığı çocukluk dönemi ve sonrası için aksatıcı, bozucu bir işlev göstermektedir. Goffman, bu olguyu, ‘rol kaybı’ olarak değerlendirmektedir. Kurum, kişilerin bazı rollerine ‘el koymakta³⁸’ ve bu geçici görünen el koyma, zaman içinde işlevsizleşen bu rollere bağlı olarak bireyin bilinen toplumsal yaşamına geri dönmesine engel olmaktadır. Yerine yenileri inşa edilmişse de

³⁸ Kurum kişinin artık “dış dünya”sına ait olan kültürüyle ilgilenmez, onu değiştirmez, yıkmaz ya da asimile etmez. Kurumun kuruluş motivasyonuna uygun bir kültürü zaten mevcuttur. Kişi, bünyesinde yer alacağı bu kültürde ve zaten kısıtlanmış olan bu merkezde kendi kültürünü devreye sokacak olanaklara sahip değildir. Eğer bir “kültürleme”den söz edilecekse, kurumun isteyerek ya da istemeden kişinin dış dünyasındaki kültürde yaptığı değişikliklerden söz edilebilir. (Sommer, 1959)

kurum dışında geçerliliği sınırlı olan bu roller, kişiye sosyal yaşama dahil olma konusunda yardımcı olmadığı gibi, uyumla ilgili sorunlar yaşamasına ve nihayetinde damgalanarak dışlanmasına sebep olabilmektedir. Nitekim, bakım ve koruma hizmetinin sona ermesinin ardından toplumun genel normlarına, yaşam pratiklerine yabancılaşan birey, dış dünyanın farklı dinamiklerine uyum konusunda problemler yaşamaya başlamaktadır.

Katılımcıların kendi yaşamlarından verdikleri örneklerde, bir eve kira ödeme fikrine yabancı oldukları, bir işe başlamanın tek ön koşulunun takım elbise giymek olduğu gibi toplum gerçeklerine uygun düşmeyen davranışlarda buldukları görülmektedir. Katılımcıların tümü kurum bakımının ardından sosyal hayatlarında zorluklar yaşadıklarını, dışlandıklarını ve bunalımlı dönemler geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar, psikolojik ve psikiyatrik destek aldıklarını ifade etmiş ve haberdar oldukları diğer kurum bakımında kalmış arkadaşlarına ait intihar öyküleri paylaşmışlardır.

Sosyalizasyon süreci için önemli bir zaman olan çocukluk çağında toplumun genelinden uzak tutulmak, kişinin kurum bakımı sonlandığında kendisine yabancı bulduğu bir yaşam döngüsüne maruz kalmasına ve kimliğine yabancılaşmasına yol açmaktadır. Kurum bakımında kalan bireyler, yaşadıkları dışlanma ve yabancılaşma duygularının yanı sıra Bourdieu'nun sosyal sermaye olarak kavramlaştırdığı "kişiyi sosyal bağlar kurmada öncelikler sağlayan" birçok durumdan da mahrum kalmaktadırlar. Bu bakımdan ele alındığında kurum bakımı süresince elde edilen uzmanlık yeni dünyada geçerliliğini kaybetmiş bir sermayedir. Görüşmelerde de ifade edildiği üzere bireyler, kurumdan ayrılacakları günü heyecanla beklemişlerdir. Ancak sonrasında bu ortamı özlediklerini hatta kuruma geri dönmeye yönelik teşebbüslerde bulduklarını ifade etmişlerdir.

Sosyal sermayenin sunduğu potansiyellere sahip olmama hali ise kişinin yoksunluk yaşamasına neden olarak onu yaşamını idame ettirecek kaynaklara erişememe noktasına kadar taşıyabilmektedir. Türkiye'de sosyal politikalar bu durumun önüne geçmek adına kurum bakımında belirli bir süre kalmış kişilere kamu kurumlarında ayrılan kadrolara yerleşme olanağı sunmayı çözüm olarak benimsemiştir. Bu sayede kişinin elde ettiği iş imkanı sayesinde sosyal yapıya ekonomik olarak yetişecek sosyal sermayeye sahip olabilmesi amaçlanmıştır. Ancak bu hakkın kullanılmasının ardından kişi üzerinde resmi olarak son bulan kurum bakımı, kişinin iş yaşamına dair yoksun olduğu sosyalizasyon ve iletişime dair pratikleri göz ardı etmektedir. Bu durum, katılımcıların da ifadelerinde yer

verdiği üzere işlerini henüz memuriyetlerinin ilk senelerinde kaybetmelerine sebep olmaktadır. Bu kapsamda kişiler, sahip oldukları tek sosyal sermayelerini de bu şekilde kaybedebilmektedirler.

Katılımcıların ifadelerinden kurum bakımında kalan erkeklerin mesleklerine sahip çıkma hususunda başarısız ve fevri oldukları; kadınların ise iş yerinde kurum bakımı geçmişinin yanında kadın olmalarından dolayı da baskıya uğradıklarını ifade etmelerine rağmen yine de işlerine sahip çıkma noktasında daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılabilmektedir. Sosyal sermayenin bir diğer ayağı da bireylerin toplum içinde kişisel ilişkiler yoluyla edindikleri “ilişkisel sosyal sermaye”dir. Kurum bakımı geçmişi olan kişiler üzerine yapılan çalışmalar bu kişilerin problemlili ikili ilişkiler, kendini ifade etmekte zorlanma, öfke kontrolü gibi sorunlar ve kurum bakımı kaynaklı etiketler nedeniyle toplumsal ağlara katılmakta güçlük çektiğini göstermektedir.

Maslow (1954), tüm insanların sevgi ve onaylanma ihtiyacını giderebildiği bir gruba aidiyet ihtiyacı olduğunu ifade etmektedir. Kurum bakımında sınırlı, dış dünyada ise kişinin alıştığından farklı biçimde tezahür eden bu ihtiyacın karşılanmasında gelişen problemler, bireyin ilişkiler (arkadaşlık ilişkileri, romantik ilişkiler, iş ilişkileri) içinde sorunlar yaşaması, nihai sonuç olarak ise sosyal dışlanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurum bakımında kalan bireylerin “Kurum bakımında kalmış olmanın size olumlu ya da olumsuz etkileri olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplarından hayatlarının genel akışında bozulmaların bulunduğu, ilişkilerinde güven problemleri yaşadıkları, kendilerini kandırılmaya müsait olarak tanımladıkları ve bu hususta kaygılı oldukları anlaşılmaktadır.

Katılımcılar, kurum bakımı geçmişi olduğunu gizleme, ebeveyn ya da akrabaları olduğu izlenimi yaratma, iletişimden çekinme, göz önünde olmaktan kaçınma ve ifadelerinde otosansür uygulama davranışları sergilemektedirler. Diğer yandan yine bu kişiler, öncelikle kurum bakımı geçmişi olan ardından da toplumun diğer dışlanmış gördüğü kişilerle bir araya gelme çabasında olduklarını, bu kişilerle daha rahat ilişki kurabildiklerini, sosyal çevrelerini bu kişilere yakın seçtiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı 11’in çalıştığı iş yerinde hiç kimseye kurum bakımından çıkmış biri olduğunu söylememesi, buna karşılık kurum bakımında kalmış kişilerin haklarını savunan ve ülke çapında önde gelen bir dernekte etkin görev alıyor olması, il dışı buluşmalara katılması bu durumun açık bir örneğidir.

Katılımcılarının tümünün çevresinde, kurum bakımı deneyimi olan, sıklıkla görüştüğü kişiler mevcuttur. Bu durumun, geçmişte aynı zaman diliminde ya da aynı ildeki kurumda bulunmaktan bağımsız olduğu görülmüştür.

Bireyler, kendilerine sosyal ortamlarda atfedilmiş olan “yurtlu, yurt çocuğu, devletin çocuğu” gibi damgaları kabullenmiş ve bu şemsiyenin altında toplanmışlardır. Bununla birlikte, katılımcıların çoğunlukla değindikleri, hitap olarak hoşlanmadıklarını ifade ettikleri ‘yurtlu’, ‘yurt çocuğu’, ‘yuvalı’ gibi etiketleri kendilerini tanımlarken de kullandıkları görülmüştür. Bu durum, maruz kalınan etiketlenmenin boyutuna dair de bir veri sunmaktadır. İçselleştirilmiş olduğu görülen bu sosyal çevrenin ise kapalı bir grup özelliği gösterdiği gözlenmiştir. Grubu oluşturan başlıca etki dışlanma davranışı olduğu düşünüldüğünde, kurum bakımında kalan kişilerin dahil oldukları gruba dönük bir sosyal kapanma geliştirdikleri, aidiyet hissettikleri bu grupla ilgili “biz” ifadesi kullanıp, ortak bir dil ve davranış örüntüsü oluşturdukları görülmektedir.

Kurum bakımında kalmış kişilerin kendilerini toplumun dışlanmış kesimiyle özdeşleştirmeye yatkın olduğu görülmüştür. Bu durumla ilgili olarak Turner, bireylerin kendilerini üyesi oldukları sosyal gruplar üzerinden tanımlayıp değerlendirdiklerini ifade etmiştir (Turner, 1975). Bu gruplar arasında öncelik, kurum bakımında kalmış kişilerden oluşan gruplar olmaktadır. Katılımcıların ifadelerinden elde edilen verilerden, ailesiz, engelli, göçmen, yoksul, eski hükümlü gibi toplumun diğer damgalanmış ya da dışlanmış kesimlerine yakınlık duydukları anlaşılmaktadır. Benzer geçmiş ve yoksunluklar, ortak sorunlar ve bakış açısı bu yakınlığın nedenleri olarak gösterilebilmektedir.

Çalışmanın konu edindiği bir diğer nokta da kişilerin bir aile kurmaya giden yolda aidiyet hissettikleri bu sosyal grubun, eş seçimi ve çocuk yetiştirme konusunda görüşleri ve bu görüşlerin nedenleridir. Katılımcılar, kurum bakımında kalmış diğer kişilerle buluşmalar düzenlemekte, onlara destek olmakta ve onlardan destek beklemektedir. Bireylerin kurdukları bu sosyal çevrenin dışı, kişilerce anlaşılmaz görünür ve onları bu sınırlarda kalmaya teşvik eder. Bourdieu’nun ‘habitus’ olarak adlandırdığı bu sosyal çevre kişinin çevresinde bulunan ya da bulunmasını istediği kişileri de belirlemede önemli bir etkidir. Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin kamusal alanda olduğu gibi özel alanlarında da tercihlerini bu yönde kullandıkları görülmektedir. İfadelerde kişilerin evlenecekleri kişilere yönelik eş seçimlerinde kurum bakımı deneyimlerinin etkili olduğu görülmektedir.

Katılımcıların kendisine benzer biçimde kurum bakımı deneyimi olan bir kişiyi seçtikleri ya da seçmek istedikleri, bununla birlikte kendilerine yakın sosyal gruptan da eş seçimine yöneldikleri görülmektedir. Katılımcıların ifadelerinde de evleneceklerinde ya da tekrar evlenmeleri muhtemel olduğunda ‘kendim gibi’ diye tanımladıkları kurum bakımı geçmişi olan ya da kendileri gibi alt sosyo-kültürel seviyeden bireyler üzerinde seçim yapmak istedikleri görülmektedir. Eş seçimine dair yapılan çalışmalarda birincil öncelik ekonomik durum ve yaş olarak öne çıktığı görülmekteyken, araştırmaya konu olan kişilerde bu öncelik eş adayının dahil olduğu sosyal çevredir.

Kurum bakımında kalmış bireylerin eş seçimi stratejilerini birden fazla teori ile karşılamak mümkündür. Winch’in filtre teorisinde, kişilerin sosyalizasyon süreçlerinde kendilerine yüklenen filtreler yoluyla eş seçimi yaptıkları ifade edilmektedir. Çalışmada görüşme yapılan kişilerin maruz kaldıkları dışlanma sebebiyle aile kurarken, kendilerini anlayıp denk bir ilişki kuracak kişilere yönelik seçim yaptıkları görülmektedir. Bu seçimlerde aranan özellik kişinin kurum bakımı deneyimine sahip olmasına yöneliktir. Katılımcıların bir kısmının bunu gerçekleştirdiği görülmekle birlikte, diğer bir kısmının ise memnun olmadıkları evliliklerini tekrar kurma imkanına sahip olsalar bu yönde bir seçim yapmak isteyeceklerini ifade ettikleri görülmüştür.

Eş seçimine dair bir diğer önemli sonuç, katılımcıların toplum tarafından etiketlenmiş diğer bireyleri de eş adaylarına dahil etmesi üzerinedir. Bu duruma verilebilecek örneklerden birisi, kurum bakımı geçmişi olan katılımcının arkadaş çevresi tarafından annesi ve babası olmayan, bir akrabasının yanında büyümüş olan biriyle evlenmeye teşvik edilmesidir. Gerçekleştirilen bu evlilik sonucunda eşler mutlu olduklarını ifade etmişler ve mutluluklarının en önemli nedeni “ikimiz de yokluk görmüşüz” biçiminde ortak geçmiş tarifiyle ifade etmişlerdir. Katılımcının bu örnekte, evlendiği kişiyle aynı iş yerinde çalışıyor olmak, aynı yaş grubunda yer almak, sosyal çevrelerinin iş yeri ve ev arasında çok fazla seçenek sunmuyor olması gibi birçok ortak noktaya sahip olma durumlarından birini değil de evleneceği kişinin büyüdüğü aile ortamı, yaşadığı zorluklar vb. durumlarla kendinden bir parça bulmayı ön planda tuttuğu söylenebilmektedir. Eagleman(2013)’ın örtülü benlikçilik kavramıyla ifade edilen bu durum, bireylerin kendileriyle başka kişi veya nesnelere bağdaştırmaları sonucu kendi tarafına yakın olanı olumlu algılama, kendine yakın hissetme olarak açıklanmaktadır. Buna göre, sosyo-ekonomik imkanları kısıtlı, aile bireyleri olmayan, toplumun genelinden kendilerine benzer sebeplerle dışlanmış kişilerde, aynı kurum geçmişi

olan bireyler gibi eş seçimlerinde ön planda yer alabilmektedir. Bu durum, grubun kendisini tanımladığı sosyal tabakanın konumunu da bize sunan önemli bir veri sayılabilmektedir. Grup, kendini toplumun sosyo-ekonomik olarak zayıf, damgalanmış ve dışlanmış kesiminden görmekte ve eş seçiminde bu kriteri birincil planda değerlendirmektedir.

Katılımcıların ifadelerinde eş seçimi, evlilik ve aileye dair elde edilen önemli veriler mevcuttur. Kurum bakımından ayrılanların topluma dahil olma sürecinde bir dizi sorunla mücadele ettikleri görülmektedir. Kişiler bununla birlikte ekonomik sorunlarla da yüzleşmektedir, para yönetimi konusunda başarılı olmadıklarına dair çalışmaların varlığı gibi (Turgut ve Özkan,2020), bunu katılımcı ifadelerinde de görmek mümkündür. Bu problemler ilişkilerde de görülmektedir. Kurumsal bir ebeveyn olarak tanımlanabilecek olan kurum bakımı kişiye bir aile kurmaya ya da ebeveyn olmaya dair yeterli kazanımı sağlamamaktadır (Sadak ve Yıldırım,2020). Çalışma kurum bakımında kalan kadınların ve erkeklerin çok erken yaşlarda evlilik yaptıklarını hatta erken yaşlarda çocuk sahibi olduklarını göstermektedir. Ulusal ve uluslararası tüm çalışmalar bunun evrensel bir durum olduğunu göstermektedir. Stangler ve Shirk (2004), bunu yalnızlık, izolasyon ve cinsel eğitim eksikliğine bağlamaktadır. Evliliğin mutlak bir süreç olduğu görüşü hâkimdir.

Katılımcıların, evlilik hususunda geçmiş yaşam deneyimlerinden de kaynaklı olarak isteksiz oldukları görülmüştür. Ancak evlenme yönünde sosyal çevrelerinden sürekli bir nasihate maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Neticede bu yönde telkinlerin sonuç verdiği ve çoğu katılımcının yaptığı evliliklerinde sosyal çevresinin telkinlerini kendi görüşlerinin önünde tuttukları görülmüştür. Ancak birçok yönden hazırlıksız gerçekleştirilen bu evlilikler, yetersiz sosyal destek, ekonomik zorluklar, duygusal sorunlar ve mevcut damgalanmanın da etkisiyle problemlili süreçleri başlatmaktadır. Katılımcılar evliliklerindeki sorunların başat nedeni olarak kurum bakımı deneyimini görmekte, eşin ailesi hatta çiftlerin sosyal çevresi bu geçmiş yaşam deneyimi sebebiyle kişinin hayatını ‘müdahale edilebilir’ görmektedirler.

Katılımcılar çevrelerindeki insanların, eşine olan davranışından cinsel hayatlarına, bebeklerini nasıl doğuracaklarından nasıl büyüteceklerine kadar tüm sürece dair sorular sorulmasından ve fikir beyan edilmesinden rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Henüz çocukluk çağında birçok sorunlu deneyimle yüzleşen ve evlilikle birlikte sakin, yalnızlıktan uzak ve kabul gördüğü bir hayata başlama isteğinde olan birey bu kez de aile içi sorunlarla başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Katılımcıların ifadeleri başa çıkma becerilerinde

kendilerini yetersiz hissettiklerini göstermektedir. Mutsuz olan ilişkilerini sonlandıramadıkları, para kullanımı, tasarruf, borçlanma konularında sürekli problem içinde oldukları, aile içi şiddete maruz kaldıklarını ya da bırakıldıkları, çocuklarını yetiştirme konusunda yetersiz hissettikleri ancak evliliğin bu halini normal karşıladıkları görülmektedir. Buehler & Gérard (2002), kurum bakımından ayrılanların evlilik doyumunun düşük olduğunu ancak bunu evliliklerini sonlandırmak için yeterli görmediklerini ifade etmiştir.

Çalışmada kadın ve erkeklerin eş seçimi ve evliliğe dair görüşlerinde farklılık gösteren ifadeler bulunmaktadır. Bu farklılığa dair önemli bir neden, kurum bakımında kişilere yüklenen rollerdir. Kadınlara, bir yuva kurmaya, eş olmaya dair yapılan telkinler kurum bakımının son günlerine doğru gelenekleştiği ifade edilen çeyiz toplama süreciyle de pekiştirilmektedir. Erkek çocuklarda ise kök aileye dair telkinler ağır basmaktadır. Erkeğin, meslek sahibi olması ve kendisinin kurum bakımına alınmasına sebep olan ailesinin yoksunluklarını gidermesine yönelik nasihatler verilirken, evliliğe ya da çocuk yetiştirmeye dair bir ifadeye rastlanılmamıştır. Bu durum kurum bakımının sona ermesinin ardından da kendini göstermektedir. Kurum bakımından sonra erkeğin, kök ailesinin hiç görüşmediği üyelerini bularak aileye dahil olma çabasında olduğu; kadının ise ailenin yalnızca görüştüğü bireyleriyle ilgilendiği, evlenmesinin ardından ise bu görüşmelerin azaldığı tespit edilmiştir.

Kadın ve erkek katılımcılar arasında evlilik kurumuna bakış konusunda da farklılık olduğu görülmektedir. Kadınların güvenlik ihtiyacını karşılayacak, kendisini bir yuva kurarak ve çocuk sahibi olarak kanıtlayabilecekleri bir kurum olarak gördükleri evliliğe erkekler hayatlarını düzene sokacak, toplumsal ağlarını genişletecek bir sosyal destek sistemi olarak bakmaktadırlar. Kurum bakımında kalan kişilerin çok erken yaşta evlilikler yapmasının sebepleri de bu farklılıklarda aranabilir. Evliliği kadınlar, çevreden gelebilecek tehditlerden, geçmiş korkularından kaynaklı yoksulluk ve istismar endişelerinden kendilerini korumanın yolu olarak görürken; erkekler ise özgürlüğünü kısıtlamasından endişe ettiği ama topluma dahil olmak adına aşılması gereken bir görev gibi gördüklerini ifade etmişlerdir. Kurum bakımında kalan kadınlar, evlilikleri süresince hem eşlerinden hem de eşlerinin ailesi tarafından sıklıkla bu geçmiş deneyimlerine dair sorgulandıklarını ve bu sebeple tüm hareketlerinin takip edildiği hissine kapıldıklarını ifade etmişlerdir. Erkekler ise bu tip bir durumdan söz etmemişlerdir.

Çalışma, katılımcıların aile kavramına bakışı ve bu bakışta ebeveyn olma davranışını da konu edinmektedir. Katılımcıların aile algılarında hem kurum bakımının hem de kurum bakımının bitişinin ardından gelişen yeni yaşam deneyimlerinin etkilerini görmek mümkündür. Kişiler eş seçimlerini kendilerine benzer hatta mümkünse kurum bakımında kalan kişilerden biriyle yapmak istemektedir. Bu tercihlerinin yanı sıra evlilik törenlerine de aileleri olarak gördükleri ve ‘anne’, ‘baba’ olarak adlandırdıkları kurum çalışanlarını ve ‘kardeş’ olarak gördükleri diğer kurum bakımında kalan arkadaşlarını davet etmektedirler. Bu durumda sosyal kapanma yoluyla oluşan bu grubun kendi kültürünü benimsediği ve yeniden ürettiği kanaati oluşmaktadır. Grup, aynı zamanda Bourdieu’nun Habitus kavramını da karşılamaktadır. Bu kavramda grup kültürü üretilmekte, benimsenmekte ve yetişen yeni bireylere, kurallar ve gelenekler olarak aktarılmaktadır. Habitus kavramında ifade edilen kültürün kendini yeniden üretme isteği; kurum bakımında kalmış diğer kişilerle buluşmalar düzenleme, destek olma, destek bekleme, evlilikte ve eş seçiminde bu yönde hareket etme biçiminde görülmektedir. Gruplar kendi devamlılıklarını, sosyalizasyon süreci genelinde elde etmiş oldukları kültürel birikimler, davranış örüntüleri gibi tüm sosyal sermayeleri üzerinden gelecek nesillere bir mantık çerçevesinde aktararak sürdürmektedirler.

Çalışmada incelenen grubun kültürünü aktarma süreçlerinden temel olanı çocuk yetiştirme davranışlarında gözlenmiştir. Katılımcıların çocuk yetiştirmekle ilgili fikirlerinin temelinde yine hayatlarının birçok noktasında rol model olarak gördükleri kurum personeli olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılardan hiçbirinin çocuğunu kendi anne babasının yetiştirdiği usulde yetiştirdiğini ya da yetiştireceğini ifade etmediği dikkat çekmektedir. Nitekim kurum ‘aile’ kavramını oluştururken, kurum personelini ‘anne ve baba’ ideali olarak konumlandırmıştır.

Ailenin, toplumsal açıdan birincil işlevi neslin devamının sağlanması için yasal ve toplumsal açıdan meşru zemini sağlamasıdır. Nüfusun korunmasını, kuşakların sürekliliğini ve topluma ait değer ve normların aktarımını aile kurumu üstlenmektedir. Ailenin ve dolayısıyla toplumun yeni bireylerle büyümesinin yanı sıra bu değer ve normların çocuğa aktarımı da önemlidir. Toplumsal değer ve normların temelleri bireylere çocukluk döneminde yerleşmeye başlamaktadır. Öğrenilen temel hayat bilgisi aynı zamanda çocuğun ilk toplumsallaşma dönemidir. Bu dönemde değer ve normlar öncelik ailede olmak üzere sosyal çevre ile çocuğa aktarılır. Süreç boyunca çocuğun kendisine düşen rolleri yerine getirmesini sağlayacak bilgi, beceri ve alışkanlıklara sahip olarak toplumun işlevsel bir üyesi

olması amaçlanır. Ailenin bu işlevi bozulduğunda ise devreye çalışmanın da konusu olan sosyal hizmet modelleri girmektedir. Bu modellerden birisi olan kurumun bakımını katılımcıların kendi çocukları için düşünüp düşünmeyecekleri sorusu yöneltildiğinde, çeşitli kötü senaryoların gerçekleşmesi durumunda bunu düşüneceklerini, bazı durumlarda ise çocuğunun daha iyi bir geleceğe sahip olması uğruna kurum bakımını düşünmekten çekinmeyeceklerini ifade ettikleri görülmüştür. Bu bakımdan kurum bakımında uygulanan pratikler sonucunda ortaya çıkan grubun, yine kurum bakımı deneyimine sahip yetişkinler üretme potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Sosyolojik anlamda bu duruma, grup üyeleri tarafından grubun ve ona ait kültürel birikimlerin benimsenmesi; dolayısıyla yeni kuşaklara da bunun aktarılması olarak bakmak mümkündür.

Farklılık arz eden durum ise bireyin kendi çocuğunu kurum bakımında yetiştirme konusundaki fikrini çekici hale getiren sosyal politikaların bakım, koruma, eğitim süreci ve işe yerleştirme gibi ekonomik anlamda sunduğu avantajlı durumlardır. Bu bakımdan, kurum bakımı geçmişi olan aileler, çocuklarının güzel bir eğitim imkanına sahip olması, sağlık ile ilgili sorunlarının takip altında olması, çeşitli etkinliklere katılması, maddi ihtiyaçlarının karşılanması ve bu süreçte de aileye sunulan görüşme, izinli aile yanına çıkma gibi hakları kullanarak ebeveyn olarak görevini de asgari düzeyde karşılayabilecek ortamı sunması sebebiyle kurum bakımına olumsuz bakmamaktadırlar.

Katılımcılar tarafından sıklıkla ifade edilen en önemli etken ise kurum bakımının sonlanmasının ardından hak sahibi olunan ‘memuriyet’ hakkıdır. 20 katılımcı arasından yalnızca 2 katılımcının kesin bir dille reddettiği çocuklarını kurum bakımında yetiştirme fikrine olumlu bakış, yürütülen sosyal politikanın kurum bakımı işlevini bozduğunu ortaya çıkarmaktadır. Gerçekleştirilen sosyal politika kapsamında, ihtiyaç halinde olan bireye mevzuat gereği öncelikli olarak aile yanında destek verilmesi amaçlanırken, ailelerin sosyo-ekonomik durumuna bağlı olarak ortaya çıkan, eğitime, kültürel aktivitelere, sağlık imkanlarına, çalışma imkanlarına erişim sorunları, çocukları için kurum bakımını kabul edilebilir görmelerine sebep olmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada, zihinsel, sosyal, psikolojik ve fizyolojik gelişimleri açısından en önemli dönemlerden olan çocukluk çağını kurum bakımı altında geçirmiş bireylerin kurum bakımından ayrıldıktan sonraki toplumsal süreçleri ve bu süreç içerisinde eş seçme, aile kurma, çocuk yetiştirme stratejilerinin deneyimlemiş oldukları kurum bakımı süreciyle olan

ilişkisi ele alınmıştır. Sosyal kapanma, grup kurma, eş seçimi süreçlerinin sosyolojik boyutuyla ele alındığı bu çalışmada, gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgular kuramsal çerçeve dikkate alınarak şöyle değerlendirilebilir: Katılımcıların ifadeleri üzerinden yapılan değerlendirmeye göre, kurum bakımı modellerinin benliği kuşatıcı, baskılayıcı, kendileri adına her alanda karar verici olduğu ve bu kurumların bireyleri toplumsal yaşamın genelinden soyutladığı görülmüştür. Bununla birlikte, kurum bakımından ayrılan bireyin toplumsal yaşama uyum sürecinde, toplumsal bazı normlara karşı yabancı oluşundan kaynaklı olarak çevreleriyle iletişimde güçlük çekmeleri gibi sebeplerle damgalandıkları ve bunun neticesinde dışlanmalara maruz kaldıkları gözlemlenmiştir.

Toplumsal yaşamdan çocukluk döneminde koparılıp, tek bir otoriteye bağlı olarak planlı bir düzen içerisinde yetiştirilen, yetişkinlik döneminde tekrar toplum içerisine girerek toplumun akışına uyum sağlaması beklenen birey, öncesinde uyum sağladığı normlar değişikliğe uğradığında kendini toplumun kalanına karşı yabancılaşmış hissetmektedir. Bu durum diğer tüm dışlanmışlık deneyimlerinde de görüldüğü gibi bireyde benzer durumda olanlarla bir araya gelme ihtiyacını hissettirmektedir. Araştırma sürecinde ifadelerine yer verilen katılımcıların rutin ve planlanmış organizasyonlar yoluyla bir araya gelme, üyelerine maddi ve manevi destek sunma, baskı grupları kurma ve grup aidiyetini destekleyen çalışmalar gerçekleştirme gibi aktivitelerle aktif bir grup olma özelliği taşıdıkları gözlenmiştir.

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere bu grubun, toplumun diğer üyeleri tarafından kendilerini dahil olmaya mecbur bırakıldığı bir sosyal kapatma neticesinde meydana geldiği görülmektedir. Buna benzer olarak görüşmelerden elde edilen bir diğer sonuç da, kurum bakımında kalanlardan oluşan bu grubun bireylerinin eşlerini de kendi içlerinden veya kendileri gibi dışlanmış diğer gruplardan seçmeye yatkın olduğudur. Çocuklarını yetiştirme kriterlerinde kurum bakımı sırasında ebeveyn rolünü yükledikleri kurum çalışanlarına öykündükleri hatta çocuğunu kurum bakımında yetiştirme konusunda da olumlu görüşlere sahip oldukları gözlenmektedir.

Bu anlamda gerçekleştirilen çalışma kapsamında varılan sonuçlar üzerinden genel bir bakış açısı ve öneri sunulmak istendiğinde;

- Birincil amacı çocuğun aile yanında bakımı ve korunmasının sağlanması olan sosyal politikanın tam olarak amacına hizmet etmediği, kendi çatısı altında bulunan çocukların

kurumdan ayrıldıktan sonraki dönemlerinde topluma adaptasyon süreçlerini kolaylaştırmak amacıyla gerçekleştirdikleri iş bulmak gibi değerli bir yardımın amacı dışında değerlendirilmeye ve istismara açık olduğu görülmüştür.

- Çocuğun bakımı ve korunması amacıyla gerçekleştirilen ve sosyal politika kapsamında uygulanan kurum bakımı sırasında ve sonrasında, bireyin topluma uyumunda problemler söz konusu olmakta, dışlanmaya ve etiketlenmeye maruz kalabilmektedirler. Bu hususta, bireylerin erken yaşlardan itibaren doğrudan temas ettikleri eğitim kurumlarında, öğrencileri ve çalışanları içerecek kurum bakımı ve hizmet modellerinin tanıtıldığı, aile hayatının öneminin vurgulandığı eğitimlerin planlanmasının, tüm öğrencilerin bu hususta bilgi edinebilecekleri derslerin örgün eğitim programına alınmasının toplumun tüm bireylerinin gerekli hassasiyete ve bilince sahip olabilmeleri adına uygun olacağı kanaati oluşmuştur.
- Kurum bakımı modellerinde bireylerin kaldıkları mekana aidiyet hissetme sürelerinin uzun sürdüğü bu sürecin de kişiliğine olumsuz etkiler yarattığı anlaşılmıştır. Bu sebeple kurum bakımının sunulduğu mekânların ve/veya nesnel yapıların kişiselleştirme ve aidiyet duygularını daha ön planda tutacak biçimde yeniden değerlendirilmesinin yarar sağlayacağı düşünülmektedir.
- Kurum bakımından çıkan yetişkinlerin ifadelerinden, günlük hayatlarında kurum idarecilerini ve bakım personelini örnek olarak gördükleri ve onların davranışlarını rol model aldıkları anlaşılmaktadır. Bu sebeple kurumda görev alan tüm çalışanların işe alımlarında bu hususun özellikle dikkate alınması, hizmet içi eğitimlerde de bu hususa yönelik eğitim verilmesinin çok önemli olduğu düşünülmektedir.
- Korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan kurum bakım yönteminin kurallar, koşullar ve toplumsal yapı üzerinden sosyolojik bakış açısıyla değerlendirildiği bu çalışmada kurum bakımından ayrılan bireyin eş seçimi, aile kurma stratejisi, çocuk yetiştirmeye dair görüşleri genel bir bakış açısıyla ele alınmış olup, farklı kuramlar ya da konular aracılığıyla literatürdeki çalışmaların arttırılmasının sosyal politikaların geliştirilmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abay, A. R. (2004). Bir Sosyal Politika Olarak Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yeri. *Sivil Toplum*, 77-92.
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. *Çalışma Güvenliği Dergisi*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: <http://app.csgeb.gov.tr/cdd/pdf/sayi5/files/assets/common/downloads/page0096.pdf> adresinden 13.11.2020’de alındı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. aile.gov.tr: <https://www.aile.gov.tr/media/108736/kurumsal-istatistikler.pdf> adresinden 24.06.2022’de alındı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/mevzuat/> adresinden 06.11.2020’de alındı
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. 03.03.2015 Tarihli *Resmi Gazete*.
- Akman, B. (2002). Korunmaya Muhtaç Çocuklarla Ailesi ile Yaşayan Çocukların Kavram Gelişimlerinin ve Okula Hazır Bulunuşluk Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 74-85.
- Akyüz, E. (1992). Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar. *AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 715-732.
- Aral, N., Gürsoy, F., & Bıçakçı-Yıldız, M. (2005). Yetiştirme Yurdunda Kalan ve Kalmayan Ergenlerin Benlik Tasarım Düzeylerinin İncelenmesi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 24-34.
- Arın, T. (2004). *Refah Devleti: Sosyal Güvenliğin Yoksulluğu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arslan, H. (2013). Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Dışlanma: Narlidere Kentsel Yenileme Projesinin Sosyal Dışlanma Ekseninde İncelenmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 3, 1-45.
- Arslan-Çolak, S. (2020). *Ebeveynsiz Yetişen bir Çocuktan Kendi Çocuğunu Yetiştiren bir Ebeveyne: Kurum Bakımında Yetişmiş Babaların Ebeveynlik Deneyimlerinin Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz ile İncelenmesi*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Atkinson, R. (2000). Combatin Social Exclusion in The Europe: The New Urban Policy Challenge. *Urban Studies*, 1040.
- Ayanoğlu-Yüksel, Z. (2016). *Kurum Bakımında Kalmış Yetişkinlerde Bağlanma Biçimleri ve Ruhsal Sorunlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın, M. (2011). *Kurumlar Sosyolojisi*. Ankara: Kadim Yayınları.

- Bakkaloğlu, H. (2010). Erken Çocukluk Döneminde Gelişimi Etkileyen Faktörler. İ. D. (Ed.) içinde, *Erken Çocukluk Eğitimi* (s. 210-239). Ankara: Pegem Akademi.
- Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-15.
- Barlas, T. (1991). *Toplumbilimlerine Giriş*. Ankara: Adım Yayıncılık.
- Bartholomew, K., & Shaver, P. (1998). Methods of Assessing adult attachment do they converge? J. Simpson, & W. Rholes içinde, *Attachment Theory and Close Relationships* (s. 25-45). New York: Guilford Press.
- Baş, M. (1990). Yetiştirme Yurdunda Kalan ve Ana-Baba Yanında Kalanların Kaygı Düzeyleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50-62.
- Baumeister, R., & Leary, M. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, 497-529.
- Bayır, M. (2018). Egemenlik ve Gözetimin Çağdaş Biçimleri : Total Kurum, Disiplinci İktidar ve Kamp. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 46-61.
- Bhalla, A., & Lapeyre, F. (2004). *Poverty and Exclusion in a Global World*. New York: Palgrave.
- Bilen, M. (2009). *Sağlıklı İnsan İlişkileri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Bilgin, Ö., & Erdem, N. (2019). Türkiye'de Çocukların Koruma Altına Alınma Süreçleri. *Qualitative Studies*, 50-66.
- Boduroğlu, G. (2017). *Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Yaşamın Düzenlenmesi ve Uyum Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar ve Sosyal Destek Kaynakları*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bogdan, R., & Biklen, S. K. (1992). *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods*. Boston: Pearson.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler*. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1997). *Toplumbilim Sorunları*. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (2019). *Yeniden Üretim*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bozok, N. (2011). *Nar Taneleri : Güçlü Genç Kadınlar Mutlu Yarınlar Projesi Sosyolojik Değerlendirme Raporu*. İstanbul: Boyner Yayınları.
- Buehler, M., & Gérard, J.-M. (2002). Marital Conflict, Ineffective Parenting and Children's and Adolescents' Maladjustment. *J Marriage Fam*, 78-92.
- Bulut, M. B. (2015). Terör Yönetimi Kuramı (Dehşet Yönetimi Kuramı). *Mediterranean Journal of Humanities*, s. 161-174.

- Buss, D. (1987). Mate Selection Criteria: An Evolutionary Perspective. C. Crawford, & D. Krebs içinde, *Sociobiology and Psychology: Ideas, issues and applications*. New Jersey: Hillsdale.
- Buss, D. (1998). The Psychology of Human Mate Selection: Exploring the Complexity of the Strategic Repertoire. D. L. Edt.: Charles B. Crawford içinde, *Handbook of Evolutionary Psychology: Ideas, Issues and Applications* (s. 405-430). London : Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Büyükabacı, Ö.-S. (2019). *Kurum Bakımındaki Çocukların Yetkinliklerindeki Gelişimsel Değişimin Ailesiyle Yaşayan Yaşutları ile Kıyaslanması*. İstanbul: Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2022). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- C. Pickett, L. G. (2004). Getting a Cue: The need to belong and enhanced sensitivity to social cues. *Personality and Social Psychology Bulletin*.
- Christakis, N. (2019). *Blueprint: The Evolutionary Origins of a Good Society*. Boston: Little Brown Spark.
- Cılga, İ. (1984). Yetiştirme Yurtlarında Toplumsallaşma. *H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 83-113.
- Cılga, İ. (1989). *Korunmaya Muhtaç Çocukların Topluma Kazandırılmasında Yetiştirme Yurtları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 83-104.
- Çavuşoğlu, T. (2005). *Sosyal Hizmetlerin Yakın Tarihinden Sayfalar : Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Yaprakları (1917-1983)*. Ankara: Sabev Yayınları.
- Çayır, H. (2019). *Kurum Bakımı Geçmiş Olan Bireylerin Kurum Bakımı Deneyimleri ve Etiketlenme Durumları*. Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çifci, E. G. (2009). Türkiye'de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi. *Aile ve Toplum*, 53-65.
- Dağ, İ. (1990). *Kontrol Odağı Stresle Başa Çıkma Stratejileri ve Psikolojik Belirti Gösterme İlişkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Demirağ, H., & Kakışım, C. (2018). Almanya'daki Türklerin Göç ve Entegrasyon Süreci: Birinci ve Üçüncü Kuşak Karşılaştırması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 123-152.
- Demirbilek, S. (2000). Korunmaya Muhtaç Çocukların Topluma Kazandırılmasında Yetiştirme Yurtları. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 137-152.

- Demirbilek, S. (2005). *Sosyal Güvenlik Sosyolojisi*. Ankara: Kamu-İş Yayıncılık.
- Demirtaş, H. A. (2003). Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 123-144.
- Dinç, H., Biçgin, İ., & Avcı, E. (2004). *Uygulamada Aile Hukuku ve Çocuk Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler*. Ankara : Adalet Yayınevi.
- Doğan, İ. (2004). Sosyal Dışlanmanın Anlaşılması : Muğlaklık ve Çok Boyutluluk. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 127-157.
- Doğan, İ. (2015). Sosyal Dışlanma ve İnsan Onuruna Yakışır İş : Yoksunlukların Algılanması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 135-158.
- Doğan, N. (1990). Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri. *Adalet Dergisi*, 81-93.
- Duyan, G. Ç. (2003). Aile Yaşam Döngüsü ve Gelişimsel Farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33-41.
- Eagleman, D. (2013). *Incognito*. İstanbul: Domingo Yayınevi.
- Eagly, A. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Erikson, E. H. (2014). *İnsanın 8 Evresi*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Feldman, R. (2020). *Life Span Development: A Topical Approach*. London: Pearson.
- Figueredo, A., Sefcek, J. A., & Jones, D. N. (2006). The Ideal Romantic Partner Personality. *Personality And Individual Differences*, 431-441.
- Fletcher, G. (2002). *The New Science of Intimate Relationships*. New Jersey: Blackwell Publishers.
- Geçgin, E. (2009,1). Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3-35.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Goffman, E. (1961). *Assylums : Essays on the Condition of the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. Washington: Anchor Books.
- Goffman, E. (2016). *Tımarhaneler - Akıl Hastalarının ve Kapatılmış Diğer Kişilerin Toplumsal Durumu Üzerine Denemeler*. Ankara: Heretik Yayın.
- Goffman, E. (2019). *Damga : Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Ankara : Heretik.
- Gouldner, A. (1992). *Wildcat Strike*. Londra: Harper Torchbooks.
- Gök, F. A., & İl, S. (2017). Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlgili Algılarının Aile İşlevlerine Yansıması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 523-533.

- Grusec, J., & Davidov, M. (2007). Socialization in the Family : The Roles of Parents. J. E. Grusec, & P. Hastings içinde, *Handbook of socialization: Theory and research* (s. 284-308). New York: Guilford Press.
- Güler, D., & Ulutak, N. (1992). Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile. *Kurgu Dergisi*, 51-76.
- Gülerce, A. (2007). *Dönüşümsel Aile Modeli ve Türkiye'de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Güneş, F. (2009). Kentsel Yoksulluk/Dışlanma(Mı), Göç ve İstihdam: Eskişehir'de Belediyeden Yardım Alan Haneler. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 449-470.
- Güngör, H., Yılmaz, M., & Çelik, S. (2011). Romantizm ve Eş Seçimi Tutum Ölçeğinin Uyarlanması; Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 180-190.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Haan, A. (2000). Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation. *Studies in Social and Political Thought*.
- Hallaç, S., & Öz, F. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 142-153.
- Hayat Sende Gençlik Akademisi. (tarih yok). *Konya Yurttan Ayrılanlar Derneği*. 05 16, 2021 tarihinde <http://konyurtayder.org/?Syf=26&Syz=156126> adresinden alındı
- Hayner, N. S., & Ash, E. (1939). The Prisoner Community As a Social Group. *American Sociological Review*, 362-369.
- Henrich, E. (1962). *Experiments in Survival*. New York: Association for the Aid of Crippled Children.
- Heywood, C. (2003). *Baba Bana Top At*. İstanbul: Kitap.
- Howland, C., & Rintala, D. (2001). Dating Behaviors of Women with Physical Disabilities. *Sexuality and Disability*, 41-70.
- Huberman, M., & Miles, M. B. (2019). *Nitel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Jamrozik, A., & Nocella, L. (1998). *The Sociology of Social Problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jencks, C. (1991). Is the American Underclass Growing? *The Urban Underclass*, 28-102.
- Kalaycı, H. (2007). *Yetiştirme Yurtlarındaki Çocuklarda Sosyal Dışlanma Riski (Tokat ve Turhal Örneği)*. Sakarya: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Karadoğan, U. (2019). Çocuk ve Çocukluk Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 195-226.
- Karahan, S., Uca, S., & Güdük, T. (2022). Nitel Araştırmalarda Görüşme Türleri ve Görüşme Tekniklerinin Uygulanma Süreci. *Nitel Sosyal Bilimler*, s. 78-101.
- Karakoyun, Y. (2015). *Kurum Bakımı Deneyimi Olan Yetişkinlerin Adil Dünya İnançları ve Bağlanma Stilllerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, M. (2002). *Cinsiyetleri Farklı Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçimi Tercihlerine Göre Denetim Odakları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya-Kılıç, A., & Uğur, S. B. (2022). Kurum Bakımında Yetişmiş Kişilerde Damgalanma. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 221-242.
- Kılınç, S., & Torun, F. (2011;3). Adil Dünya İnanıcı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1-14.
- Kılınç-Candan, A. (2017). *Yetiştirme Yurtlarından Kalmış Bireylerin Toplumsal Entegrasyonu*. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kogon, E. (2006). *The Theory and Practice of Hell: The German Concentration Camps and the System Behind Them*. New York: FSG Books.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam.
- Lerner, M. (1980). The Belief in a Just World. In: The Belief in a Just World. *Perspectives in Social Psychology*, 9-30.
- Levitas, R. (2005). *The Inclusive Society ? Social Exclusion and New Labour*. New York: Palgrave Macmillan.
- Marshall, C., & Rossman, G. (1989). *Designing Qualitative Research*. California: Newbury Park.
- Marx, K., & Engels, F. (2008). *Alman İdeolojisi*. İstanbul: Kor Kitap.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Brothers.
- Mayring, P. (2012). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Meral Öztürk, V. Ü. (2015). Yetiştirme Yurdundan Ayrılanların Sosyalleşme ve Toplumla Bütünleşme Durumları (Sivas Örneği). *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 119-134.
- Murphy, R. (1988). *Social Closure: The Theory of Monopolization and Exclusion*. London: Clarendon Press.
- Mutlu, B. (2017). Çocuklukta ve Çocukça Felsefe Yapmak. *Çocuk ve Medeniyet*, 19-49.

- Neuman, L. (2013). *Social Research Methods: Pearson New International Edition*. Londra: Pearson Education.
- Neuman, L., & Robson, K. (2009). *Basics of Social Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. Toronto: Pearson.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri : Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II. Cilt*. İstanbul: Yayın Odası.
- Nolan, R., & Croson, D. (1995). *Creative Destruction: A Six-Stage Process for Transforming the Organization e-book*. Brighton: HBR Press.
- Orhan Aydın, D. Ş. (2013). Ait Olma İhtiyacının ve Haberdar Olmanın Psikolojik Dışlanmaya Gösterilen Tepkiler Üzerindeki Etkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*,12. 21-31.
- Öcal, A., Kemer kaya, G., & Arastaman, G. (2013). Sense of Social Exclusion of Secondary School Students Living in Orphanages. *Turkish Journal of Education*, 2. 49-56.
- Öztürk, M., & Ünal, V. (2015). Yetiştirme Yurdundan Ayrılanların Sosyalleşme ve Toplumla Bütünleşme Durumları (Sivas Örneği). *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 119-134.
- Parsons, T. (1991). *The Social System*. London: Routledge.
- Pickett, C., Gardner, W., & Brewer, M. (2000). Social Exclusion and Selective Memory : How the Need to Belong Influences Memory for Social Events. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 486-496.
- Reçber, B. (2019). Sosyal Hizmetin Gelişiminde Türkiye'nin Konumu : Teorik Bir Analiz. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 715-738.
- Regan, P. (2008). *The Mating Game: A Primer on Love, Sex and Marriage*. Los Angeles: SAGE.
- Sadak, E. (2019). *Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Çalışma Yaşamına Uyum Düzeylerinin Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Salmons, J. (2020). *Listening to the Sounds of Research*. Method Space: <https://www.methodspace.com/listening-sounds-research/> adresinden 05.12.2020'de alındı
- Sarukaya, M. (2013). Savaş Yıllarında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocuklar. *Atatürk Üniversitesi Dergisi*.
- Saygı-Doğru, E. (2008). *Türkiye'de Sosyal Politika Uygulamaları ve Kimsesiz Çocuklar: Yetiştirme Yurtlarında Kalan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Scott, J. C. (2018). *Tahakküm ve Direniş Sanatları / Gizli Senaryolar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. *International Labour Review*, 531-578.
- Simmel, G. (2012). *Modern Kültürde Çatışma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sommer, R. (1959). Patients Who Grow Old in a Mental Hospital. *Geriatrics*, 581-590.
- Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). *T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi*. 05.03.2021 tarihinde Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf> adresinden alındı
- Sözen, E. (1991). Sosyal Kimlik Kavramı'nın Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik bir İncelemesi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 93-107.
- Sprecher, S. (1998). The Effect of Exchange Orientation On Close Relationships. *Social Psychology Quarterly*, 220-231.
- Strong, B., & Cohen, T. (2016). *The Marriage and Family Experience: Intimate Relationship in a Changing Society*. Boston: Cengage Learning.
- Strong, B., & Cohen, T. F. (2010). *The Marriage and Family Experience : Intimate Relationships in a Changing Society*. Ohio: Wadsworth .
- Sunal, O. (2007). *Sosyal Dışlanmaya Kuramsal Yaklaşımlar*. Sosyal Politika Fişek Enstitüsü: <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=65#more-65> adresinden 16.09.2019'da alındı
- Sunar, L. (2016). *Sosyal Tabakalaşma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Suzanne Keller, D. L. (1985). *Sociology*. New York: Alfred A. Knopf.
- Sykes, G. M. (2007). *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton: Princeton University Press.
- Şahan, H. (2009). *Yetiştirme Yurtlarında Kalan Gençlerin Aile Kurumuna Bakışlarının Değerlendirilmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, H. (1975). *Kimsesiz Çocuklar Konusunda Bakım Şekilleri ve Koruyucu Aile Uygulaması* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, M. (2019). *Kurum Bakımı Altındaki Çocuklarda Değer Oluşumu: Ankara Çocuk Evleri Örneği*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şanlı, D., & Öztürk, C. (2015). Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumları ve Tutumlar Üzerine Kültürün Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 240-246.

- Şenocak, H. (2005). "Korunmaya Muhtaç Çocuklar: İstanbul Yetiştirme Yurtları Üzerine Bir Alan Araştırması" İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Şenocak, H. (2010). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 178-226.
- T.C. Resmi Gazete. (2005). 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 15.07.2005 tarihli 44(25876) Resmi Gazete. Ankara.
- Tajfel, H. (1972). Social Identity and Intergroup Behaviour. *Social Science Inform*, 65-93.
- Tajfel, H. (1982). Social Psychology of Intergroup Relations. *Annual Review of Psychology*, 1-39.
- Tambağ, H., & Öz, F. (2005). Aileleri ile Birlikte ve Yetiştirme Yurtlarında Yaşayan Ergenlerin Öfke İfade Biçimleri. *Kriz Dergisi*, 11-21.
- Tapan, M. G. (2021). *Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Evlilik Yaşantıları Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Taşçı, F. (2008). Türkiye'nin Kamusal Sosyal Yardım Anlayışı (1980-2007) Üzerine Bir Analiz. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 127-149.
- Taştekin, S. (1992). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bakım Yöntemleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 312-327.
- Tolan, B., Ünver, Ö., Bulut, I., & Dağdaş, C. (1986). *12-24 Yaş Gençlerin Sosyo-Ekonomik Sorunları*. Ankara: MEGSB Yayını.
- Toplumsal Araştırma Yöntemleri : Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (2008). İstanbul: Yayınodası.
- Turgut, A. Ş., & Özkan, Y. (2019). Kurum Bakımından Ayrılmış Bireylerin Sosyo-Demografik Özellikleri İle Kurum Bakımı Sonrası Yaşadıkları Sorunlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 748-763.
- Turner, J. (1975). Social Comparison and Social Identity: Some Prospects for Intergroup Behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 5-34.
- Turner, J., & Giles, H. (1982). *Intergroup Behavior*. Chicago: University of Chicago Press.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (1995). *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Türkmen, D. (2012). *Yetiştirme Yurtlarında Kalan Gençlerin Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı ile Öz-Saygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- UNICEF. (1995). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. New York: UNICEF
- Uslu, R. (2004). Yuva ve Yetiştirme Yurtları Sorunun mu Yoksa Çözümün mü Parçası? *Koruma Altındaki Çocuklar*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Ünal, A. Z. (2011). *Toplumda Tabakalaşma ve Hareketlilik Olgular - Kavramlar - Kuramlar*. Ankara: Birleşik Dağıtım.
- Varol, B. (2017). *Kurum Bakımı Deneyimi Olan Yetişkinlerin İş Yaşamına Uyumluluğu*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Warren, N. (1999). *How to Know if Someone is Worth Pursuing in Two Dates or Less*. Nashville: Thomas Nelson Pub.
- Weber, M. (2007). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Bakış Yayınları.
- Weston, J. L. (2013). *Care Leavers' Experiences of Being and Becoming Parents*. Hertfordshire: Hertfordshire Üniversitesi Klinik Psikoloji, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Williams, K., & Nida, S. (2011). Ostracism: Consequences and Coping. *Current Directions in Psychological Science*, 71-75.
- Winch, R. (1958). *Mate-Selection A Study of Complementary Needs*. New York: Harper.
- Yanardağ, U. (2019). Kurum Bakımı Hizmetlerinden Yararlanmış Bieylerin Kurum Bakımı Sonrası Yaşam Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 60-77.
- Yasa, İ. (1976). *Örnek Olay İnceleme Yöntemi*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2012). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: YKM Kitap.
- Yıldırım, B., & Şahin, F. (2019). Esping-Andersen'in Refah Devleti Sınıflandırması ve Makro Sosyal Hizmet Uygulamaları Temelinde Türkiye'nin Konumu. *Opus: Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2527-2554.
- Yıldırım, İ. (2002). Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçme Kriterleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 15-30.
- Yıldırım, S., & Kostakoğlu, F. (2014). Bilgi Ekonomisinde Schumpeterci Yaratıcı-Yıkım Çerçevesinde İstihdamın İncelenmesi : Türkiye'de Ulaşım ve Haberleşme Sektörüne Yönelik VAR Analizi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 90-99.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum*, 43-57.
- Yuncu, L. D. (2005). İki Yoksulluk Yaklaşımı: A.Sen'in Yapabilirlikten Yoksunluk Teorisi ve Toplumsal Dışlanma Çerçevesinin Karşılaştırılması. *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu*, 5-8.
- Yurteri-Tiryaki, A., & Baran, G. (2015). Kurum Bakımı Deneyimi Olan Kadınların Çocukluk Dönemi Kurum Yaşantıları: Nitel Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23-44.

- Yüceer, T. (2012). *Kurum Bakımı Deneyimi Olan Bireylerin Evlilik Uyumluları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yüceer-Kardeş, T. (2018). *Çocukluk Çağında Kurum Bakımı Deneyimi Olan Evli Bireylerin Bağlanma Stillerinin ve Aile İlişkilerinin İncelenmesi*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yüksel, Z., & Öncü, B. (2016). Geçmişte Kurum Bakımında Kalmış Bireylerin Kurum Bakımı Deneyimlerine İlişkin Özellikleri ve Bağlanma Biçimlerinin İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 63-77.
- Zeliha Yazıcı, V. D. (2013, Ekim). Yalnızlık ve Sosyal Memnuniyetsizlik Ölçeği'nin 60-72 Aylık Türk Çocuklarına Uyarlanması. *Toplumsal ve Sosyal Hizmet*, 24(2), s. 45-58.

EKLER

EK-1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

A. DEMOGRAFİK SORULAR	
1	Doğum yılınız:
2	Cinsiyetiniz:
3	Mesleğiniz:
4	Öğreniminiz:
5	Aylık Geliriniz:
6	Medeni durumunuz:
7	Çocuk sayınız:
B. KURUM BAKIMI SÜRECİNE DAİR SORULAR	
8	Kurum bakımına alınış süreciniz nasıl gerçekleşmiştir?
8.a	Kurum bakımına kaç yaşında dahil oldunuz?
8.b	Kurum bakımında ne kadar süre kaldınız?
8.c	Kurum bakımına alınma sebebiniz nedir?
8.d	Sizi kurum bakımına teslim eden kişiler kimlerdir?
8.e	Kardeşleriniz var mı? Onlardan kurum bakımına teslim edilenler var mı?
8.f	Kurum bakımında geçirdiğiniz zamanı nasıl değerlendirirsiniz? Kurumda geçen süre için olumlu ve olumsuz neler söyleyebilirsiniz?
8.g	Kurumda çalışanlar ve diğer kalan kişilere dair neler düşünüyorsunuz?
8.h	Kurum bakımı sürecinde sizi zorlayan ya da hayatınızı kolaylaştıran etkenler nelerdir?
8.i	Kurum bakımı sürecinde ailenizden görüştüğünüz kişiler oldu mu? Bu görüşmeleri nasıl değerlendirirsiniz?
8.j	Kurum bakımında devam eden eğitim hayatınızı nasıl tanımlarsınız? Bu süreçte kendinizi ailesi olan diğer öğrencilerle kıyasladınız mı? Bu kıyaslamalarda nasıl bir sonuca ulaştınız?
C. KURUM BAKIMINDAN AYRILMA VE SONRASINA DAİR SORULAR	
9	Kurum bakımından ayrılış süreciniz nasıl gerçekleşmiştir?

EK-1 (devam) Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

	9.a	Kurum bakımından ayrılış sürecinde sizin kararınız var mıydı?
	9.b	Kurum bakımından ayrılışınıza kurumda sizden sorumlu kişilerin tepkisi ya da desteği oldu mu?
	9.c	Kurum bakımından ayrılmanıza aileniz nasıl tepki gösterdi?
	9.d	Kurum bakımı sona erdiğinde ne yaptınız? Nereye gittiniz? Nerede kaldınız? Herhangi bir işle meşgul oldunuz mu?
10	Kurum bakımının sona ermesinin ardından dış dünyaya uyum sağlama süreciniz nasıl gerçekleşmiştir?	
	10.a	Kurum bakımından çıkmanızın ardından maddi ya da manevi desteğe ihtiyaç duyduunuz mu? Bu desteğe ulaşabildiniz mi?
	10.b	Kurum bakımının ardından hayatınızın düzensiz adlandırabileceğiniz bir dönemi oldu mu? Bugün hayatınızın bir düzene girdiğini düşünüyor musunuz? Buna sebep olan durumu nasıl tanımlarsınız?
	10.c	Kurum bakımının ardından ailenizle görüştünüz mü? Ailenizin size ve sizin ailenize olan bakış açınızı nasıl tanımlarsınız?
	10.d	Kurum bakımının sona ermesinden sonra herhangi bir olumsuzlukla karşılaştınız mı? Örneğin: suç mağduru olma, suç işleme, barınma imkânı bulamama, sağlığı kaybetme...
	10.e	Kurum bakımında yetiştiğinizi bilen diğer kişiler bu durumu nasıl karşıladı? Bu durumun size olumlu ya da olumsuz etkileri oldu mu?
11	Kurum bakımında kalmış diğer kişilerle iletişiminiz devam ediyor mu?	
	11.a	Günlük hayatta görüştüğünüz, yakın ilişki kurduğunuz kurum bakımında kalmış kişiler var mı?
	11.b	Kurum bakımında kalmış diğer kişilerle buluşuyor musunuz?
	11.c	Buluşmalara katılmak için maddi ve manevi bir çaba sarf ediyor musunuz?
	11.d	Buluşmalarda neler konuşuluyor? Bu buluşmaların ardından olumlu olumsuz neler düşünüyorsunuz?
D. EVLİLİK, EŞ SEÇİMİ VE ÇOCUK YETİŞTİRMEYE DAİR SORULAR		
12	Evlilik kurumuna bakış açınız nedir? Evliliği nasıl tanımlar, ne kadar gerekli görür, nasıl bir işlevi olduğunu düşünüyorsunuz?	

EK-1 (devam) Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

13	Evli olduğunuz ya da evlenmeyi düşündüğünüz kişiyi seçerken neleri göz önüne alırsınız?
13.a	Evleneceğiniz kişiyi seçerken, herhangi bir çevreden olmasına özen gösterir misiniz?
13.b	Evleneceğiniz kişiyi seçerken o kişinin de kurum bakımında kalmış olması sizin için nasıl bir izlenim yaratır?
14	İlişkinizde kurum bakımında kalmış olmanın size olumlu ya da olumsuz etkileri olduğunu düşünüyor musunuz?
15	Çevrenizde kurum bakımında kalmış ve evlilik yapmış kişilerin ilişkilerine şahit oldunuz mu? Bu ilişkilerin süreci hakkında ne söyleyebilirsiniz?
16	Daha önce başarısız olarak tanımladığınız ilişkiniz ya da evliliğiniz oldu mu? Olduysa neden olumsuz sonuçlandığını düşünüyorsunuz?
17	İlişkilerinizde sorunları çözme konusunda nasıl davranırsınız?
17.a	Ailenizde ya da çevrenizde sorunların nasıl çözüldüğüne şahit oldunuz?
17.b	Aile içi şiddet konusunda ne düşünüyorsunuz?
17.c	Birlikteliğinizde olumsuzlukların sürekli bir hale geldiğini hissederseniz nasıl bir çözüm düşünürsünüz?
18	Çocuk yetiştirme hakkında düşünceleriniz nelerdir?
18.a	Çocuğunuzu yetiştirmek konusunda düşünceleriniz nelerdir? Bu konuda kendinizi meraklı ve ilgili görüyor musunuz?
18.b	Kurum bakımında kalmış olmak çocuğunuza olan davranışlarınızda ne gibi olumlu ya da olumsuz etkiler yapabilir?
18.c	Mevcut kurum bakımı yöntemlerini biliyor musunuz? Olumsuz bir durumda çocuğunuzun bu merkezlerde bakımının üstlenilmesi konusunda ne düşünürsünüz?

EK-2: Katılımcılar İçin Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

T.C.

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

KATILIMCILAR İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sayın katılımcı,

Sizi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan 29.05.2021 tarih ve 24389 sayılı yazı ile onay alınan ve Tuna Çağlar TOPGÜL tarafından yürütülen "Kurum Bakımında Kalmış Yetişkinlerde Kapanma Olgusu ve Eş Seçimi Stratejileri" başlıklı araştırmaya katılmaya davet ediyorum.

Araştırmanın amacı	Araştırma, sosyal politikaların ve uygulama aracı olan kurumların kişilerin yaşamları, aidiyetleri, düşünceleri ve sosyalizasyon sürecinin gelecek nesillere aktarılmasında ne gibi etkileri olacağını sosyolojik bir bakış açısıyla açıklama amacındadır.
Araştırma kapsamında nasıl bir uygulama yapılacağı	Araştırma kapsamında cevap aranan bazı temel sorular çerçevesinde yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile uygulanacaktır.
Araştırmaya katılım koşulları	Çocukluk sürecinde en az 5 yıl kurum bakımında kalmış olma şartı
Araştırmanın öngörülen süresi (başlama ve bitiş tarihi)	Haziran - Ağustos 2021
Araştırmaya katılması beklenen katılımcı/gönüllü sayısı	30
Katılımcı/Gönüllülerin, araştırmada karşılaşılabileceği riskler	Ön görülen herhangi bir risk yoktur.
Araştırmanın yapılacağı yerler	Adana, Eskişehir, Konya, Çevrimiçi Toplantı
Görüntü ve/veya ses kaydı alınacak mı?	☒ evet ☐ hayır

Araştırmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katılıma kararı verdikten sonra araştırmanın herhangi bir aşamasında çalışmadan çıkma hakkına sahipsiniz. Bu araştırmaya katılımınız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecek ve size de herhangi bir ödeme yapılmayacaktır. Araştırmadan elde edilecek bilgiler yukarıda "araştırma amacı" kısmında belirtilen amaç dışında kullanılmayacak ve kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır. Katılımınızla araştırmamıza yaptığınız destek için teşekkür ederim.

Danışman : Prof. Dr. Serdar SAĞLAM
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Sosyoloji Bölüm Başkanı

EK-2 (devam) Katılımcılar İçin Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

KATILIMCI BEYANI

Yukarıda ayrıntıları belirtilen ve tarafıma aktarılan bu araştırma ile ilgili yapılan tüm bilgilendirmeleri ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Gerek araştırma yürütülürken gerekse yayımlandığında katılımcı kimliğinin gizli tutulacağı konusunda güvence aldım. Ayrıca araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerin dikkatle korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum ve bana herhangi bir ödeme de yapılamayacaktır. Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden çekilebilirim. Bu şartlar altında aşağıda adı soyadı yazılı şahsım, araştırmaya gönüllü olarak katılıyorum. Bu formun bir kopyası bana verilecektir.

Katılımcı

Adı ve Soyadı		Tarih ve İmza	
Adres		Telefon, e-pos	

EK-3: Etik Komisyon Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 29.05.2021-24389

T.C.
ANKARA HACI BAYRAM VELİ
ÜNİVERSİTESİ
Etik Komisyonu

Sayı : E-11054618-302.08.01-24389
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 15.04.2021 tarih ve E.19986 sayılı yazı.

İlgi yazınız ile göndermiş olduğunuz, Enstitünüz Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Tuna Çağlar TOPGÜL, Prof.Dr. Serdar SAĞLAM'ın danışmanlığında yürüttüğü "Kurum Bakımında Kalmış Yetişkinlerde Aile Kurma Stratejisi ve Sosyal Kapanma Olgusu" adlı tez çalışması ile ilgili konu Komisyonumuzun 26.05.2021 tarih ve 05 sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

Etik Komisyonunca onaylanan ilgilinin çalışmasının, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla yapılmasında etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oybirliği ile karar verilmiş; karara ilişkin katılım listesi ve onaylanan çalışmalar ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Araştırma Kod No:2021/120

Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ
Komisyon Başkanı

Ek:

- 1- Katılımcı Listesi
- 2- Onaylı Çalışma

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Bu belge 09/05/2021 sayılı elektronik imza kanununun 8. maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK-3 (devam) Etik Komisyon Onayı

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ ETİK KOMİSYONU KATILIM LİSTESİ	
TOPLANTI TARİHİ :26.05.2021	TOPLANTI SAYISI : 05
ADI-SOYADI	İMZA
Prof.Dr.İlhan ÜZÜLMEZ BAŞKAN	KATILDI
Prof.Dr.M.Fadıl YILDIRIM Başkan Yrd.	KATILMADI
Prof.Dr.Mustafa EKİNCİKLİ	KATILDI
Prof.Dr.Yıldız AYANOĞLU	KATILDI
Prof.Dr.Bekir ESKİCİ	KATILDI
Prof.Dr.Ramazan Pars ŞAHBAZ	KATILDI
Prof.Dr.Neşe Yaşar ÇEĞİNDİR	KATILDI
Prof.Dr.Bilgehan GÜLCAN	KATILDI
Prof.Dr.Funda YURDAKUL	KATILDI
Prof.Dr.Cem YAŞIN	KATILDI

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : TOPGÜL, Tuna Çağlar
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji ABD	02.2015
Lisans	Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji	06.2011
Lise	Tekirdağ Anadolu Öğretmen Lisesi	06.2007

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
02.2015 – Devam Ediyor	Aile ve Sosyal Hizmetler Bak.	Sosyolog – Kuruluş Müdür V.
09.2013 – 06.2014	Tekirdağ Özel Eğitim İş Uyg. Ok.	Zihinsel Engelliler Sınıf Öğrt
06.2010 – 07.2010	TRT Eğitim Yayın Daire Bşk.	Staj.

Yabancı Dil

İngilizce : KPDS 2021 : 70 Almanca : A2 : Anfänger

Yayımlar

“Otobüs” Filmi Üzerinden Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım - Tam Metinli Bildiri – 2021
2'nd International Conference On Social Sciences & Humanities, 178 – 186

Reklamlarda Kadın İmgesinin Sosyolojik Analizi – Tam Metinli Bildiri – 2021
2'nd International Conference On Social Sciences & Humanities, 187 – 198

Çalışan Ödül Sistemiyle Çalışma: Sistem, Başarıları Ve Sorunları –Dergi Makalesi – 2020
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (3) 61-69

Y Nesli Üzerine Sosyolojik Bir Bakış - Yüksek Lisans Tezi – 2015
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

